

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ARA REJİM DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK
POLİTİKASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADER KARAKAYA

DOÇ. DR. OSMAN OKUMUŞ

AKSARAY 2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ARA REJİM DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK
POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADER KARAKAYA

DANIŞMAN : DOÇ DR. OSMAN OKUMUŞ

JÜRİ ÜYESİ : PROF. DR. FATİH TUĞLUOĞLU

JÜRİ ÜYESİ : DOÇ. DR. ABDULLAH AYDIN

AKSARAY- 2025

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (oniki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Kader

Soyadı : KARAKAYA

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim Tarihi : .../05/2025

TEZİN

Türkçe Adı : Ara Rejim Dönemlerinde Türkiye'nin Güvenlik Politikası

İngilizce Adı : Turkey's Security Policy during the Interim Regime Periods

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Kader KARAKAYA

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Kader KARAKAYA tarafından hazırlanan “Ara Rejim Dönemlerinde Türkiye’nin Güvenlik Politikası” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Doç. Dr. Osman OKUMUŞ (Tarih, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Prof. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU (Tarih, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: : Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kamu Yönetimi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 18/03/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Aybala ÇAYIR
İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez konusunun tespiti ve tezin hazırlanması sürecinde desteklerini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Osman Okumuş’a teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunma sürecinde değerli görüş ve katkılarıyla destek olan Prof. Dr. Fatih Tuğluoğlu ve Doç. Dr. Abdullah Aydın’a desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca öğrenimimde büyük emekleri olan Tarih bölümü Öğretim Elemanlarına, yetişmemde ve bugüne gelmemde büyük emekleri olan Aileme ve son olarak tez sürecinde her zaman desteğini gördüğüm değerli Eşim Tolgahan’a minnettarım.

ÖZET

Ara rejim dönemleri yönetimde ordunun etkisinin fiili olarak hissedildiği dönemlerdir. Türkiye’de 27 Mayıs 1960’ta gerçekleşen darbeden 20 Kasım 1961’de sivil hükümetin kurulmasına kadar olan dönem ilk ara rejim dönemidir. İkinci olarak, 12 Mart 1971’de ordu tarafından hükumete verilen muhtıradan 26 Ocak 1974 tarihinde sivil hükümetin kurulmasına kadar olan süre ikinci ara rejim dönemi olarak bilinmektedir. Son olarak 12 Eylül 1980 darbesinden 13 Aralık 1983’te sivil hükümetin kurulmasına kadar olan süre üçüncü ara rejim dönemi olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ara rejim dönemlerinde Türkiye’nin güvenlik politikalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar, hükümet programları, basın kaynaklarından elde edilen bilgilerle konu incelenmeye çalışılmıştır. Belirtilen dönemlerde Türkiye’nin anarşi ve terör olayları dışında komünizmin yayılmasını iç tehdit olarak, komünizmin yayılmasını desteklemesi ve bazı toprak taleplerinden dolayı Sovyetler Birliği’ni ve NATO müttefiki olmasına rağmen Kıbrıs Meselesi ve Ege Denizi’nde yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı Yunanistan’ı dış tehdit olarak gördüğü görülmüştür. Yine bu dönemin sonlarında ASALA ve PKK terörü de ülkenin güvenlik açısından dikkate aldığı gelişmelerdir. Türkiye’nin bu güvenlik durumlarına yönelik yaptığı çalışmalar ise uluslararası ittifaklara bağlı kalmak ve Silahlı Kuvvetlerin etkinliğini geliştirmek olmuştur.

Anahtar Kelimeler : Ara Rejim Dönemi, Türkiye, Güvenlik Politikası.

Bilim Kodu : 118101, 119503, 119509, 119512, 119513.

Sayfa Adedi : 101

Yazar : Kader KARAKAYA

Danışman : Doç. Dr. Osman OKUMUŞ

ABSTRACT

Interim regime periods are periods in which the influence of the military in the administration is actually felt. In Turkey, the period from the coup d'état on 27 May 1960 until the establishment of the civilian government on 20 November 1961 is the first interim regime period. Secondly, the period from the memorandum given to the government by the military on 12 March 1971 until the establishment of the civilian government on 26 January 1974 is known as the second interim regime period. Finally, the period from the coup d'état of 12 September 1980 until the establishment of the civilian government on 13 December 1983 is considered as the third interim regime period. This study aims to analyse Turkey's security policies during the interim regime periods. Previous studies on the subject, government programmes and information obtained from press sources were used to examine the subject. In the specified periods, it was observed that Turkey, apart from anarchy and terrorist incidents, considered the spread of communism as an internal threat, the Soviet Union due to its support for the spread of communism and some territorial demands, and Greece as an external threat due to the Cyprus Issue and the disputes in the Aegean Sea, despite being a NATO ally. Again, at the end of this period, ASALA and PKK terrorism were developments that the country took into consideration in terms of security. Turkey's efforts to address these security situations were to adhere to international alliances and to improve the effectiveness of the Armed Forces.

Keywords : Interim Regime Period, Turkey, Security Policy.

Science Code : 118101, 119503, 119509, 119512, 119513.

Number of Pages : 101

Author : Kader KARAKAYA

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Osman OKUMUŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
GÜVENLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	4
1.1. Güvenlik ve Tehdit Kavramı Üzerine	4
1.2. Milli Güvenlik Kavramı	7
1.3. Milli Güvenliğe Yönelik Tehdit Algılamaları.....	8
1.4. Milli Güvenlik Politikalarının Amaçları	10
1.5. Milli Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci	13
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
TÜRKİYE’DE ARA REJİM DÖNEMLERİ	22
2.1. Ara Rejim Kavramı	22
2.2. Ara Rejim Dönemlerinin Özellikleri.....	23
2.3. Türkiye’de Ara Rejim Dönemleri	24
2.3.1. 1960 Darbesi ve 1960-1961 Ara Rejim Dönemi.....	24
2.3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve 1971-1973 Ara Rejim Dönemi	30
2.3.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve 1980-1983 Ara Rejim Dönemi	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	43
ARA REJİM DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI ...	43
3.1. Anahatlarıyla Türkiye’nin Geleneksel Milli Güvenlik Politikası	43
3.2. Ara Rejim Döneminde Türkiye’de Milli Güvenlik Politikaları	49
3.2.1. Hükümet Programlarında Devletin Milli Güvenlikle İlgili Yaklaşımı	50
3.2.2. Tehdit Algılamaları	56
3.2.2.1. Sınır Komşularıyla İlgili Tehdit Algılamaları	59

3.2.2.2. Batı İle İlgili Tehdit Algılamaları	63
3.2.2.3. SSCB ile İlgili Tehdit Algılamaları	64
3.2.2.4. İç Tehditler ve Terörizm.....	66
3.2.3. Milli Güvenlikle İlgili İşbirlikler.....	69
3.2.4. Silahlı Kuvvetlerin Konumu ve Etkinliği.....	71
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	78
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	90

GİRİŞ

Güvenlik, zamana, mekâna ve dönemin koşullarına göre farklılık göstermekle birlikte insanlık tarihinin ilk günlerinden itibaren üzerinde ciddiyle durulan konulardan biridir. Risk ve tehdit algısı ve buna yönelik savunma yöntemleri zaman içerisinde değişse de güvenlik mefhumu insanlığın varoluşundan bu yana hem bireyler hem de milletler için dikkate değer bir konumda kalmıştır. Bireylerin tehlikelere karşı savunma refleksi, bireylerin meydana getirdiği devletlerde de kendini göstermiştir. Özellikle ulus devletlerin ortaya çıkışından bu yana güvenlik konusu giderek daha fazla önem kazanmış ve devletlerin birincil görevi toprak bütünlüğünü korumak ve varlığını devam ettirmek olmuştur (Bakan ve Şahin, 2018, s. 136).

Güvenlik ihtiyacı insanlar için Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde tehlikeden uzak olma, olumsuz çevresel koşullardan korunma bağlamında; yeme, içme, barınma gibi fizyolojik ihtiyaçların ardından temel gereksinimlerden biri olarak görülmüştür (Şengöz, 2022, s. 167). Güvenlik kavramı, herhangi bir potansiyel risk veya zarara karşı tedbirler alınması veya risklerin önceden engellenmesi gerekliliğini vurgulayan temel bir ilkedir. Tehlike kavramı genellikle belirsizlik içerse de genel olarak tehdit olarak algılanan her unsuru güvenlik açısından tehlike olarak değerlendirmek mümkündür (Kılıçaslan, 2016, s. 45). Güvenlik bireyler ve devletler için kaybedilmemesi gereken temel değerdir. Bu amaçla insanlar ve devletler bu ihtiyacı karşılamak yani güvenliklerini sağlamak için birtakım tedbirler almaktadırlar (Sancak, 2013, s. 124).

Her devlet, iç ve dış tehditler karşısında; millî menfaat ve hedefler doğrultusunda, varlık ve bütünlüğünü korumak amacıyla ulusal, bölgesel, uluslararası durumun dikkate alındığı çağdaş ve akılcı güvenlik politikaları oluşturmakta ve bu politikalar doğrultusunda hareket etmektedir (Şentürk, 2004, s. 16). Bu politikalar çok yönlü bir mahiyete sahiptir. Çünkü güvenlik kavramı; geçmişte ülke topraklarını savunmayı ve ülkenin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan askeri operasyonları temsil ederken, bugün siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik, biyolojik ve askeri güvenliği de kapsamaktadır (Cihangir, 2010, s. 12). Çalışmanın konusu ara rejim dönemlerinde Türkiye'nin güvenlik politikalarıdır. Bu

kapsamda Türkiye'nin güvenlik algısı, tehditler ve buna yönelik politikalar ana hatlarıyla izah edilmeye çalışılacaktır.

Türk tarihi boyunca ordu devlet için önemli bir aktör olarak görülmüştür. Ordu-Millet yaklaşımı ile her bir Türk aynı zamanda ordu mensubu olarak aidiyet kurulmuştur. Tarihte Türk ordularının elde ettiği başarılar üzerine birçok hadise bulunurken bilhassa yakın dönemde Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa liderliğinde elde edilen büyük başarıda milletin koruyucusu ve kollayıcısı olarak askerin önemli bir değerde görülmesini sağlamıştır. Bununla birlikte ordunun zaman zaman siyaset kurumu üzerinde etkili olduğu dönemler olmuştur. Bunun önemli bir örneği Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanmış bu durum Cumhuriyet yıllarına da intikal etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerinde önemli bir güç olan ordu, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askerî darbe ile siyaset kurumu üzerinde etkisini arttırmıştır (Önal, 2015, s. 530).

Ordunun siyaset üzerinde etkisini arttırmasıyla birlikte zaman zaman yönetimin fiilen askerin kontrolünde olduğu belirli dönemler beraberinde ortaya çıkmıştır. Ordunun doğrudan veya dolaylı olarak ülke yönetimini ele geçirmesinden tekrar sivil idareye bırakmasına kadar olan dönemler "Ara Rejim" olarak ifade edilebilir (Çöklü, 2024, s. 2). Bu dönemler ordunun yönetime bakış açısını göstermesi açısından önemli görülmektedir. Bu dönemlerde uygulanan güvenlik politikalarının daha önceki dönemlerden farklı olup olmadığı, hangi temellere dayandığı gibi konular bu dönemin ayrıca incelenmesi ile daha kolay değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; ordu-millet ve ordu-siyaset tartışmaları çok eskilere dayanmakla birlikte Türkiye'de 1960 askeri darbesi ile birlikte askerin siyaset üzerinde etkili olduğu bir döneme girilmiştir. Nitekim Türkiye'de bu konu ile ilgili hatırı sayılır bir literatür oluşmuştur (Çöklü, 2024, s. 2). Çalışmanın diğer boyutu olan "Güvenlik" üzerine de yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların önemli bir bölümü Uluslararası İlişkiler bilim alanı içerisinde, daha çok askeri güvenlik alanına yoğunlaşan ve çok köklü bir geçmişe sahip olmayan çalışmalardır (Kanat, Kodaman ve İren, 2016, s. 568-569). Bu çalışma Türkiye'de askeri darbelerden ve askeri birtakım girişimlerden sonra ortaya çıkan "Ara Rejim" dönemlerine odaklanmaktadır. 1960-1961, 1971-1973, 1980-1983 yılları arasında ortalama altı yıl süre zarfında Türkiye'nin güvenlik politikalarını ana hatlarıyla izah etmeye çalışmaktadır. Böylelikle askeri vesayet dönemlerinde genel olarak izlenen güvenlik politikası incelenmiştir. Bu bağlamda ilgili literatür incelemesinin yanında basın kaynakları

ve resmî kaynaklardan da istifade edilerek doküman incelemesi yapılmış ve elde edilen veriler içerik analizi ile izah edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Güvenlikle ve ilişkili kavramlar hakkında güvenlik, tehdit ve milli güvenlik kavramları üzerinde durulmuştur. Ayrıca milli güvenlik kavramı milli güvenliğe yönelik tehdit algılamaları, milli güvenlik politikalarının amaçları ve tarihi olarak milli güvenlik politikalarının oluşum süreçlerine değinilmeye çalışılmıştır.

1.1. Güvenlik ve Tehdit Kavramı Üzerine

Endişeden uzak olma durumunu ifade eden kavram, Latince “Se” (olmaksızın) ve “Cura” (endişe) kelimelerinin birleşiminden türetilen bir terim olarak kaygısızlık anlamına gelir (Arends, 2009, s. 5). Güvenlik kavramı, Batı kökenli bir terim olup, ilk defa Cicero ve Lucretius tarafından kullanılmıştır. “Securitas” kelimesi ise, 1. yüzyıldan itibaren Pax Romana kapsamında siyasi bir kavram olarak geliştirilmiş ve yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Ebrem, 2019, s.7). Roma İmparatorluğu’nun eyaletlerinde meydana gelen sorunlar genellikle askeri güç kullanılarak çözülmeye çalışılmış, halkın güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çabaların temelinde, Roma Barışı prensibi yatar ki bu da “Securitas” kavramına dayanmaktadır (Vural, 2018, s. 22).

Güvenlik genel olarak düşmanca eylemlerden veya etkilerden –iç ve/veya dış- dokunulmazlığı sağlayan koruyucu önlemlerin oluşturulmasından ve sürdürülmesinden kaynaklanan bir durum olarak ifade edilebilir (Çaycı, 2016, s. 3327). Güvenlik aslında insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan bir durumdur ve kavramın kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte güvenlik kavramına yüklenen anlamlar zaman içerisinde değişime uğramıştır. Nitekim Soğuk Savaş dönemine kadar daha çok askeri anlam taşıyan güvenlik, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte askeri/siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel konuları da dikkate alan bir yapıya evrilmiştir. Haliyle bu duruma bağlı olarak tehdit unsurları da çoğalmış; güvenlik çok yönlü, sürekli gelişen, aktif ve takip edilmesi gereken bir hâl almıştır (Küçükşahin, 2006, s. 7).

Güvenlik kavramı günümüzde daha çok “Uluslararası İlişkiler” disiplini kapsamında incelenmektedir ve güvenlik kavramının genel olarak gündelik yaşamdan farklı bir içerik taşıdığı bilinmektedir. Ülkeler için önemli olan güvenlik belirli tehditler doğrultusunda şekillenmektedir. Ancak güvenlik veya tehdit gibi kavramların sınırları da tam manasıyla net değildir. Güvenliği neyin tehdit ettiği sorusu, onu analiz eden analistin hassasiyetleri, kişisel görüşleri, gelenekleri ve psikolojisi ile doğrudan ilişkilidir. İngiliz Okulu’na göre güvenlik yöntemleri üç başlığa ayrılır. Realistler (Thucydides ve Machiavelli) devlette çıkarların ve gücün belirleyici rolüne değinirken; pragmatistler (Gratius) işbirliğini, sistemin üyelerinin kurumlar tarafından oluşturulduğu uluslararası bir toplumu vurgulamaktadırlar. İdealist görüş ise, birey ve insan doğasına dayalı dinamikler aracılığıyla devletleri ve devlet sistemlerini ortadan kaldırarak nihai çözümün mümkün olacağını savunmaktadır (Ebrem, 2019, s. 9). Kopenhag Okulu’na ait olan farklı bir güvenlik anlayışı ise Barry Buzan, Ole Weæver ve Jaap de Wilde gibi akademisyenler tarafından ortaya konulmuştur. Bu anlayış, güvenlik kavramını askeri, çevresel, ekonomik, sosyal ve siyasal güvenlik gibi başlıklarla ele almaktadır. Ayrıca başta Buzan olmak üzere ilgili akademisyenler devletlerin güvenlik politikalarını oluştururken kendi menfaatleri dışında başkalarının da menfaatlerini dikkate almanın ve uluslararası işbirliğinin öneminden bahsetmektedir. Bu perspektif, güvenlik anlayışının evrimi ve güvenlik konseptlerinin test edilmesi konularında önemli fikirler ortaya koymuştur (Baylis, 2008, s. 77).

Tehdit, güç ve güvenlik kavramları birbirleri ile yakın ilişki halinde olan kavramlardır. Ahmet Küçükşahin’e göre tehdit; “gerek kısa ve orta, gerekse uzun vadeli hedeflerin gerçekleşmesini güçleştiren, yeri ve zamanı gelince ortadan kaldırılmasında milli güç unsurlarının kullanılmasını gerektiren her çeşit faaliyet ve girişimler” şeklinde tanımlanmıştır. Beril Dedeoğlu’na göre ise tehdit kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Elindekini kaybetme veya başkasının elinde olanı elde edememe ya da başka bir güce kaptırma risklerinin yanı sıra küresel tehditleri de kapsar. Devletler tehdit tanımlaması yaparken genelde bu üç tehdit türünü birlikte değerlendirir”. Genel olarak güvenlik ve tehdit kavramlarının devletlere, insanlara, analistlere, ekollere göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Realist görüşe göre, bir ülkenin ulusal güvenliğini belirleyen önemli unsurlardan biri, askeri tehditlerin analizi ve bu tehditlere karşı koyabilmek için sahip olduğu askeri kapasitesinin değerlendirilmesidir. Ancak liberal bakış açısına göre ulusal güvenlik sadece askeri güç ile değil, aynı zamanda diğer tehdit türleriyle de ilişkilidir. Bu tehditler arasında; halka yönelik riskler, terörizm, baskıcı yönetimlerin politikaları, ekonomik krizler,

çevresel sorunlar, azınlıklara karşı ayrımcılık, hızlı nüfus artışı, mülteci krizleri, salgın hastalıklar ve doğal afetler bulunmaktadır. Bu tür tehditlerle başa çıkabilmek için ülkelerin eğitim, iletişim, bilimsel faaliyetler, bilgi ve teknolojiye erişim gibi alanlarda güçlü olmaları gerekmektedir. Bu faktörler de ulusal güvenliği belirlemede kritik rol oynamaktadır (Cihangir, 2010, s. 14-15).

Ülkelerin bulunduğu stratejik konum, tarihi, nüfus özellikleri, yapısı bir takım tehditlere maruz kalmasına neden olabilir. Bununla birlikte daha önce de ifade edildiği gibi dönüşüm süreci yaşayan dünyanın yeni tehdit unsurlarıyla karşılaştığı görülmektedir. Algılanan her tehdit; yapısı, büyüklüğü, özelliğine göre güvenlik politikalarının yeniden gözden geçirilmesine ve yeniden şekillenmesine ortam hazırlamaktadır (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 44-46).

Güvenlik ve tehditler birbiriyle ilişkili bir yapıdadır, bu nedenle tehdit tanımlama, güvenlik stratejilerinin geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bazen ülkelerin tehdit olarak algıladıklarına karşılık aldıkları güvenlik önlemleri diğer ülkeler tarafından tehdit olarak görülebilmektedir. Ulusal stratejilerin oluşturulmasında önemli unsurlar arasında, mevcut veya potansiyel tehditlerin belirlenmesi, tanımlanması ve değerlendirilmesi bulunmaktadır. Bu süreçte alınacak önlemlerin niteliği de kritik bir rol oynamaktadır (Cihangir, 2010, s. 17).

20. yüzyılın sonlarında var olan klasik güvenlik anlayışının etkisini kaybederek değişime uğradığı görülmektedir. Güvenliğin temel ve yegâne unsurunun devlet olduğu kabul edilse de akademi ve kurumların gündeminde farklı güvenlik unsurlarının yer almaya başladığı görülmektedir. Devlet tabanlı güvenlik yaklaşımı, bireyi merkezine alarak kişisel korumaya ve insan güvenliğine yönelik risk ve tehlikelere odaklanarak çözümler geliştirme amacı güden yaklaşımları beraberinde getirmektedir (Ural, 2016, s. 7). Birleşmiş Milletler tarafından 1994 yılında yayınlanan İnsani Gelişim Raporu'nda güvenlik her türlü korku ve kaygıdan uzak olma hali olarak ifade bulmuştur. Bu raporda insan güvenliği çeşitli boyutlarla incelenmiştir. Bu boyutlara göre insan güvenliği; ekonomik, sağlık, gıda, çevre, kişisel, toplumsal, siyasal güvenlik olarak ele alınmaktadır (Temur, 2019, s. 10).

2 Aralık 2004 yılında BM Genel Kurulu'na sunulan raporda dünyanın gelecekte karşılaşacağı tehditler olarak; yoksulluk, hastalık ve çevresel felaketler dâhil olmak üzere ekonomik ve sosyal sorunlar, devletlerarası askeri çatışmalar, iç savaş, soykırım ve katliamlar, nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahlar, uluslararası suç örgütleri görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde belirli ittifaklar içerisinde yer alma, haber alma

sistemlerini geliştirme, teknolojik yatırımlar yapma gibi ülkelerin belirlemiş olduğu temel stratejiler güvenlikle ilgilidir (Cihangir, 2010, s. 15-17).

1.2. Milli Güvenlik Kavramı

Milli güvenlik kavramı kapsamlı, karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olarak; bir devletin iç ve dış tehditlere karşı mevcut durumda veya öngörülebilir gelecekte güvence içinde olması durumunu ifade eder (Çaycı, 2016, s. 3328). Milli güvenlik siyasi, hukuki, ekonomik yönü bulunan ve ülkelerin varlığını devam ettirebilmesi için iç ve dış güvenliği akılcı bir siyasetle sağlama işidir (Tunç ve Döner, 2014, s. 4-5). Milli güvenlik, tüm milli güç unsurlarının bütünsel bir bakış açısıyla bir araya getirilip optimal bir şekilde kullanılması ve koordinasyonu demektir. Milli güvenlik, bir devletin stratejik güvenlik çerçevesidir. Hem devlet içi huzur ve güvenliği hem de uluslararası ilişkiler ve taahhütlerle ilgili konuları içermektedir. Milletin güvenliğini sağlayan unsurların temelinde yer alan tüm güvenlik ölçütleri ve güvenlik araçları, ulusal güvenliğin yapı taşlarıdır (Wolfers, 1952, s. 478). Başka bir ifadeyle Milli Güvenlik, Türk milletinin dışa karşı bağımsızlığının, içeride ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliğinin, Anayasada benimsenmiş olan Cumhuriyet ile demokrasinin unsurları ile işleyişinin korunması ve muhafaza edilmesi için yine Anayasa hükümleri çerçevesinde yerine getirilen faaliyetleri kapsar (Temiz ve Demir, 2023, s. 432-433).

Milli güvenlik, her bir devletin varlığını sürdürebilmesi ve vatandaşlarının huzur içinde yaşaması açısından kritik bir öneme sahiptir. İç politika bağlamında milli güvenlik, toplum düzeninin sağlanması, kamu güvenliği ve huzurunun temini ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda devlet, yasaların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu da suç oranlarının düşürülmesi, terörizmle mücadele ve toplumsal huzurun korunması gibi unsurları içerir. Aynı zamanda, devletin güvenlik güçleri aracılığıyla, biyogüvenlik, siber güvenlik ve doğal afetlere karşı tedbirler alarak toplumsal düzeni koruma sorumluluğu da vardır. Diğer yandan, milli güvenlik dış politika açısından da önemlidir. Zira bir ülkenin uluslararası alanda güçlenmesi ve etkili olabilmesi, vatandaşlarının hak ve çıkarlarının korunmasını gerektirir. Bu bağlamda, uluslararası anlaşmalara ve evrensel standartlara uyum sağlayarak hem kendi ulusal değerlerini yüceltir hem de global sistem içinde saygın bir yer edinir. Ülkenin dış politikası, halkının yaşam standartlarını, ekonomik iyilik halini ve uluslararası ilişkilerdeki konumunu etkileyen birçok faktörü barındırır. Böylece milli güvenlik hem iç hem de dış dinamiklerin harmanlandığı karmaşık bir yapı olarak, bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında hayati bir rol oynamaktadır (Baylis, 2016, s. 78).

1.3. Milli Güvenliğe Yönelik Tehdit Algılamaları

Ülkelerin güvenlik stratejileri, ülkelerin kendi varlıklarını koruma ve geliştirme çabalarını açıklar. Güvenlik olgusunun her düzlemde ve biçimde ele alınabilmesi, korunacak nesneye yönelik bir veya daha fazla içsel tehdidin ve/veya dışsal tehdidin varlığına bağlıdır. Ayrıca, bu tehditlere yönelik gelişen algılar ve tahminler de önem arz etmektedir. Tehditlerin veya tehdit tahminlerinin mevcut olduğu durumlarda, güvenlik arayışları kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, güvenlik, tehditlerin tanımlanması ve algılanması ile şekillenen dinamik bir süreçtir (Dedeoğlu, 2018, s. 34-35). Devletler, ulusal güvenlik politikalarını, iç ve dış kaynaklı tehditleri karşılamak üzere geliştirmektedir. Bu politikalar, tehditlerin kapsamının ve niteliğinin belirlenmesi amacıyla, geçmiş ve geleceğe yönelik analizler, müzakereler ve tartışmalar ışığında oluşturulan istihbarat bilgileri doğrultusunda şekillendirilmektedir. Güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan tüm aktörlerin katkıları, strateji ve tedbirlerin belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Tezkan, 2000, s. 20).

Milli güvenlik, devletlerin varlığını tehdit eden unsurlara karşı koyma, fiziksel güvenliğini sağlama, toprak bütünlüğünü koruma ve ulusal egemenliği sürdürme gibi temel prensiplerden oluşan karmaşık bir yapıdır. Bu bağlamda, 1648'de imzalanan Vestfalya Anlaşması, modern ulusal egemenlik ilkesinin temellerini atmış ve devletleri uluslararası sistemin en dinamik aktörleri haline getirmiştir. Vestfalya Anlaşması ile birlikte, egemen devletlerin birbirleriyle ilişkileri şekillenmiş ve bu ilişkilerde herhangi bir üst idarenin olmaması, devletler arası etkileşimlerin tamamen bağımsız bir biçimde gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Bu durum, siyasi otoritenin yalnızca devletler tarafından belirlendiği, dolayısıyla devletlerin iç dinamiklerinin dış politikaya doğrudan yansıdığı bir ortam yaratmıştır. Bu çerçevede, bir devleti yöneten hükümetin en önemli görevlerinden biri, ülkenin güvenliğini sağlamak ve bu güvenliğini sürekli kılmaktır. Hükümet, ulusal güvenliğini sağlamak için çeşitli stratejiler ve politikalar geliştirmek, dış tehditlere karşı önlemler almak ve iç sorunları yönetmek durumundadır. Özellikle, askeri güç kullanımı, istihbarat faaliyetleri, diplomasi ve uluslararası iş birlikleri, ulusal güvenliğin sağlanması için başvurulan yöntemler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, ulusal güvenliğin sağlanması sadece askeri bir mesele değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi ve sosyal boyutları da barındıran çok yönlü bir süreçtir. Devletler, iç ve dış güvenlik politikalarını dengelerken, halkın güvenliğini ve refahını da gözetmek zorundadır. Bu dengeyi sağlamak hem ulusal hem de uluslararası alanda istikrarı temin etmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Böylece

ulusal güvenlik, devletlerin yalnızca varlığını korumasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda uluslararası barış ve istikrarın da sağlanmasında önemli bir role sahip olmaktadır (Baylis 2008, s. 71).

Ulus-devlet, devlet-üstü ve devlet-dışı aktörler için “olağanüstü önlemler” gerektiren bir değer ve hareket amacı olarak görülen güvenlik tehditlere göre şekillenmektedir. Güvenlik tehditleri, çatışma alanları, hassasiyetler ve risklerin algılanması devletler, aktörler, ekoller ve analistlere göre farklılık gösterebilir. Haliyle buna ilişkin güvenlik politikalarına yönelik bakış da farklılık göstermektedir (Brauch, 2008, s. 2, 9). Tehdit unsurları ve buna yönelik güvenlik politikaları zaman içerisinde değişime uğramış ülkelerin tehdit algılamaları zaman içerisinde askeri-siyasi düzeyden kültürel, ekonomik, demografik, sosyal, teknolojik, biyolojik gibi boyutları da içine alacak şekilde genişlemiştir.

Güvenlik anlayışı, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından hâkim olan iki büyük blok arasındaki gerilimden, daha esnek iki kutuplu dünya düzenine doğru evrilmiştir. Bu yeni paradigma, küresel güvenlik politikalarında bölgesel güçlerin daha fazla önem kazandığı bir yaklaşımı beraberinde gerektirmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya ise NATO ve müttefikleri ile Rusya ve Varşova Paktı arasındaki çatışmayı betimlemektedir. İki kutuplu dünya düzeninde safların ve cephelerin net olduğu, çatışma alanlarının ve sorunların öngörülebilir olduğu bir statik düzen tanımlanırken, iki kutuplu dünya sonrası güvenlik ortamı ise sınır anlaşmazlıklarının, kültürel ve ekonomik çıkar çatışmalarının ve iç politik faktörlerin karmaşık bir güvenlik sürecine yol açtığı daha belirsiz ve değişken bir ilişkiler ağına işaret etmektedir. İki kutuplu dünya düzenine odaklanan jeopolitik yaklaşım, coğrafya üzerinden güç ilişkilerini vurgulayarak küresel güç dengesi ve güvenlik algısını ele alırken, günümüzde ise iki kutuplu dünya sonrası güvenlik ortamında, jeostratejik ve jeopolitik menfaat ilişkilerinin yanı sıra devlet dışı küresel ekonomik ilişkiler ağlarıyla, devlet dışı organizasyonların büyük ölçekli eğitim, sosyal ve kültürel projelerle desteklediği çoklu güvenlik ağları aracılığıyla karmaşık yapılar arasındaki ilişkileri ele almaktadır (Şengöz, 2020, s. 3-4).

1990’lı yıllardan sonra Dünya’da yaşanan değişim ve dönüşümler güvenlik kavramını daha karmaşık hale getirmiştir. Yeni aktörler, yeni tehditler ve yeni güvenlik anlayışları ön plana çıkmıştır. Tehditler geniş bir yelpazede daha öngörülmesi zor bir hal almıştır. Bununla birlikte bir ülkenin milli güvenlik açısından standart olarak kabul ettiği hareket tarzı başka bir ülke için asimetrik tehdit oluşturmaktadır (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 52, 60). Soğuk savaş döneminden sona ermesi ve Sovyet Rusya rejiminin yıkılmasından sonra Sovyet

tehdidinin yerini asimetrik tehditler almıştır. Bu durum geleneksel tehdit kavramının yerini uluslararası güvenlik ve iş birliğinin önem kazandığı birtakım riskler, potansiyel çatışmalar ve küresel problemlere bırakmıştır (Bakan, 2007, s. 49).

Tehditlerin karmaşık bir hal alması ve çok yönlü olması ulusal, bölgesel ve küresel boyutlarda iş birliklerinin güçlenmesini gerektirmektedir. Sorunların çözümünde askeri, diplomatik vs. alternatif çözüm yolları aranmaktadır. Kitle imha silahları tehdidi büyümekte, nükleer silahlar ve uzayın stratejik önemi artmaktadır. Bu bağlamda, istihbarat ve gözetleme sistemlerindeki ilerlemeler, güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde belirleyici olmaktadır. Temel konu, sahip olunan kaynaklar ve yetenekler ile olası tehditlere karşı üstünlük veya zayıflığın nasıl olduğu olmuştur. Devletlerin bu doğrultuda adım atmaları, ortak güvenlik sistemlerinin oluşturulmasının temel nedenidir. Güçlü devletler, uluslararası güvenlik ortamını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek ve oyunu kazanmak amacıyla liderlik rolü üstlenir. Devletlerin öncelikleri ve güvenlik politikaları ise, güvenlik tehditlerine göre belirlenmektedir. Bazı devletler güvenlik mekanizmalarını mevcut durumun sürdürülmesine odaklanarak kurarken, bazı devletler ise değişimci ve revizyonist bir politika izleyerek barış ve güvenlik ortamının ve sınırların lehlerine yeniden düzenlenmesini amaçlamaktadır (Şengöz, 2020, s. 6-7).

1.4. Milli Güvenlik Politikalarının Amaçları

Politika, devletin karar alma süreçlerini ve uygulamalarını düzenleyen kurallar, prosedürler ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanır. Bu kavram, genelde belirli bir topluluğun çıkarlarını temsil eden ve devlet mekanizmalarında güç sahibi olan aktörlerin arasındaki ilişkilerin incelendiği bir disiplin olarak da tanımlanabilir. Bu bağlamda politika, yönetenler ile yönetilenler arasındaki etkileşimi, kaynak dağılımını ve hukuki zeminde alınan kararları anlamak için önemli bir araçtır (Heywood, 2015, s. 55).

Politika kavramı, milli güvenlik politikasının çerçevesini belirlerken önemli bilgiler sunmaktadır. Milli güvenlik politikası, ülkenin ulusal çıkarlarını korumayı, güvenlik eksikliklerini gidermeyi ve muhtemel tehditleri bertaraf etmeyi hedefleyen stratejilerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bu politikanın esas amacı, bir ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını güvence altına almak ve olası tehditler karşısında korumaktır. Bu hedefe ulaşabilmek için etkili güvenlik politikalarının uygulanması şarttır. Başarılı bir ulusal güvenlik politikası, uluslararası durumu titizlikle analiz etmeyi gerektirirken, diplomatik,

ekonomik, istihbarat, askeri ve moral unsurlardan oluşan kapsamlı bir stratejinin geliştirilmesini gerektirir. Belirlenen en uygun politika veya araç ile ulusal hedeflere ulaşmak için çalışılmalıdır (Birdişli, 2017, s. 40-50).

Millî güvenlik politikasının etkin işleyişi, yalnızca olumsuz durumlar ortaya çıktığında değil, aynı zamanda bu tür tehditlerin önlenmesi ve hazırlık süreçlerinin güçlendirilmesi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, millî güvenlik politikası, özneyi sürekli olarak belirli bir düzeyde çaba göstermeye teşvik eden dinamik bir yapı olmalıdır. Bu teşvik, hem devlet kurumlarının hem de bireylerin güvenlik bilincini artırarak, toplumsal dayanıklılığı güçlendirebilir. Millî güvenlik politikasının belirli bir amaca doğru etkili bir şekilde ilerlemesi için, öncelikle mevcut tehditlerin ve risklerin kapsamlı bir analizinin yapılması gerekmektedir. Bu analiz, hem iç hem de dış kaynaklı tehditleri tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda bu tehditlere karşı alınacak önlemlerin ve stratejilerin geliştirilmesini de kapsamalıdır. Ayrıca, bu süreçte işbirliği ve koordinasyonun sağlanması, farklı güvenlik aktörleri arasında sinerji yaratmak açısından önemlidir. Özellikle, askeri, ekonomik ve sosyal boyutları içeren çok yönlü bir yaklaşım benimsemek, millî güvenliğin bütüncül bir perspektiften ele alınmasını sağlar. Bunun yanı sıra, millî güvenlik politikasının en az zararlı ilerlemesi için kaynakların etkin ve verimli kullanımı da hayati öneme sahiptir. Yatırımların doğru alanlara yönlendirilmesi, eğitim ve farkındalık programlarının düzenlenmesi gibi unsurlar, güvenlik stratejilerinin başarısını artırabilir. Sonuç olarak, millî güvenlik politikası, sürekli bir gelişim ve adaptasyon süreci içinde olmalı; bu sayede hem mevcut tehditlere karşı hazırlıklı olunmalı hem de gelecekteki olası riskler için proaktif önlemler alınmalıdır. Bu çerçevede, millî güvenlik sadece bir savunma mekanizması değil, aynı zamanda ulusun huzur ve refahını sağlamak için gerekli olan stratejik bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Wolfers, 1952, s. 483-484).

Güvenlik politikası çerçevesinde, güvenlik durumunun doğacağı bir tehdidin tanımlanması, bu tehdidin önlenmesine yönelik etkin bir gücün varlığı, bu gücü harekete geçirecek adımların belirlenmesi ve bu adımların amacını belirleyen çıkarlar üzerinde durulması önemlidir (Birdişli, 2011, s. 150). Ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasında, ulusal karakter, gelenekler, tercihler ve önyargılar gibi çeşitli faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir ülkenin güvenlik politikasının şekillenmesinde rol oynayan ve birbiriyle ilişkili bazı kavramlar ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar birbirini etkileyerek ve tanımlayarak ulusal güvenlik yaklaşımını belirlemektedir (Kızılaslan, 2018, s. 33).

Güvenlik kavramı geniş bir yelpazeye sahip olup, çeşitli amaçları içermektedir. Bu nedenle,

farklı amaçlar doğrultusunda oluşturulan ve uygulanan politikalar dahi “güvenlik politikası” çatısı altında ele alınmaktadır. (Wolfers, 1952, s. 484). Güvenlik politikaları, akılcı ve gerçekçi bir şekilde devlet tüzel kişiliğinin, kendi durumuna ve geleceğine ilişkin saptamalarını, değerlendirmelerini, öngörülerini, hedeflerini, stratejilerini ve eylem planlarını içeren geniş bir kavramdır (Çaycı, 2016, s. 3330).

Belirsizlik unsuru, güvenlik politikasının oluşumunda temel bir rol oynamakta ve bu durum, güvenlik anlayışının kapsamının çeşitlenmesine yol açmaktadır. Geleneksel olarak, ulusal güç hesaplamaları genellikle askeri kapasiteye odaklanarak, güç dengesini belirlemede sınırlı bir bakış açısı sunmaktaydı. Ancak günümüzde, uluslararası ilişkilerin karmaşık doğası ve belirsizliklerin artmasıyla birlikte, güvenlik politikaları daha geniş bir çerçevede ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, deniz gücü, ekonomik güç ve doğal kaynaklar gibi farklı kriterler de ulusal gücün değerlendirilmesinde ön plana çıkmaktadır. Deniz gücü, bir ülkenin denizlerdeki etkinliğini ve stratejik çıkarlarını koruma kapasitesini belirlerken; ekonomik güç, ülkelerin küresel ticaret dinamikleri içindeki yerlerini ve krizlere karşı dayanıklılıklarını etkileyen önemli bir faktördür. Ayrıca, doğal kaynakların varlığı ve yönetimi, enerji güvenliği ve çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Bu unsurların her biri, ulusal güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynamakta ve ülkelerin güçlerini daha kapsamlı bir perspektiften anlamalarını sağlamaktadır. Sonuç olarak, belirsizliklerin artmasıyla birlikte, ulusal güç kavramı çok boyutlu bir yapıya dönüşmekte ve güvenlik politikalarının oluşturulmasında daha entegre bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Bu durum, ülkelerin stratejik karar alma süreçlerinde daha esnek ve dinamik yaklaşımlar geliştirmelerine olanak tanımakta, dolayısıyla uluslararası ilişkilerdeki dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Ünal ve Yarman, 2014, s. 279).

Bir ülkenin ulusal gücü, yalnızca tek bir unsura indirgenemeyen karmaşık bir olgudur. Bu nedenle, gücün değerlendirilmesi sürecinde çok boyutlu bir yaklaşım benimsemek gereklidir. Sadece nüfus büyüklüğü, ekonomik kapasite, teknolojik gelişim veya askeri güç gibi belirli faktörlere odaklanmak, gerçek gücün tam olarak anlaşılmasını engelleyebilir. Realist uluslararası ilişkiler perspektifine göre, güç dinamikleri, uluslararası sistemdeki aktörlerin etkileşimleri ve stratejik çıkarları doğrultusunda şekillenir. Bu bağlamda, gücü yalnızca tek bir etmene dayandırmaya çalışmak, “tek faktör yanılgısı” olarak adlandırılan hatalı bir yaklaşımı ortaya çıkarır. Örneğin, büyük bir nüfusa sahip olmak, bir ülkenin uluslararası alandaki etkisini artırabilir; ancak bu durum, aynı zamanda eğitim düzeyi,

ekonomik istikrar ve sosyal uyum gibi diğ er unsurların da dikkate alınmasını gerektirir. Benzer şekilde, askeri gücün yüksek olması, bir ülkenin güvenliğini artırabilir; fakat bu gücü, diplomatik ilişkilerin kalitesi, ekonomik bağımlılıklar ve uluslararası normlara uyum gibi faktörlerle de desteklenmelidir. Dolayısıyla, ulusal gücün kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi, sadece sayısal verilere dayanmakla kalmayıp, aynı zamanda bu verilerin nasıl etkileşimde bulunduğunu ve birbirini nasıl tamamladığını anlamayı da gerektirir. Bu çok boyutlu yaklaşım, ülkelerin stratejik karar alma süreçlerinde daha esnek ve dinamik yaklaşımlar geliştirmelerine olanak tanırken, uluslararası ilişkilerdeki karmaşık dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Sonuç olarak, ulusal gücü kavramı, sadece belirli unsurlardan değil; aynı zamanda bu unsurlar arasındaki ilişkilerden de beslenen dinamik bir yapı olarak ele alınmalıdır (Jablonsky, 2004, s. 102).

1956 yılında, ulusal gücün  l lebilirliğine yönelik çalışmalar, çoklu faktörlerin dikkate alındığı bir yaklaşım benimsemeye başladı. Bu dönemde, ulusal gücün sadece askeri kapasite ile değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve coğrafi unsurların da etkisi altında şekillendiği düşüncesi  ne çıktı. 1960 yılında Clifford German, bu bağlamda önemli bir çalışma gerçekleştirdi. German, ulusal gücü belirleyen temel unsurları sistematik bir şekilde analiz ederek, toprak büyüklüğü, nüfus, sanayi kapasitesi, askeri gücü ve nükleer kapasite gibi faktörleri belirledi. Toprak, bir ülkenin stratejik derinliği ve kaynaklarına erişim açısından kritik bir rol oynarken, nüfus ise hem ekonomik üretkenlik hem de askeri seferberlik potansiyeli açısından büyük önem taşımaktadır. Sanayi gücü, bir ülkenin ekonomik dayanıklılığını ve askeri üretim kapasitesini belirlerken; askeri gücü, doğrudan savunma ve saldırı yeteneğini ifade eder. Ana gücü unsuru nükleer kapasite ise, modern uluslararası ilişkilerde caydırıcılık sağlamak için hayati bir unsur haline gelmiştir. German'ın bu çalışması, ulusal gücün çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu vurgulayarak, ülkelerin g c lerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye yönelik önemli bir adım olmuştur. Bu faktörlerin etkileşimi, uluslararası ilişkilerdeki dinamiklerin anlaşılmasına katkıda bulunmuş ve ülkelerin stratejik karar alma süreçlerinde dikkate alınan kriterler arasında yer almıştır ( nal ve Yarman, 2014, s. 279)

1.5. Milli Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci

Ortaçağ sonlarında “*securitas*” teriminin yerini “*certitudo*” ya bırakması, güvenlik kavramının evrimi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. “*Securitas*”, daha çok dış tehditlerden korunma ve huzurun sağlanması anlamında kullanılırken, “*certitudo*” kelimesi,

kesinlik ve güvenilirlik vurgusunu öne çıkarmıştır. Bu değişim, toplumların güvenlik algısında bir dönüşümü işaret ederken, aynı zamanda devletin rolünün de yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Thomas Hobbes'un "*Leviathan*" adlı eserinde bu dönüşümün belirgin izlerini görmek mümkündür. Hobbes, insan doğasının bencil ve çatışmacı olduğunu savunarak, bireylerin kendi güvenlikleri için bir araya gelerek bir sosyal sözleşme oluşturdıklarını ileri sürmüştür. Bu sözleşme, bireylerin özgürlüklerinden feragat ederek güçlü bir merkezi otoriteye, yani süper devlete yetki vermelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda güvenlik, yalnızca bireylerin korunması değil, aynı zamanda iç savaşların ve kaosun önlenmesi amacıyla güçlü bir devlet yapısının varlığını gerektirmektedir. Hobbes'a göre, bu süper devlet, toplumsal düzeni sağlamak ve bireylerin yaşamlarını güvence altına almak için zorunludur. Dolayısıyla, güvenlik kavramı, bireylerin barış içinde yaşamasını sağlamak için devletin otoritesine dayanan bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Hobbes'un düşünceleri, modern siyaset teorisinin temellerini atarken, güvenliğin sadece fiziksel koruma değil, aynı zamanda toplumsal düzenin sağlanmasıyla da ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede güvenlik, devletin varlığı ve otoritesi ile doğrudan bağlantılı hale gelmiş ve devletlerin stratejik bir unsur olarak güvenliği sağlama sorumluluğu artmıştır. Böylece, Orta Çağ'dan modern döneme geçişte güvenlik anlayışı, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yeni bir anlam kazanmış ve devletin güçlenmesi ile birlikte güvenlik kavramı daha da derinleşmiştir (Frederik ve Arends, 2009, s. 22-23).

Ardından 16. yüzyıl başında dinsel çatışmalar artış gösterirken, Katolik-Protestan çatışması ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar sosyal değerlerle alakalı olsa bile, bu dönemin konjonktürü hasebiyle politikadan ayrı şekilde düşünülemez. Zira Orta Çağ'da devletlerle toplumların temel yapıtaşları dini inanışlardan meydana gelmektedir. Toplumda önemli görülen bir inancın olması, o inancı kabul etmeyenler açısından bir tehdit unsuru teşkil etmektedir. Nitekim bu, neticede Avrupa'da 30 Yıl Savaşları gerçekleşmiştir. Bu savaş, Avrupa kıtasındaki güvenlik algısını tamamen değiştirmiştir. Bu bağlamda, devletler açısından güvenlik, yalnızca politik bir aktör olmanın ötesine geçerek, artık sosyal bir aktör ve kavram haline gelmiştir (Bilgin, 2010, s. 16).

15. yüzyılda İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi, Rönesans ve Reform hareketleri, Coğrafi Keşifler gibi önemli olaylar sonucunda başlamış olan Yeniçağ ile beraber, bu yeni dönemde gerçekleşen çeşitli önem arz eden olayların neticesinde hem güvenlik ile tehdit ilişkisi hem de güvenlik anlayışı değişime uğramıştır. Yeniçağ döneminde güvenlik, menfaat kavramının etrafında şekillenirken, devletlerin milli menfaatleri gereğince

tehdit algılamaları ile bu tehdit unsurlarına karşılık olarak alınabilecek önlemler ve uygulanabilecek hamleler de tamamıyla bir dönüşüm sürecine girmiştir. Zira bu dönemde ortaya çıkan güvenlik algısı ve anlayışı günümüze değin devam etmekte olan gelişmelerin ilk adımı olmuştur. 1789 Fransız İhtilali'ne kadar geçen süreç içerisinde bilhassa Avrupa topraklarında güvenlik anlayışını ve algısını etkileyip değiştiren temelde iki önemli olayın varlığından bahsedilebilir. İlk olarak, bu dönemde gerçekleşen ilk büyük olay Coğrafi Keşifler'in yaşanması ve bu neticede ortaya çıkan menfaat savaşlarıdır. Coğrafi Keşifler sayesinde Avrupa topraklarına dünyanın dört bir yanından değerli madenler getirilirken, Avrupa kıtasında bir refah dönemi ortaya çıkmıştır. 15. yüzyıldan başlayarak yapılan bu keşiflerden ötürü ortaya çıkan refah artışıyla beraber, 16. yüzyılda Avrupa'da bilim ve teknik alanında ciddi ilerlemeler yaşanmış, bu doğrultuda devletler daha fazla keşif yaparak hazinelerini daha fazla doldurma gayreti içinde olmuşlardır. Bu bağlamda, Avrupalı devletler arasında ekonomik çıkarların ön planda olduğu bir rekabet ortaya çıkmış ve bu durum, merkantilizm akımının kendini göstermesine neden olmuştur (Aydemir ve Güneş, 2006, s. 136- 137).

30 Yıl Savaşları, 1618 ile 1648 yılları arasında Avrupa'nın büyük bir bölümünü etkileyen, Katolik ve Protestan devletlerarasındaki derin ideolojik çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan devasa bir karışıklık dönemidir. Bu savaşlar, özellikle Kutsal Roma İmparatorluğu sınırları içinde yoğunlaşmış olup, Protestan Alman prensliklerinin Katolik İspanya ve Avusturya'nın baskılarına karşı direnişleri ile başlamıştır. İmparatorluk içinde bulunan ve dini çeşitlilik gösteren bu prenslikler, dini özgürlüklerini korumak amacıyla silahlı mücadeleye girmişlerdir. Durumun karmaşık hale gelmesi, Fransa'nın devreye girmesiyle daha da derinleşmiştir. Fransa, Katolik bir ülke olmasına rağmen, Habsburgların Avrupa'daki güçlenmesinden endişe duyarak Protestanların yanında savaşa katılmıştır. Bu bağlamda, Fransa'nın savaşta aktif rol üstlenmesi, kendi ulusal menfaatlerini korumak adına attığı stratejik bir adım olmuştur. Aynı zamanda, bu savaşlar sırasında çeşitli Avrupa güçleri birbirleriyle ittifaklar kurmuş, birçok cephede çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmaların sonucunda büyük kayıplar verilmiştir. Sonunda, 1648'de imzalanan Westfalya Antlaşması, bu karmaşık çatışmaları durdurmuş ve Avrupa'da yeni bir siyasi düzenin temelini atmıştır. Bu antlaşma, sadece dini barış sağlamakla kalmamış, aynı zamanda devletlerarasındaki güç dengelerini de değiştirmiştir. Özetle, 30 Yıl Savaşları, din, siyaset ve güç savaşlarının iç içe geçtiği karmaşık bir dönemi temsil eder ve Avrupa'nın siyasi haritasını köklü bir şekilde değiştiren bir süreç olmuştur (Uludağ, 2012, s. 111-112).

Orta Çağ'da din eksenli savaşların ve mücadelelerin yerini, zamanla siyasal ve ekonomik çıkarların almaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm, 17. yüzyılda Avrupa'da etkili olan merkantilizm akımıyla belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Merkantilizm, devletlerin ekonomik güçlerini artırmak amacıyla agresif dış politikalar izlemelerini ve iç işlerinde de güçlü bir devlet egemenliği tesis etmelerini öngörmekteydi. Bu dönemde değerli madenlerin keşfi, devletlerin ekonomik yapılarında önemli bir değişim yarattı. Altın ve gümüş gibi değerli madenlerin bulunması, devletlerin zenginliğini artırarak askeri ve siyasi güçlerini pekiştirdi. Böylece, güvenlik algısı da bu ekonomik zenginlikler etrafında şekillenmeye başladı. Devletler, topraklarını genişletmek ve ekonomik hakimiyetlerini sağlamak amacıyla daha agresif bir tutum benimseyerek, kaynakları kontrol altına almak için savaşlar ve diplomatik manevralar gerçekleştirdi. Sonuç olarak, savaşların ve mücadelelerin dinî motivasyonlardan çok ulusal çıkarlar ve ekonomik amaçlarla yönlendirildiği bir döneme geçiş yapıldı. Bu da savaş konseptini, ulus-devletlerin rekabet ortamında önemli bir araç haline getirdi (Dedeoğlu, 2018, s. 75).

Zira değerli madenlerin Avrupalı devletlerce ele geçirilmesi, hazinenin doldurulması, bu hazinenin korunması ve kaybedilmemesi düşüncesi bağlamında yeni bir güvenlik anlayışı vuku bulmuştur. Bu doğrultuda, bilim ve teknikteki ilerlemelerle desteklenmekte olan kuvvetli bir askeri kapasiteye gereksinim hissedilmeye başlanmıştır (Aydemir ve Güneş, 2006, s. 140- 141).

18. yüzyılda liberalizm akımının egemenliği, iktisadi alanda önemli değişimlerin meydana gelmesine yol açtı. Bu süreç, 1789'daki Fransız İhtilali ile hız kazandı. İhtilal, feodal yapıyı sarsarak halkın egemenliğini savunan düşüncelerin yüceltilmesine neden oldu. Bu dönemde ulus devletleşme süreci, özellikle Avrupa'da kendini gösterdi ve 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Bu değişim, günümüz ulus devletlerinin temellerini atarken, aynı zamanda liberalizm, sosyalizm, demokrasi ve anarşizm gibi kavramların da tanımlanmasını sağladı. Bu ideolojiler, toplumsal yapıyı ve devlet anlayışını derinden etkileyerek, güvenlik ve tehdit anlayışlarının çeşitlenmesine neden oldu. Fransız İhtilali'nin bir diğer önemli sonucu, Yeniçağın kapanıp Yakınçağın başlamasıydı. Bu geçiş, Avrupa'daki ulus devletlerin yanı sıra, sömürgecilik yarışının da hızlanmasına yol açtı. Sömürgecilik, güçlü ülkelerin ekonomik ve siyasi hâkimiyet kurma arayışlarını tetikleyerek, dünya üzerindeki güç dengelerini değiştirdi. Avrupa devletleri, sömürge toprakları elde ederek hem ekonomik kaynaklarını artırmayı hem de ulusal güçlerini pekiştirmeyi amaçladılar. Böylece, dönemin siyasi ve ekonomik dinamikleri hem Avrupa içindeki politikalar hem de dünya çapındaki

ilişkiler açısından büyük bir dönüşüm yaşadı. Bu karmaşık süreç, uluslararası ilişkilerin şekillenmesi ve modern devlet anlayışının evrilmesi açısından belirleyici bir rol oynamıştır (Zabunoğlu, 2018, s. 542-543).

19. yüzyılda İngiltere’de başlayan ve hızla Batı dünyasına yayılan Sanayi Devrimi, hammadde ve pazar arayışlarının artmasıyla birlikte büyük güçlerin güvenlik algılarında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde, güvenlik kavramı yalnızca toprak bütünlüğünü sağlamak ya da komşu devletlere yönelik genişleme politikaları ile sınırların korunmasıyla sınırlı kalmamış; bunun ötesinde, stratejik öneme sahip her türlü alanda, özellikle su yolları, boğazlar, geçitler, adalar, petrol bölgeleri ve ucuz iş gücü bulunan yerler gibi kaynaklara müdahale etmek ve bu alanları ele geçirmek yeni bir güvenlik anlayışı haline gelmiştir. Büyük güçler, sanayileşmenin getirdiği ihtiyaçları karşılamak amacıyla, genişleyen ekonomik çıkarlarını korumak ve artırmak için, askeri güçlerini dünyanın dört bir yanında kullanarak, etkili genişleme politikaları izlemişlerdir. Bu aşamada, jeopolitik faktörler de devreye girmiş; her bir devletin güvenlik stratejisi, uluslararası ilişkilerdeki güç dengesine bağlı olarak şekillenmiştir. Böylece, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, mühim su yollarının kontrolü ve stratejik noktaların ele geçirilmesi, büyük güçlerin güvenlik politikalarında temel bir yer edinmiş, bu durum da dünya politikasında yeni bir dengenin oluşmasına yol açmıştır. Bu dönüşüm, sadece askeri müdahaleleri değil, aynı zamanda ekonomik ve politik nüfuz mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Öyle ki, sömürgecilik faaliyeti, güvenliği artırmanın yanı sıra, sanayileşen devlerin ekonomik çıkarlarının korunduğu bir araç haline gelmiştir. Sonuç olarak, sanayi devrimiyle birlikte değişen güvenlik algısı, 19. yüzyıl uluslararası ilişkilerini ve siyasi dinamiklerini köklü bir şekilde etkilemiş, büyük devletlerin birbirleriyle olan rekabetini daha da derinleştirmiştir (Dedeoğlu, 2018, s. 25).

Soğuk Savaş sürecinde temel tehdit algısı, iki kutuplu dünya düzeninde oldukça belirgin olmuştur. Örnek olarak, ABD liderliği altındaki Batı blokunun temel tehdit algısı Doğu bloku, SSCB ve komünizmin yayılması tehlikesi şeklindedir. Bu dönemdeki tehdit algısının bir diğer boyutu ise silahlanma yarışıyla alakalıdır. Zira gerek ABD gerekse de SSCB karşılıklı şekilde nükleer saldırı tehdidini sürekli olarak ön planda tutmuşlardır. Soğuk Savaş sürecinde süper güçlerin arasındaki bu çekişmenin askeri alanda olmasından ötürü, tehdit algılamaları da tek boyut altında, devletin güvenliği bağlamında incelenmiştir. Bu durumda uygulanan stratejiler de klasikleşmiştir. Bu doğrultuda, Soğuk Savaş sürecinde tehditlerin kaynağıyla yönlendirilmiş olduğu hedeflerin arasında bir simetrimin bulunduğundan

bahsedilebilir. Böylece Soğuk Savaş, iki süper gücün arasında bir denge ortamı yaratmıştır. Bu çerçevede, esasen Soğuk Savaş sürecinde iki blokta yer alan devletler açısından güvenlikle ilgili olarak istikrarlı bir durum söz konusudur. Zira bu devletler tehditlerin nereden ve nasıl gelebileceğini bilmektedirler ve buna göre gereken tedbirleri almaktadırlar. Soğuk Savaş sürecinin bitmesini müteakip yeni dönemde ise güvenlik kavramı tekrardan ele alınmış, değişim gösteren uluslararası şartların güvenlik kavramının üstünde meydana getirdiği etkiler sorgulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, öncesinde devletlerin kendilerini dışardan gelebilecek olan tehlikelere yönelik olarak korumaları manasına gelen ve genellikle askeri kapsamda ele alınan güvenlik kavramının kapsamı da genişlemiştir. Nitekim artık güvenlik kavramı, devletlerin kendi başlarına temin edemeyecekleri, global bir boyuta bürünmüş, dolayısıyla ortak çabalarla iş birliklerini gerektiren bir kavram haline dönüşmüştür (Kardeş, 2015, s. 53).

Ulus devlet kavramının güçlenmesi, yaşanan devrimlerin etkisiyle belirginleşmiştir. Bu süreçte devletler, varlıklarını sürdürebilmek için düşmanlarına karşı daha sert ve mücadeleci bir yaklaşım benimsemişlerdir. Ulus devlet anlayışı, bir ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını ön plana çıkararak devletlerin iç tehditlere karşı da savunmalı stratejiler geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda güvenlik algısı, yalnızca dış düşmanlarla değil, toplumsal dinamiklerle de ilişkilendirilmiştir. Devletler, varlıklarını tehdit eden her türlü unsuru bertaraf etmek amacıyla geniş bir güvenlik politikaları yelpazesi geliştirmiştir. Devletlerin güvenlik anlayışı, risklerin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik bir kabulleniş ile şekillenmiş, bu da devletlerin savunma politikalarının sadece savaş zamanı değil, barış dönemlerinde de aktif olmasını gerektirmiştir. Bu durum, devletlerin zarar görmemeleri için gerekli politikaları ve stratejileri sürekli gözden geçirmelerini zorunlu hale getirmiştir. Güvenlik, yalnızca askeri tehditlerden değil, ekonomik, sosyal ve kültürel tehditlerden de korunmayı içeren çok boyutlu bir kavram haline gelmiştir. Bireylerin ve toplulukların entegrasyonu, ulusal kimliğin pekiştirilmesi ve devlet otoritesinin güçlendirilmesi, güvenliğin sağlanmasında kritik unsurlar olmuştur. Böylece, devletler sistematik olarak, menfaatlerini koruyacak, varlıklarını sürdürecekt ve iç huzurları sağlamak adına risk yönetimi ile ilgili yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu süreç, sonunda sadece askeri güce bağlı bir güvenlik algısının ötesine geçerek, tüm devlet mekanizmasının güvenliğe odaklanmasına yol açmıştır (Dedeoğlu, 2018, s. 75).

Soğuk Savaş sürecinin bitmesinin güvenlik bakımından ortaya çıkardığı neticelerden birisi, kutuplaşmanın bertaraf edilmesinin tek bir gücün üstünlük elde etmesi hususunda uygun

ortamı meydana getirmiş bulunmasıdır. Ancak bu süreçte tek bir hegemon güç ortaya çıkamazken, bu doğrultuda çok kutuplu bir yeni dünya düzeni kendisini göstermiştir. İkinci olarak, yeni dönemde bölgesel çatışmaların süper güçler arasındaki rekabetle olan eski ilişkileri sona ermiştir. Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte bölgesel çatışmalar daha az tehlikeli, ama daha fazla şiddetli duruma gelmiştir. Üçüncü olarak, kamuoyundaki siyasal ilgi, uluslararası güvenliğin global refaha ilişkin meseleleri arasında yer alan yoksulluk, az gelişmişlik, yerel istikrarsızlık vb. konulara yönelmiştir. Dördüncü olarak, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarına sahip uzun menzilli füzelerin nicelik ve nitelik açısından gelişim göstermesi neticesinde, geleneksel savaş biçimleri de değişime uğramıştır. Uzun menzilli füzelerin varlığından ötürü tehdit daha geniş alanlara yayılmış ve özünde sivil hedefleri de içerisine almıştır. Bunun yanı sıra, etnik çatışmalar gibi geleneksel olmayan tehdit unsurları belirmiş; bu durum savaş biçimleriyle savaş alanlarının yapısında değişim yaratmıştır. Günümüzde geleneksel ordular asimetrik birtakım güçler ile savaşmakta olduklarından ötürü, çatışmalar da toplumsal ve siyasi alanlara kayma eğilimindedir. Ek olarak yeni dönemde geleneksel ordulardan savaşın yanı sıra barışın sağlanması ve muhafaza edilmesine ilişkin operasyonlarda, arama ve kurtarma operasyonlarında, savaşın açmış olduğu yıkımın onarımında faydalanıldığı da görülmektedir (Uysal, 2019, s. 24).

20. yüzyılda devletlerin güçlerini artırma arzusu ve bu doğrultudaki politikaları, dünya genelinde önemli etkilere neden olmuştur. Bu dönemde devletler, sadece kendi ulusal çıkarlarını korumanın ötesine geçerek, saldırgan stratejiler geliştirmeye başlamış ve genişleme hedefleri doğrultusunda sömürgecilik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda, dünya sahnesinde güçlü ülkelerin artan nüfuz arzusu, bir yandan faşizm gibi radikal ideolojilerin yükselişine zemin hazırlarken, diğer yandan bu akımlara karşı koyma çabalarını da beraberinde getirmiştir. Faşizm, devletin birey üzerindeki mutlak kontrolünü savunarak toplumu militarize eden ve otoriter bir yönetim anlayışını benimseyen bir akım olarak kendini göstermiştir. Ancak, bu totaliter yapılar karşısında demokrasiyi, bireysel hakları ve sosyal adaleti savunan hareketler de ortaya çıkmıştır. Bu ideolojik çatışmalar sonucu, 20. yüzyılda iki dünya savaşının patlak vermesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, sadece askeri çatışmalar değil, aynı zamanda ideolojik rejimlerin ve uluslararası güç dengesinin yeniden şekillendiği kritik dönemlerdir. Savaşların sonuçları, uluslararası ilişkilerin doğasına dair köklü değişiklikler yaratarak güvenlik algısını da dönüştürmüştür. Artık hiçbir devletin veya uluslararası kuruluşun sürekli bir güvenlik içinde olamayacağı gerçeği, savaşların yıkıcı etkileri ve kayıplarıyla daha belirgin hale gelmiştir.

Önceden var olan güvenlik anlayışının yerini, sürekli değişen tehditler ve küresel krizlerle başa çıkma çabaları almıştır. Bu şekilde, 20. yüzyılın sonuna doğru güvenlik kavramı, sadece askeri varlık değil, siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları da kapsayan çok yönlü bir yapıya dönüşmüştür. Neticede, bu dönem, uluslararası sistemin daha karmaşık ve birbirine bağlı hale gelmesine önayak olmuş, güvenlik stratejilerinin geniş bir spektrumda ele alınmasına yol açmıştır (Dedeoğlu, 2018, s. 78).

Uzun süre devam eden bölgesel çatışmalar, emperyalizmin bırakmış olduğu izler, yeni birtakım bölgesel güçlerin belirmesi, eşitsizliklerle yoksulluğun artış göstermesi, kitle imha silahlarının nicelik ve nitelik açısından çoğalması, Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte uluslararası ortamda güvenlikle ilgili temel tehditler arasında yer almaktadır. Avrupa'nın siyasal ve iktisadi anlamda bir birlik meydana getirmesi, SSCB'nin dağılması ve sonrasında kurulan Rusya Federasyonu'nun bir diktatörlüğe dönüşümünün önlenmesi, Ortadoğu'da bölgesel bir barışın tesis edilmesi, küresel tehdit unsurlarının engellenmesinin, dolayısıyla uluslararası güvenliğin temin edilmesinin ana koşulları durumundadır. Söylenbilir ki, Soğuk Savaş'ın sonrasındaki süreçte uluslararası ortamı istikrarsız kılacak olan tehditler küresel bir boyut kazanmıştır. Öncesinde oldukça belirgin ve tek boyutlu durumdaki tehdit algısı, günümüzde çok yönlü, belirsiz ve çok boyutlu durumdadır. Yeni dönemde terörist faaliyetler de global bir boyuta erişmiştir. Bilhassa 11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide terör örgütüne ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları bu durumun en iyi örneği niteliğindedir. Küreselleşme eğilimindeki terörist faaliyetlerin yanında uyuşturucu ticaretiyle silah kaçakçılığı da küreselleşmiş vaziyettir. Ayrıca tekrardan canlanmış olan bölgeselleşme hareketleri doğrultusunda, bölgesel çatışmalar da bütün dünyanın güvenliğiyle istikrarını etkiler niteliktedir (Yalçınkaya, 2014, s. 71).

Günümüz koşullarında, iktisadi açıdan gelişimlerini serbest ticaretin yaygınlaşmasıyla ilişkilendiren devletler, demokratik karar alma mekanizmaları ve çağdaş bilgi ile iletişim teknolojileri araçlarını kullanarak iş birliği koalisyonları oluşturmayı hedeflemektedir. Bu iş birliği çabaları, devletlerin kolektif güvenliği artırma amacını taşıırken, serbest ticaretin gelişiminin temel faktörü olarak değerlendirilmektedir. Güvenlik ile serbest ticaret arasındaki bu paralellik, uluslararası siyasetin giderek daha küresel bir boyut kazanmasına yol açmakta; dolayısıyla içsel ve dışsal öncelikler arasındaki ayrımlar giderek belirsizleşmektedir. Geçmişte uluslararası sistemdeki tehditler, çoğunlukla devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri çerçevesinde ele alınırken, günümüzde bu tehditlerin kaynağı daha karmaşık bir hal almıştır. Artık temel tehditler, devletlerin iç dinamiklerinden (iç

Çatışmalar, terörist saldırılar gibi) kaynaklanmakta ve bu durum, uluslararası güvenlik anlayışını yeniden şekillendirmektedir. Özellikle terörizm, siber saldırılar ve iç siyasi istikrarsızlık gibi unsurlar, devletlerin güvenlik stratejilerini gözden geçirmelerine ve yeni koalisyonlar oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, serbest ticaretin teşvik edilmesi, sadece ekonomik büyüme için değil, aynı zamanda güvenliğin sağlanması için de bir gereklilik haline gelmiştir. Devletler, ekonomik iş birliğini artırarak, karşılıklı bağımlılığı güçlendirmeyi ve dolayısıyla güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, günümüz uluslararası ilişkilerinde güvenlilik ve ekonomik iş birliği arasındaki etkileşim, devletlerin stratejik karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynamakta ve küresel düzeyde yeni dinamikler yaratmaktadır (Uysal, 2019, s. 24).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ARA REJİM DÖNEMLERİ

İkinci bölüm kapsamında ara rejim kavramı, ara rejimin özellikleri ve bu çalışmanın kapsamını oluşturan Türkiye’de yaşanan ara rejimler ana hatlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Ara Rejim Kavramı

“*Ara rejim*” kavramı genellikle demokratik bir düzen ile otoriter bir yönetim arasında bulunan bir siyasi rejimi tanımlamak için kullanılır. Bu rejim tipinde demokratik kurumlar ve süreçler önemli ölçüde sınırlanmış veya zayıflatılmış olabilir, ancak tam anlamıyla otoriter bir rejim de sayılmaz. Ara rejimler genellikle makyavelist politika araçları kullanarak iktidarda kalmayı başaran liderlerin yönettiği rejimler olarak tanımlanır. Ara rejimlerde genellikle seçimler yapılır ancak bu seçimler özgür ve adil olmayabilir. Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi demokratik temel haklar kısıtlanabilir. Hükümet yetkilileri istedikleri kişileri tutuklayabilir, muhalif görüşleri baskı altına alabilir ve muhalefeti sindirebilir (Çiçek, 2015, s. IV).

Ara rejimlerde hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı genellikle tehdit altındadır. Yargı, hükümetin politik amaçları doğrultusunda kullanılabilir ve hukukun üstünlüğü ilkesi ihlal edilebilir. Ara rejimler genellikle toplumda kutuplaşmaya, siyasi gerilime ve istikrarsızlığa yol açar. Bu tür rejimlerde demokratik kurumlar ve süreçler zayıfladığından, toplumda güvensizlik artabilir ve siyasi katılım azalabilir. Ara rejimler genellikle demokrasi açısından bir tehlike oluştururlar çünkü demokratik norm ve değerlerin kademeli olarak erozyona uğramasına neden olabilirler. Bu nedenle, ara rejimler sık sık demokrasi savunucuları ve insan hakları aktivistleri tarafından eleştirilir ve denetlenmesi gerektiği vurgulanır (Demir ve Üzümcü, 2000, s. 198).

2.2. Ara Rejim Dönemlerinin Özellikleri

Ara rejim dönemleri olağanüstü dönemlerdir. Ordu müdahalesi ile başlayıp sivil bir hükümetin kurulmasına kadar geçen zamanda genel olarak birtakım süreçler yaşanabilmektedir. Demir ve Üzümcü (2000, s. 198-199), Türkiye’de yaşanan ara rejimleri beş nedende açıklamıştır: Demokratik siyasi kültürün zayıflığı, Atatürk ilke ve inkılaplarından sapma eğilimi, sivil yönetimlerin başarısızlıkları, ordu-sivil yönetim ilişkileri ve dış etkenler. Bu çerçevede ara rejim döneminin özellikleri genel olarak şunlardır (Akıncı, 2013, s. 95-96; Çiçek, 2015, s. 15-19):

1. İstikrarsızlık: Ara rejim dönemleri genellikle ülkede siyasi istikrarsızlık dönemleridir. Eski düzenin yıkılmasıyla yeni düzenin kurulması arasında bir geçiş süreci olarak tanımlanabilir.

2. Reformlar ve Değişim: Ara rejimler genellikle reformların yapıldığı, mevcut kurumların ve yapının değişime uğradığı dönemlerdir. Bu dönemlerde genellikle toplumsal ve siyasal yapıda dönüşümler yaşanır.

3. Toplumsal Hareketlilik: Ara rejim dönemleri genellikle toplumsal hareketliliğin arttığı dönemlerdir. Farklı kesimler arasındaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların sıklıkla yaşandığı bir zamandır.

4. Siyasi Müdahale ve Belirsizlik: Ara rejim dönemlerinde siyasi müdahalelerin sık görüldüğü, siyasi belirsizliklerin yaşandığı zaman dilimleri olabilir. Bu dönemlerde genellikle siyasi aktörler arasındaki rekabet artar.

5. Yeniden İnşa Süreci: Ara rejim dönemleri genellikle toplumun yeniden inşası sürecini içerir. Yeni kurumların oluşturulması, toplumsal normların ve değerlerin değişmesi gibi süreçler bu dönemlerde yaşanabilir.

6. Güvenlik Sorunları: Ara rejim dönemlerinde, güvenlik güçlerinin rolü genellikle artar. Özellikle toplumsal hareketlilik ve çatışmalar nedeniyle, devletin güvenlik mekanizmaları daha aktif hale gelir; bu durum bazen insan hakları ihlallerine yol açabilir.

7. Siyasi Otoritenin Belirsizliği: Ara rejimlerde genellikle siyasi otorite belirsizlik gösterebilir. İktidar boşlukları, farklı grupların ve aktörlerin iktidar mücadelesine girmesine neden olur, bu da durumu daha karmaşık hale getirir.

8. Uluslararası Müdahaleler: Bu dönemlerde uluslararası aktörlerin ve devletlerin müdahaleleri gerçekleşebilir. Dış güçler, kendi stratejik çıkarları doğrultusunda ülkedeki

siyasi dengeyi etkilemeye çalışabilir.

9. Kamusal Algı ve Propaganda: Ara rejim süreleri, kamusal algıyı şekillendirmek için yoğun propaganda faaliyetlerinin yapıldığı dönemlerdir. İktidardaki gruplar, kendi bakış açılarını yaymak için çeşitli araçlar kullanır.

2.3. Türkiye’de Ara Rejim Dönemleri

Türkiye’de ara rejim dönemleri olarak 1960-1961, 1971-1973 ve 1980-1983 yılları arasındaki dönem ele alınmıştır.

2.3.1. 1960 Darbesi ve 1960-1961 Ara Rejim Dönemi

1929 ekonomik buhranının ardından II. Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırası gergin ortam, ekonomik ve sosyal sorunlar, salgın hastalık, hayat pahalılığı, karaborsa, vurgunculuk, enflasyon gibi olumsuz durumlar halkın zor durumda kalmasına neden oldu. Bununla birlikte halkın tek parti yönetiminden duyduğu memnuniyetsizlik de vardı. Meclis’te Çiftçiye Topraklandırma Kanunu görüşmeleriyle başlayan ayrılık 1945 Bütçe görüşmelerinde kendini daha belirgin bir şekilde hissettirdi. Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Emin Sazak ve Hikmet Bayur gibi milletvekilleri, hükümete yönelik alışılmadık bir sertlikle eleştirilerde bulunmuşlardır. Neticede Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü’nün Dörtlü Takrir’i verdikleri ve bu önerenin reddedilmesi sonucunda Demokrat Parti’nin kuruluşuna kadar giden süreç başlamış, 7 Ocak 1946’da parti resmen kurulmuştur (Eroğul, 2019, s. 10-14). Demokrat Parti, liberalizm ve demokrasi merkezli bir program sunarak, tek parti yönetiminden memnun olmayan geniş grupların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Mustafa Albayrak, bu programın Cumhuriyet anlayışını savunduğunu, demokrasi ve sosyal adalet konularında kararlı bir tutum sergilediğini, insan hakları ve özgürlüklerin önemini vurguladığını ve emekçi kesimlerin taleplerine yanıt vermeyi taahhüt ettiğini ifade etmiştir (Çöklü, 2024, s. 5).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yönetimde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi, 1950’de gerçekleşen serbest seçimlerle iktidarı Demokrat Parti’ye devretmiştir. Türk siyasi tarihinde halk hareketi olarak nitelenen bu olay, demokrasiye dair umutları canlandırmıştır. DP, iktidarı boyunca devletçiliği sürdürürken özel girişime de fırsatlar tanımaya çalışmıştır. Bu süreçte, halkın refah seviyesi önemli ölçüde artmış ve milli gelirden belirgin bir yükseliş

gözlemlenmiştir. Bu atılımlar, DP'nin seçim zaferinde etkili olan köylü, küçük esnaf ve tüccar sınıfı için adeta bir can suyu olmuştur. Fabrikalar kurulmuş, tarım desteklenmiş, yollar yapılmıştır. Ayrıca, bu dönemde dış yardımların da etkisiyle limanlar, barajlar ve elektrik santralleri inşa edilmiştir. Türkiye'de Demokrat Parti iktidarında başlangıcından 1954'e kadar olan dönemde Milli Gelir yaklaşık yüzde kırk artmıştır. 1950-1954 yılları Demokrat Parti'nin altın yılları olarak bilinmektedir (Kaçar, 2019, s. 59).

DP iktidarının başlangıçları, birçok ideolojik tartışmayı da tetiklemiştir. Ezanın Arapça okunmasının başlaması ve din derslerinin kapsamının genişletilmesi gibi girişimler, devletle halk arasında bir bağ oluşturmayı amaçlasa da Atatürk inkılâplarına ve özellikle laiklik ilkesine bağlı olan gruplardan sert eleştirilerle karşılaşmıştır. DP, bu eleştirileri aşmak ve Atatürk'ün hatırasına yönelik saldırıları engellemek amacıyla Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu yürürlüğe sokmuştur. DP iktidarı, geleneksel devlet anlayışından sıyrılarak faydacı bir yaklaşım benimsese de, bürokrasinin yönetsel gerekliliğini kabul etmekten kaçamamıştır. Dış politikada, CHP'nin 1946'dan itibaren benimsediği Amerika ve Batı'ya yakınlaşma stratejisini takip etmiştir. İktidarın ilk yıllarında gerçekleştirdiği ekonomik hamlelerin nasıl bir kaynağa dayandığı, bu politikanın sağladığı avantajların bir sonucudur. Marshall yardımları sayesinde ekonomik anlamda rahatlama yaşayan hükümet, Batı ile askeri işbirliği kurarak Kore Savaşı'na asker göndermiş ve 1952'de NATO'ya kabul edilerek Batılı ülkelerin takdirini kazanmıştır. Bu diplomatik başarının, 1949'da NATO'ya Türkiye'yi dâhil edemeyen İnönü'ye karşı DP'ye bir söylem avantajı sağladığı söylenebilir (Çöklü, 2024, s. 7-8).

Türkiye'de Demokrat Parti'nin 1954-1957 dönemi sorunların başladığı dönemdir. 1954 seçimlerinin yol açtığı siyasi gerginlikle birlikte ekonomik açıdan olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Dış yardımlarla gerçekleştirilen iktisadi faaliyetlerin sürdürülememesi, enflasyon ve fiyat dalgalanmalar orta sınıfı zor durumda bırakmaya başlamıştır. Yapılan büyük yatırımlara rağmen sanayi üretimi yetersiz kalmış, makineleşmenin etkisiyle birlikte küçük çiftçilerin şehir merkezlerine göçü tarımsal üretimin zayıflamasına neden olmuştur. Şehirdeki göçmenler, hamallık, taşeron işçilik, kapıcılık ve dilencilik gibi işlerle meşgul olan yeni bir sosyal tabaka oluşturmuştur. Bu yeni grup, artan enflasyon ve işsizlik karşısında tepkilerini göstermiştir. Kıbrıs sorunu ve 6-7 Eylül olayları iktidarı zor durumda bırakmıştır. Ayrıca, bu dönemde basın özgürlüğünü ve üniversite özerkliğini kısıtlayan yasaların çıkarılması, kamuoyunun tepkisini artırmış ve DP karşıtı muhalefetin genişlemesine neden olmuştur (Ahmad, 2007, s. 81-82).

1957-1960 dönemi ise Demokrat Parti döneminin sonunu hazırlayan birtakım gelişmelere sahne olmuştur. Ekonomik göstergeler daha kötü bir noktaya gelmiş siyasi kriz daha belirgin ve hırçın bir hal almıştı. Muhalefete yapılan baskı, Tahkikat komisyonun kurulması, toplumsal kutuplaşma ve öğrenci olayları bu konuda daha önce hazırlık halinde olan cuntalara fırsat vermiştir (Aydın ve Taşkın, 2020, s. 61-62).

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinden itibaren, DP yönetimini benimsemeyen ve bu duruma karşı duyduğu hoşnutsuzluğu dile getiren ordu, İnönü döneminin devam etmesini istemiştir. Bu bağlamda, seçimlerin hemen ardından bir grup subay, İnönü'ye başvurarak hükümeti devirmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Ancak İnönü, bu talebi reddetmiş ve iktidarı milli iradenin temsilcilerine devretmenin daha uygun olduğunu düşünmüştür (Başgil, 2008, s. 42).

Askerlerin 1960 darbesinden on yıl önce darbe fikrini benimsediği açıkça görülmektedir. 1960 darbesi, organizasyon açısından yaklaşık altı yıl süren bir gelişim sürecini içermektedir. 1954 yılında, iki alt rütbeli subay tarafından 27 Mayıs 1960 darbesinin temelini oluşturan bir cunta kurulmuştur. Zamanla bu cuntaya katılımlar hızlanmış ve rastlantısal olarak bir araya gelen başka bir cunta grubu ile birleşmeleri sonucunda sayıları otuzu aşmıştır. 1959 yılına gelindiğinde, cuntacılar kritik pozisyonları hedefleri doğrultusunda ele geçirmeye başlamışlardır. Ancak, lider konumunda bir general bulmakta zorlanmışlardır. Bu da darbenin yalnızca yüksek rütbeli bir generalin öncülüğünde gerçekleştirilebileceğine dair bir inançlarının olduğunu göstermektedir. Cuntacılar, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel ile iletişim kurduklarında, ondan destek alabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak bu dönemde Gürsel, Millî Savunma Bakanlığı'na yönelik bir bildiri yayımladığı gerekçesiyle görevden uzaklaştırılmıştır. Bu durum, cuntacıların planlarını aksatmıştır. Gürsel'in yaşadığı olay sonrasında, cuntacılar dönemin Tümgeneralî Cemal Madanoğlu'nu organizasyona dâhil etmeye karar vermişlerdir. 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece, ordu içindeki cunta, darbe için gerekli tüm hazırlıklarını tamamlamıştır. Darbeci komitenin liderliği ise Orgeneral Cemal Gürsel'e verilmiştir. Daha önce Gürsel'in isminin kullanılmamasına karar veren darbeciler, darbe günü bu karardan vazgeçerek komite başkanlığı görevine onu atamışlardır (Özçelik ve Güneş, 2018, s. 273-274).

Sabaha karşı saat dörtte, askerler darbe için harekete geçmiştir. Şehir merkezlerine inen darbeci askerler, öncelikle radyo ve diğer devlet kurumlarını ele geçirmiştir. Radyo istasyonunda kontrol sağlandıktan sonra, buradan bir duyuru yapılarak askerlerin yönetime el koyduğu ilan edilmiştir. Darbeciler, bu eylemlerinin gerekçesini *“ülkede kardeş kanı*

dökülmesini engellemek” ifadesiyle açıklamıştır. Bildirinin ardından darbeciler, tutuklama işlemlerine hızla başlamıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, köşkünde; Başbakan Adnan Menderes ise Kütahya’da tutuklanmıştır. Tutuklama süreci hızlı bir şekilde ilerlemiş ve Demokrat Parti’ye (DP) mensup neredeyse tüm siyasetçiler teker teker gözaltına alınmıştır. Darbeciler, etkin bir şekilde hareket ederek DP iktidarını hükümetten düşürmüş, iktidar mensuplarını tutuklamış ve yönetime el koymuştur (Başgil, 2008, s. 45). Tutuklanan iktidar mensupları, harp okuluna sevk edilerek burada güvenlik altına alınmıştır. On yıl önce, geniş kitlelerin umutlarıyla iktidara gelen Demokrat Parti (DP) yönetimi, yoğun bir karmaşa ve kin atmosferi içerisinde, planlı bir askeri darbe ile hazin bir şekilde sona ermiştir (Eroğul, 2019, s. 239).

28 Mayıs tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi feshedilmiş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tutuklanmıştır. Yeni bir anayasa hazırlanana kadar tüm siyasi faaliyetler askıya alınmıştır. Cezaevindeki gazeteciler, subaylar ve öğrenciler serbest bırakılmaya başlanmış, kapatılan gazeteler yeniden faaliyete geçirilmiştir. Basın üzerindeki yasaklar kaldırılmıştır. Aynı gün, Milli Birlik Komitesi tarafından Anayasa Komisyonu Raporu hazırlamak amacıyla bir bilim ve hukuk heyeti kurulmuş ve bu heyetin başkanlığına İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar atanmıştır (Milliyet, 28 Mayıs 1960).

Kurulun hazırladığı raporda, Demokrat Parti (DP) iktidarının meşruiyetini yitirdiği ifade edilerek, bu durumun darbenin gerekliliğini ve meşruiyetini haklı çıkardığı belirtilmiştir. Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından oluşturulan hukuk komisyonuna iki önemli görev verilmiştir. İlk olarak, 1924 Anayasası’nı yürürlükten kaldıracak geçici bir anayasa taslağının hazırlanması; ikinci olarak ise, darbenin meşruiyetini destekleyecek bir “*Anayasa Komisyon Raporu*”nun oluşturulması talep edilmiştir. Toplantıyı yöneten Cemal Gürsel, bilim heyetinden anayasa taslağını acilen hazırlamalarını istemiş ve üç ay içinde seçimlere gidilerek yönetimin sivillere devredileceğini belirtmiştir. Ancak bu süreç daha uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir (Aydın ve Taşkın, 2020, s. 65-67).

Milli Birlik Komitesi, 12 Haziran 1960 tarihinde dört bölüm ve 27 maddeden oluşan geçici anayasayı ilan etmiştir. Bu anayasanın birinci bölümü genel hükümleri, ikinci bölümü Milli Birlik Komitesi’ni, üçüncü bölümü Devlet Başkanını ve dördüncü bölümü ise Bakanlar Kurulu’nun görev ve yetkilerini ele almaktadır. Geçici anayasaya yönelik iki temel hedef belirlenmiştir. İlk olarak, Milli Birlik Komitesi’nin hukuksal bir çerçeveye oturtulması; ikinci olarak ise eski Cumhurbaşkanı ve Demokrat Parti yetkililerinin yargılanmasının önünü açmak amaçlanmıştır. Bu hedefler doğrultusunda “*Yüksek Adalet Divanı*” kurulmuş,

böylece yargı süreçlerinin başlaması sağlanmıştır. Ayrıca, bu tarihe kadar Milli Birlik Komitesi üyelerinin isimleri kamuoyuna açıklanmamışken, geçici anayasanın altında MBK üyelerinin imzalarının bulunmasıyla birlikte bu isimler de ortaya çıkmıştır (Çavdar, 2013, s. 18).

Silahlı Kuvvetler, hükümeti devirmiş ve yönetimi ele almıştır. Yayınlanan resmi tebliğe göre, gerçekleştirilen harekât başarıyla sonuçlanmış ve kan dökülmeden duruma hâkim olunmuştur. Radyoda yapılan açıklamada, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en kısa sürede bir Kurucu Meclis oluşturacağı ve milleti seçime götüreceği belirtilmiştir (Yeni İstanbul, 28 Mayıs 1960).

27 Mayıs günü akşam saatlerinde, sokağa çıkma yasağı kısa bir süreliğine kaldırılmıştır. Bu durumun ardından, Kızılay Meydanı ve Atatürk Bulvarı'nı dolduran vatandaşlar, askerî güç lehine sloganlar atmışlardır. Akşam baskılarında ise gazeteler, "Ordu Gençlik El Ele" veya "Ordu Millet El Ele" gibi dikkat çekici başlıklarla manşetlerini süslemiştir (Hürriyet, 27 Mayıs 1960.).

28 Mayıs 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde 27 Mayıs bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiş ve darbe şu şekilde anlatılmıştır:

Türk Milleti dünden beri tarihin yeni bir dönüm noktasına ulaşmıştır. 27 Nisan 1960 günü TBMM'de geçen olaylardan sonra genç demokrasimizin soysuzlaşması korkunç bir şekil almış vatandaşları birbirine kırdıracak olayların olma ihtimalleri bütün korkutuculuğuyla görünmüştü. Bu karanlık ve karışık durum 27 Mayıs'a kadar sürmüş millet kendini temsil eden vekillerinin düşünce ve davranışlarını öğrenmek hakkından yoksun bırakılmıştır. İktidarın şiddetli hücumlarına hedef olan siyasal şahsiyetlere kendilerini savunma imkânı verilmiyordu. Milletimizin gözbebeği kahraman ordumuzun yaptığı ilk hamlenin vatandaş kanı dökülmeksizin başarılması bize iyi yarınlar müjdeleyen bir tarih eseridir. Türk Silahlı Kuvvetleri kardeş kavgasını önlemeyi bilmiştir. Yaşadığımız günlerin önemini ve bize düşen vatan borcunu unutmayalım, sevgili vatanımızı huzura kavuşturmak uğruna olağanüstü sorumluluk üstlenen kahraman ordumuza güvenelim. Milletimizin gözbebeği ordumuzun vatandaş kanı dökülmeden gösterdiği başarı bizlere iyi yarınlar müjdeleyen bir eserdir (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960).

28 Nisan-28 Mayıs tarihleri arasında DP iktidarı tarafından kapatılan CHP'nin resmi yayın organı Ulus, darbeye birlikte yayın hayatına tekrar başlamış ve 28 Mayıs 1960'da aşağıdaki habere yer vermiştir:

Karanlık günlerin sona erdi. Günaydın Türk Milleti. Türkiye halkı dün sabah uyandığında güneşin ışığıyla beraber hürriyetin aydınlığına da kavuştu. Bu aydınlığı ona Türk ordusu büyük bir müjde olarak gecenin karanlığında sessiz sedasız hazırlayıp, hak ettiği bir hediye olarak gün ışığı ile birlikte sundu. Sağ Olasın Türk Ordusu! Günaydın Türk Milleti! (Ulus, 28 Mayıs 1960).

İhtilali “Türk Ordusu Vazife Başında” sürmanşetiyle karşılayan Hürriyet Gazetesi 28 Mayıs 1960 tarihli nüshasında “Silahlı Kuvvetlerimiz bütün yurttta idareyi fiilen ele aldı” başlığını kullanmıştır (Hürriyet, 27 Mayıs 1960).

Yeni İstanbul gazetesi, 27 Mayıs’tan sonra ülkede normal sürecin bir an önce başlaması gerektiğini söyledi. Öte yandan, ordunun anayasa yazım sürecine dahil olacak olmasını memnuniyetle karşıladı ve “Askerin anayasayı hazırlama işini konunun uzmanlarına bırakmasının dünyadaki ilk örneği bizde görülmüştür” demiştir. Darbeyi izleyen günlerde Ankara’da orduya sevgi gösterileri yapıldı. Bu arada 29 Mayıs’ta Kızılay’da görülen C.K.M.P. Genel Başkanı Osman Bölükbaşı alkışlarla ve gençlerin omuzlarında taşınarak Büyük Sinemaya götürülmüş, burada subaylar Bölükbaşı’nı bir arabaya bindirmiş ve Bölükbaşı Yenişehir’den ayrılmıştır. Adnan Menderes lehine konuşan üç genç dövülerek gözaltına alınmıştır (Yeni İstanbul, 30 Mayıs 1960).

Yeni anayasa hazırlama sürecine kadar siyasi aktivitelerin durdurulması kararlaştırılmış, tutuklu bulunan gazeteciler, subaylar ve öğrenciler serbest bırakılmıştır. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi rektörü Sıddık Sami Onar’ın liderliğinde bir İlim ve Hukuk Heyeti oluşturulmuş ve bu çerçevede yeni bir anayasa taslağı hazırlanma süreci başlatılmıştır (Oran, 2013, s. 25).

Onar dışında, Naci Şensoy, Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, Muammer Raşit Sevig ve İsmet Giritli gibi önemli akademisyenlerden oluşan bir heyet, Ankara’ya getirilmiş ve Cemal Gürsel ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmenin sonucunda, askeri mensupların da dâhil olduğu bir hükümetin kurulmasına karar verilmiştir. Böylece, darbe sonrası ilk hükümet, Cemal Gürsel’in başkanlığında 30 Mayıs 1960 tarihinde teşkil edilmiştir. Bu hükümet, 6 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis’in açılışına kadar görevde kalmıştır (Şahin, 2018, s. 16; Çelik, 2021, s. 5).

Devlet ve hükümet başkanlığı işlevlerinin ayrılması meselesinin gündeme geldiği bu dönemde, yasama ve yürütme yetkilerinin Milli Birlik Komitesi (MBK) bünyesinde toplanması söz konusu olmuştur. Bu süreçte, MBK içindeki tasfiyeler, Yassıada yargılamaları, yeni siyasi partilerin kurulması ve seçim sonuçlarının analizi gibi önemli faaliyetler ön plana çıkmıştır (Tunçay vd., 1997, s. 29).

Yeni İstanbul Gazetesi, ordunun siyasete karışmasına karşı çıkıyor ve bunun hukukun üstünlüğü ve demokratik düzenin temeli olduğunu savunuyordu. Gazetede bu anlamda şu yazı yer almıştır:

27 Mayıs'ın ardından sol cereyanlar ile Türkiye'nin demokrasiye ve milli hâkimiyete karşı olanlar, orduyu politikaya çekip sivil halk ile karşı karşıya getirmek istemektedirler. Türk subayı asla halkına arkasını dönüp aydın oligarşisi kurmak isteyenlere alet olmayacaktır. Türk subayı Türk milletini parlamentosu ile baş başa bırakmaktadır. Türk halkını yaşanan bunalımdan kurtaracak güç TBMM'dir (Yeni İstanbul, 25 Ekim 1961).

2.3.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve 1971-1973 Ara Rejim Dönemi

12 Mart 1971 tarihinde, saat 13.00'te, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzasıyla yayımlanan muhtıra, Türkiye Radyoları aracılığıyla duyurulmuş ve Süleyman Demirel hükümetinin istifaya davet edilmesi talep edilmiştir. Muhtıra, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Demirel, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'na yazılı olarak da iletilmiştir. Söz konusu muhtıra metninde yer alan üç maddelik talep doğrultusunda, eğer Demirel, askeri yetkililerin taleplerini yerine getirmeyip istifa etmezse ve askerin onayını alacak yeni bir hükümet kurulmazsa, ordu idareyi doğrudan belirtmektedir. Muhtıranın tam metni şöyledir:

1. Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.
2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çevrelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilecek, mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.
3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize (Ertem, 2018, s. 658).

Muhtıranın bildirilmesinin ardından, Bakanlar Kurulu olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmiş ve alınacak kararlar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Toplantı sonucunda hükümetin istifasına karar verilmiş olup; Başbakan Süleyman Demirel, muhtıradan yaklaşık dört saat sonra, saat 17.00'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a yazdığı mektupla görevinden ayrıldığını bildirmiştir (Ertem, 2018, s. 658-659). Sunay, yeni hükümet kuruluncaya kadar Demirel'in görevine devam etmesini talep etmiştir (TC. Resmî Gazete, 12 Mart 1971, S. 13777).

1970'lere yaklaşırken, Süleyman Demirel önderliğindeki Adalet Partisi (AP) Hükümeti, çeşitli iç ve dış dinamikler nedeniyle önemli baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Johnson Mektubu'nun ardından artan ABD karşıtı tepkiler, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) TBMM'ye girmesi ve Türkiye'deki sol hareketlerin güçlenmesi gibi faktörler, ordunun duyduğu rahatsızlıkları artırmıştır. Demokrat Parti (DP) mensuplarının siyasi haklarının iadesine yönelik ordu içerisinde gelen tepkiler ve sokaklarda, üniversitelerde yaşanan şiddet olayları, hükümetin iç politikadaki sorunlarını derinleştirmiştir. Dış politikada ise, ABD Başkanı Richard Nixon'ın Türkiye'yi artan uyuşturucu kullanımı nedeniyle sorumlu tutarak Demirel Hükümeti'ne afyon üretimini durdurma konusundaki baskıları, durumun karmaşıklığını artırmıştır. Afyon ekiminden geçimini sağlayan yüzbinlerce kişinin tepkisinden çekinen Demirel, üretimi tamamen durduraktan kaçınmış; bu durum, ABD'nin yoğun tepkisini ve baskısını beraberinde getirmiştir (Ertem, 2016, s. 142-143).

Bu süreçte, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) disiplinsiz davranışları gerekçe gösterilerek dört general ve sekiz albayın resen emekliye sevk edilmesini öngören bir kararname, o dönemde görevde olan Başbakan Demirel tarafından imzalanmıştır. Bu durum, Demirel'in, hükümeti devirmeye yönelik girişimlerde bulunan askerlerin, TSK ile ilişkilerinin sona ermesini sağladığını göstermektedir. 1966 yılında Adalet Partisi (AP) tarafından Cumhurbaşkanı olarak seçilen Cevdet Sunay, AP'ye yönelik muhtıra sonrasında sivil idarenin üstünlüğü ile anayasal düzenin korunması yerine, askerlerin taleplerini karşılamaya yönelik çözümler arayışına girmiştir (Akın, 2009, s. 97).

1971 yılına gelindiğinde, Demirel Hükümeti, hem iç hem de dış meseleler nedeniyle etkin bir şekilde hareket edemez duruma ulaşmıştır. Bu bağlamda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komuta kademesinde askeri müdahale düşüncesi giderek ağırlık kazanmıştır. Ancak, bu süreçte Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, müdahale önerisine temkinli yaklaşmaktaydı. 1960'ların başlarından itibaren çıkardıkları Yön Dergisi sonrasında, o dönemde yayınlanan Devrim Dergisi'ndeki yazılarıyla da ordu yönetimin müdahale etmesi gerektiğini savunan Doğan Avcıoğlu ve İlhan Selçuk gibi sol görüşlü aydınların etkisi altında kalan üstteğmenler, 9 Mart 1971 tarihindeki toplantıda darbe kararlarını sağlamlaştırmayı hedeflemişlerdir. Ancak, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler'in son anda müdahaleden vazgeçmesi, gerçekleştirilecek olan darbenin önünü kesmiştir. Faruk Gürler, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın da bu müdahaleye destek vermesi gerektiğine inanmaktaydı. Nihayetinde hem Memduh Tağmaç hem de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, askeri müdahaleye ikna edilmiş ve Türk ordusunun komuta kademesi, 27

Mayıs 1960'tan yaklaşık 11 yıl sonra sivil siyasi hayata yeniden müdahale etmeyi kararlaştırmıştır (Ertem, 2018, s. 657-658).

Muhtıradan sonra, Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde Devrim Anayasası Komisyonu'nun kurulması ve Devrim Konseyi ya da Devrim Meclisi gibi yapısal değişikliklerin gündeme getirilmesi, muhtıranın masum bir eylem olmadığını gösteren önemli bir ayrıntıdır. Kurtul Altuğ, ülkenin içinde bulunduğu buhrandan çıkış yolları arayan çeşitli grupların mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu gruplara “*cunta*” ifadesinin uygun olup olmadığına dair, Türkiye'nin birçok yerinde benzer yapılanmalara rastlamanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Kahvehaneler, postaneler, lokantalar ve hatta evlerde birçok insan, muhtıranın ardından toplu olarak çözüm arayışına girmiştir. Bu bireyler, süreç sonunda vatan hainliğiyle damgalanmışlardır. Altuğ, 27 Mayıs'ın, Demokrat Parti iktidarının amacının dışına çıktığını vurgularken, 12 Mart'ın ise içinde bulunulan aciz durumdan kaynaklanan bir zayıflama sonucunda, devlet otoritesini sarsan bir yönetim tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Altuğ, 1976, s. 389-390).

Demokrat Parti'nin artan şehir nüfusunu anlayamaması ve tüm meseleleri 1950'lerdeki tarım toplumu değer yargılarıyla değerlendirmesi, ülkeyi bir çıkmaza sürüklemiştir. Bu bağlamda, Adalet Partisi'nin de benzer temellerle ortaya çıktığı ancak zamanla yeni gereksinimleri karşılamakta yetersiz kalacağı ifade edilmektedir. 12 Mart'a gelindiğinde, her iki partinin de yalnızca güvenilir kitlelerle destek bulduğu belirtilmiştir (Cem, 1977, s. 39).

Ergun Özbudun muhtırayı “*yarı darbe*” olarak nitelendirirken, Bedii Faik ise muhtıra için şu ifadeleri kullanmıştır:

...Birinci darbenin dersini 12 Mart almış gibidir, Meclis'i kapatmamıştır, herhangi bir parti liderini içeri almamıştır. Reiscumhuri seğıilmesi gibi bir problemi vardır, vasairedir, falandır, onların öyle büyük meselesi olmamıştır. Ama Mahir Çayan vesaire hareketleri olunca sertleşmek zorunda kalmışlardır ve ondan sonra mecbur olmuşlardır. Çünkü oraya bir defa girdiniz mi bir daha burnunuzu çıkaramazsınız...

Diğer taraftan Mete Tunçay'ın “9 Martçılarının başarılı olmaları durumunda olacakların, 12 Martçılarının yaptıklarından daha beter olacağı” tespiti de farklı bir bakış açısıyla değerlendirilebilir. Zira O'na göre, 9 Martçılar olarak bilinen grup, sosyalizmi ikame etme amacı güdüyordu. Sadi Koçaş'ın ifadelerine dayanarak, General Musa Öğün'ün de Tunçay ile benzer bir perspektife sahip olduğu ve bu durumun, Genelkurmay Başkanı'nın etrafında güçlü bir gruptan oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Rasim Cinisli ise, Türkiye'nin karşılaştığı en büyük talihsizliklerden biri olarak 9 Mart darbe teşebbüsünü nitelendirirken, 12 Mart muhtırasını da bir “*darbe içinde darbe*” olarak değerlendirmiştir.

Cinisi, bu muhtıra ile siyasete yapılan müdahalenin, farklı sebepler taşımakta olduğunu vurgulamaktadır (Koçaş, 1978, s. 28).

Altuğ (1976) ise 9 Martçıların düşüncesini şu şekilde özetlemiştir:

Sunay'ı AP oyları Cumhurbaşkanı yapmıştır. Öyleyse daha işin başından ister istemez bir AP-Sunay ittifakı söz konusudur. Sunay, Çankaya'nın sakini olarak, adeta AP ile bütünleşmiştir. O halde AP'ye karşı, yani iktidara karşı yapılacak bir girişimde daima karşıda Sunay bulunacaktır. Amaç önce Sunay'ı bertaraf etmektir. Genelkurmay Başkanı Sunay'a yakındır ve kafa yapısı itibariyle devrimci olamaz. O halde o da tasfiye edilmelidir. (Altuğ, 1976, s. 389-390).

Muhtıra, uluslararası basında geniş bir şekilde yer bulmuş ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 11 yıl önce olduğu gibi, mevcut hükümeti devirmek için bir girişimde bulunduğu iddia edilmiştir. Ancak, bu müdahale Anayasa'nın yürürlükten kaldırılmasını, Millet Meclisi'nin dağıtılmasını veya siyasi partilerin yasaklanmasını gerektirmediği için *“demokrasinin yeniden dengelenmesi”* olarak yorumlanmıştır (Özbudun, 2007).

Bülent Nuri Esen ve Bahri Savcı gibi bazı hukukçular, müdahaleyi anayasal bir çerçevede değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Çağlayangil'in “Yepyeni bir Anayasanın birtakım hürriyetlerini, mekanizmasını bilmediği oyuncaklarla oynayan çocuklar gibi dağıtanların doğurduğu ortam karşısında, çaresizliğe çare arayan bir zihniyet içerisinde gelişmiştir 12 Mart” ifadesi dikkat çekici bir yorumdur. Ayrıca, muhtıradan beş yıl sonra Çağlayangil, uluslararası aktörlerin bir askeri müdahale konusunda kendilerini uyardığını belirtmiştir (Milliyet, 1976).

Bu durum, Türkiye'deki istihbarat ağının ne denli güçlü olduğunu ve bilgilerin kolaylıkla elde edilebildiğini ortaya koymaktadır. 17 Mayıs tarihinde THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) tarafından İsrail Başkonsolosu'nun kaçırılması olayı, AP Hükümetlerine muhalefet eden yazarlar, gazeteciler, sendikacılar, avukatlar, öğretmenler, askerler ve polisler üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş ve birçok kişi hapsedilmiştir. Meydana gelen olaylar, devlet terörü bağlamında değerlendirilmiş; başlatılan siyasi yapılandırmalarla da 12 Mart muhtırasının hangi grup veya kesimleri hedef aldığı net bir şekilde ortaya konmuştur. Bu dönemde, ABD'nin bölgedeki istikrarı korumaya yönelik politikalarının etkisiyle, öğrenci, işçi ve köylülerin hak arama eylemleri, askerî ve sivil yöneticiler tarafından kısıtlanmıştır. Bu bağlamda, istikrarın sağlanması amacıyla Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Milli Nizam Partisi (MNP) gibi siyasi partilerin yanı sıra çeşitli dernek ve sendikalar kapatılmıştır. Özellikle siyasi ve ekonomik istikrarın temin edilmesi bakımından, ABD, NATO, sanayiciler, büyük toprak sahipleri, askeri komuta kadrosu ve parlamento çoğunluğu arasında görev değişimleri konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır (Özdemir, 2008a, s. 263).

Ancak bu uzlaşmanın, ilerleyen yıllarda sağ ve sol kamplar arasındaki ayrışmayı belirginleştirdiği ve ülkenin karmaşık sorunlarıyla baş başa kaldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, uzun bir süre boyunca ülkenin umutla beklediği ve askeri liderlerin de destek verdiği, resmi olmasa da bir tür ortaklık oluşturan AP-CHP Koalisyonu, Komutanlar aracılığıyla oluşmaya çalışılmıştır. Bu görüş, tarafsız bir Başbakanın liderliğinde yeni bir teknokratlar kabinesinin ülkenin sorunlarına çözüm bulma potansiyelini desteklemektedir. Bu çerçevede, komutanlar Nihat Erim'in Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmesi durumunda Başbakan olarak atanması konusunda uzlaşmışlardır. Erim'in uluslararası alanda tanınmış bir figür olması, diğer siyasi partilere karşı belli bir mesafe koruması ve İngilizce ile Fransızca'daki yeterliliği, onun bu görevi üstlenmesini sağlamış olabilir. Ancak, Erim'in istifası İsmet İnönü tarafından hoş karşılanmamış ve İnönü, yeni kurulacak hükümete üye vermeme konusunda direnmiştir. Fakat, daha sonra bu kararından vazgeçerek Erim'i destekleme kararı almıştır (Demirel, 2008, s. 801).

İsmet İnönü'nün beklenen sert ifadesi, 15 Mart tarihinde gerçekleştirilen Meclis grup toplantısında ortaya çıkmıştır. İnönü'nün tüm Generallere resti olarak algılanan bu çıkışında şunlar ifade edilmiştir: "Bir Meclis'e askeri kıta gibi 'şunu şöyle şunu böyle yapacaksın' demeye imkân yoktur. İcranın emri altında bulunan kumandanların takdir edeceği veya tenkit edeceği ölçüye göre Hükûmetler kalacak veya kalmayacak. Böyle bir düzen demokratik düzen değildir. Biz demokratik rejim dışında bir rejim kabul etmeyeceğiz" (Birand, Dündar ve Çaplı, 2008).

İnönü, aşırılıkların parlamenter hayata müdahale ile son verilmesini teşvik ve kışkırtan bir tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda, CHP teşkilatının olayların dışında kalması gerektiği hususunda uyarıda bulunmuştur (Koçaş, 1978, s. 32).

İsmet İnönü, seçim hükümetinin kurulmasını ve acilen seçime gidilmesini talep ederken, askeri liderlere baskı uygulamıştır. Muhtıranın ardından, Genelkurmay Başkanlığı'na çağrılan Sadi Koçaş, durumu derhal İsmet İnönü'ye bildirmiştir. İnönü, bu durumu olumlu karşılayarak, Koçaş'ın muhtırayı verenlere hem askeri hem de siyasi kimliğiyle yol göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Koçaş, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a muhtıranın arka planı hakkında kendisine bilgi verilmesi gerektiğini iletmış; aksi takdirde İnönü'ye durumu açıklamanın imkânsız olacağını belirtmiştir. Tağmaç ise uzun süre direndikten sonra muhtıra ve hazırlıklarıyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Birtakım faaliyetler olduğunu uzun zamandır biliyorduk... Ama gerçek oydu ki, orduda yaygınlık derecesi hakkında tam bir fikrimiz yoktu. Bu yüzden garnizon garnizon

geziyor hem havayı öğreniyor, hem de subayları aydınlatmaya, onlara güven vermeye çalışıyorduk. 3 Mart'ta Hava Kuvvetlerinde, Ankara'daki komutanları topladıktan sonra, artık bir şeyler yapmak zorunluluğunu görmüş, ama kesin bir karar verememiştik... (Önal, 2016, s. 92).

Yapılan değerlendirmelere göre, 7 Mart tarihinde belirli bir grup subayın bir araya geldiği bilgisi alınır alınmaz, Komuta Konseyi derhal toplantıya çağırılmıştır. Ardından, 11 Mart'ta muhtıranın hazırlanması ve gerçekleştirilecek eylemler için gerekli görevlendirmeler yapılmıştır. Bu süreç, askeri hiyerarşinin ve stratejik planlamanın önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Tağmaç, gece hazırlanan muhtıranın fazla uzun olmasından dolayı sabah saatlerinde yeniden düzenlendiğini de ifade etmiştir (Koçaş, 1978, s. 33).

İnönü Krizi, Memduh Tağmaç'ın talebi ve Sadi Koçaş'ın özverili çabaları sayesinde başarıyla aşılmıştır. İnönü, yine de krize demokratik bir çözüm yolu için şu ifadeleri kullanmıştır:

Ordumuzun, komutanların gözünde, son tebliğde de gördüğümüz gibi, ümit verecek, teselli verecek bir esaslı nokta vardır: O da demokratik rejim içinde devlet idaresini esas tutmalarıdır. Böyle olunca, ordunun millet nazarında itibarını koruyarak, vaziyeti bir hal tarzına götürmek mümkün görülüyor; bu da süratli bir Hükûmet teşkil etmek (Yalçın, 2008, s. 75).

Hükümet Programı, esas olarak sermaye kesiminin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak şekillendirilmiş olup, bu kesimin karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik gerekli önlemlerin alınmasını amaçlamaktadır (Cem, 1977, s. 42). Öte yandan 5 Nisan'da yapılan Hükûmet programı üzerindeki görüşmeler sırasında Erim'in:

...Kanunları hazırlayacağım size geleceğim. Size gelmeden evvel liderlerinizi bulacağım, ikna etmeye çalışacağım. Bir defada edemezsem bir defa daha arayacağım. Sayın Demirel'in kendisine de söyledim; sen bana bir defa gelirsen ben saba yirmi defa geleceğim... Hükûmete iştirak eden partilerle istişare etmeden Meclis'in önüne çıplak çıkmayacağız, önden hazırlanacağız, mümkün olan yerde konsensüsü, elbirliğini, işbirliğini temin edeceğiz sözleri O'nun kararlılığını göstermiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 3, Cilt: 12, Toplantı: 2, Tarih: 5.4.1971, s. 409:448, 448:460).

Erim'in Basın Danışmanı Kurtul Altuğ, olayların gelişimine tanıklık etmiştir. Altuğ, aynı gün akşamı, kabinedeki bakanların Atilla Sav'ın evinde toplandıklarını ve Sadi Koçaş'ı davet ederek, gazetecilerin önünde istifa etmeyi planladıklarını belirtmiştir. Ayrıca, Koçaş'ın diğer bakanları, her birinin istifa dilekçesi yazmaya ikna ettiğini ve bu dilekçelerin ertesi gün Erim'e bizzat takdim edileceğini ifade etmiştir. Buna göre yazılan istifa dilekçesinde şu ifadelere yer verilmiştir:

... Daha önce gelişen bazı olaylara ek olarak bu kere, 5 Nisan 1971 Pazartesi günü Hükûmet programının Millet Meclisi'nde görüşülmesi sırasında,

1- Sayın Başbakan'ın Hükûmet programıyla ilgili konuşmalara verdiği cevaplarda

Türkiye’yi bugünkü duruma getiren çevrelere tavizkâr konuşması ve onların görüşlerine katılması bizde derin üzüntü yaratmıştır.

2- Bu davranışla, yurdun 12 Mart 1971’deki durumuna gelmesinin başlıca sorumlusu olan Süleyman Demirel ve yakın arkadaşlarının kamuoyu önünde tekrar itibarlı duruma gelmesi sağlanmakta, Türk demokrasisinin yozlaşmaktan kurtulma yolundaki bir umudu daha yitirilmiş olmaktadır.

3- Bu anlayışla ülkenin ihtiyacı olan çalışmaları yapabilmenin mümkün olmayacağı ortak görüşüne vardığımızı ve 5 Nisan 1971 günü saat 23.45’te ulaştığımız bu görüşle Hükûmet görevinden ayrılmak zorunda kaldığımızı arzu ederiz. (Altuğ, 1973, s. 35).

Henüz Meclis’ten güvenoyu almamış bir kabinenin tüm Bakanları istifa etmiş ve bu durum, siyasi bir krizi doğurma potansiyeli taşımaktaydı. Ancak Erim, siyasi yeteneğini kullanarak bu durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. 6 Nisan sabahı gerçekleştirdiği toplantıda, Bakanlarına samimiyetini gösteren Erim, ülkenin yeni bir buhrana sürüklenmesini engellemiştir. Toplantıda, duyduğu üzüntüyü dile getirerek, herkesin özlediği reformları hayata geçirmek amacıyla bir araya geldiklerini vurgulamış, hatalarının bilincinde olduğunu belirtmiş ve Senato’daki program görüşmeleri sırasında nasıl bir üslup kullanmaları gerektiği konusunda esneklik göstereceğini ifade etmiştir (Koçaş, 1978, s. 34).

Ertesi gün, yani 7 Nisan’da gerçekleştirilen güven oylamasında Hükûmeti destekleyen 321 oy alarak güvenoyu alan Erim, 1961 yılından bu yana hiçbir Hükûmetin bu kadar yüksek oy oranı elde etmediğini vurgulamıştır. Ancak, bazı yorumcular bu güvenoyunun “*sipariş üzerine alınan oylar*” olduğu görüşünü dile getirmiştir. Tüm bu değerlendirmelere rağmen, artık işbaşında askerlerin desteğiyle varlık gösteren bir azınlık Hükûmeti mevcuttur (Tekil, 1976, s. 78).

12 Mart Muhtırasının siyaset üzerindeki etkileri bununla sınırlı kalmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içindeki değişimden yaklaşık dokuz ay sonra, mevcut Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın görev süresinin sona ermesi ve yeni bir Cumhurbaşkanı seçiminin gerekliliği, askerler ve sivil siyasetçiler arasında yeni bir kriz dönemini tetiklemiştir. Bu krizin temel sebebi, 12 Martçıların, 28 Mart 1973 tarihinde görevi sona erecek olan Cevdet Sunay’ın yerine, yine Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Faruk Gürler’in Cumhurbaşkanı olarak atanmasını istemeleridir. Buna göre, Orgeneral Faruk Gürler’in, Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa ederek kontenjan senatörü olması ve ardından Cumhurbaşkanlığı’na seçilmesi beklenmektedir. Siyasi çevrelerde, 1973 yılı başlangıcından itibaren Gürler’in Cumhurbaşkanı adayı olarak anılmaya başlandığı, ancak bu iddiaların basında daha somut bir şekilde Şubat ayı sonları ve Mart ayı başlarında yer bulduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Cumhuriyet Gazetesi’nde 2 Mart 1973 tarihinde yayımlanan bir yazıda, “bir üye istifa edecek, Sayın Gürler Cumhuriyet Senatosu’na girecek ve

Cumhurbaşkanı olarak Çankaya'ya gidecek" ifadeleriyle bu duruma dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet, 2 Mart 1973).

Parlamentoda, mevcut Genelkurmay Başkanı'nın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesine en erken ve belirgin tepkiyi gösteren lider, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel olmuştur. 12 Mart Muhtırası ile hükümetten uzaklaştırılan Demirel, Gürler'in Cumhurbaşkanı olmasına karşı olduğunu, 1973 yılı başlarından itibaren yaptığı basın röportajlarıyla belirtmiştir. Demirel, sürekli olarak "Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından seçileceği" ilkesini vurgulayarak, Meclis dışından bir adaya sıcak bakmadığını ve dolaylı bir şekilde Gürler'i desteklemeyeceğini ifade etmiştir (Son Havadis, 5 Şubat 1973).

Fahri Korutürk, 6 Nisan 1973 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birleşik oturumunda gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olmuştur. Bu seçim, Cumhurbaşkanlığı için yapılan 15. turda sonuçlanmıştır. Korutürk, oylamada 365 oy alarak Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Aynı gün düzenlenen Meclis oturumunda yemin ederek Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 12, Toplantı 12, 6 Nisan 1973, s. 224-225).

12 Mart Muhtırasından kısa bir süre sonra, muhtıra sonrası oluşan hükümetlerin ara rejimi devam ederken, askerler ile sivil siyaset arasında yaklaşık bir ay süren bir otorite mücadelesi yaşanmıştır. Bu süreç, sivil siyasetin desteklediği bir adayın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle son bulmuştur. Altıncı Cumhurbaşkanlığı seçimi, asker-sivil ilişkileri bakımından Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki önemli olaylardan biri olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda örnek teşkil etmektedir (Ertem, 2018, s. 668).

2.3.3. 12 Eylül 1980 Darbesi ve 1980-1983 Ara Rejim Dönemi

1971 tarihinde yapılan muhtıra sonrası sekiz yıl geçmesine rağmen, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarında gözle görülür bir iyileşme sağlanamamıştır. Bu durum, ordu içinde yeni bir müdahale fikrinin güçlenmesine yol açmıştır. Artan gerilimler, 27 Aralık 1979 tarihinde ordu yönetiminin Cumhurbaşkanı'na bir uyarı mektubu iletilmesine neden olmuştur. Aslen bu bildirinin kamuoyuna açıklanması amacı taşımadığı halde, Cumhurbaşkanı, kendisine iletilen uyarı mektubundan önce hükümet lideri Süleyman Demirel'i bilgilendirmiş ve sonuç olarak 2 Ocak 1980 tarihinde mektup kamuoyuna duyurulmuştur (Milliyet, 3 Ocak 1980).

Siyasi alandaki diğer önemli gündem maddesi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin sorunlar olmuştur. 6 Nisan 1980 tarihinde görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine, yüzden fazla tur oylama gerçekleştirilmesine rağmen yeni bir Cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu durum, askeri otoritelerin siyasetçilere olan güvenini

önemli ölçüde azaltmış ve askeri darbenin gerçekleştirilmesi için önemli bir gerekçe oluşturmuştur (Aydın ve Taşkın, 2020, s. 325).

Darbeye az bir süre kala Necmettin Erbakan, 30 Ağustos kutlamalarına katılmayı reddetti ve 6 Eylül'deki Konya Mitingi, irticaya karşı alınacak tedbirlerin gerekçesi oldu. Siyasi çekişmeler sertleşirken, Erbakan'ın Adalet Partisi'nden bakanları istifaya zorlayan gensoruları ve Ecevit'in petrol işçileriyle yaptığı toplantı dikkat çekti. Ecevit, bu sürecin devam etmesi durumunda demokrasinin sona erebileceğini belirterek siyaseti futbol maçına benzetti ve işçileri mücadeleye çağırdı. Bu çıkış, orduda tepkilere yol açmış ve yaşanan gelişmeler, askerlere darbe gerçekleştirme konusunda bahane sağlamıştır (Milliyet, 1980).

12 Eylül 1980 darbesi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesini gerekçe göstererek gerçekleşti. 5 Eylül'de "*Bayrak Harekâtı*" kod adıyla harekete geçileceği bildirildi. 11 Eylül'de Ankara'da görülen tanklar, NATO'nun kırmızı alarmını gerekçe gösterdi. Siyasiler, darbenin olacağını tahmin etmesine rağmen belirsizlik içinde kaldı. 12 Eylül gece yarısı ordu, TRT ve diğer önemli kuruluşlara el koydu. TRT'de spiker Mesut Mertcan, darbe haberini duyurdu. Kenan Evren, televizyona çıkarak darbenin nedenlerini açıkladı. Aynı gün, Evren ve Milli Güvenlik Konseyi üyeleri Anıtkabir'i ziyaret etti (Milliyet, 1980).

Müdahale ile eşzamanlı olarak, Evren'in Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı unvanlarıyla imzalanan bir yazı, siyasetçilere iletilmiştir. Söz konusu yazıda, ülkenin içinde bulunduğu anarşi ortamının sona erdirilmesi amacıyla ordunun iç hizmet yasasına dayanarak yönetime el koyduğu, parlamentonun ve hükümetin feshedildiği belirtilmiş ve siyasi liderlerin geçici olarak Hamzakoy ve Uzunada'da misafir edileceği bildirilmiştir. (Doğan, 1985, s. 45-46). Bülent Ecevit, Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan'ın gözaltına alınacağı bilgisi doğrulansa da, olası bir müdahaleden haberdar olan Milliyetçi Hareket Partisi lideri Alparslan Türkeş, darbenin anlamını ve olası sonuçlarını dikkate alarak gizlenmeyi tercih etmiştir (Ahmad, 1995, s. 257). MHP liderinin darbe konusunda tereddüt yaşadığı husus, darbenin kim veya kimler tarafından gerçekleştirildiğidir. Özellikle, darbenin solcu bir cunta tarafından planlanabileceği endişesi, onu bu duruma yönlendirmiştir (Aydın ve Taşkın, 2020, s. 326).

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Türk ordusu içinde, sivillere iktidarın devredilmesini isteyen "*ılımlılar*" ve eski siyasetçileri uzaklaştırarak yeni bir sistem kurmayı savunan "*aşırıların*" fikir ayrılıkları yaşanmış, ancak bu durum kısa sürede çözümlenmiştir. Darbenin lideri Evren, yönetimin her alanında kabul görmüştür. İlk saatlerde uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin değişmeyeceği belirtilmiş ve ABD darbeye karşı olumsuz bir tepki vermemiştir.

Ancak Avrupa'daki kuruluşlar, başlangıçta darbenin demokrasi için yapıldığına inanmış olsa da, sonraki olaylar bu görüşü sorgulamalarına yol açmıştır (Hale, 2014, s. 298-299).

14 Eylül 1980'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Devlet Başkanı olarak ilan edildi. Milli Güvenlik Konseyi, Evren ve diğer üst kademe komutanlarından oluştu. Bu süreçte ülke, 13 sıkıyönetim bölgesine ayrıldı ve kamu yönetimlerine asker kökenliler atandı. 16 Ekim'de harekâtın amaçları basınla paylaşıldı. Ordunun hedefi, yönetimdeki karışıklıkları çözmek ve anarşiyle başa çıkmaktı. Sıkıyönetim ilan edildikten sonra, belirlenen sıkıyönetim komutanları, görev yerlerine intikal ederken "ülkede devlet otoritesinin tesisi, asayiş, emniyet, huzur, can ve mal güvenliğinin sağlanması, için; lüzum görecekları her türlü tertip ve tedbiri almaya yetkili kılınarak..." ile donatılmışlardır (Resmi Gazete, 12.09.1980, S.17103, s. 7-10).

12 Eylül darbesi, var olan anarşiyi sona erdirmek amacıyla gerçekleştirildi. Bu süreçte bağımsız genel müdürlükler ve önemli kuruluşlara subaylar atandı. Anarşinin kaynağı olarak görülen sendikalar ve gençlik hareketleri hedef alındı; bu gruplara yönelik gözaltılar çoğaldı. Suçlu ve suçsuz arasında ayırım yapılmadan uygulanan sıkı tedbirler, devletin personel ve cezaevi koşullarının yetersizliğini gözler önüne serdi (Bölügiray, 1991, s. 55-56).

Darbeyle birlikte el konulan siyasi partilerin arşiv niteliğindeki belgeleri Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarına (SEKA) gönderilmiş, bunun yanı sıra tüm eşya, araç ve gereçler de hazineye devredilmiştir. Belgelerin SEKA'ya sevk edilmesinin ardından, Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) ait tarihi değere sahip belgelerin ayrıştırılmasına dair ikinci bir emir verilmiştir. Ancak, geçen süre içerisinde hangi belgelerin imha edildiği ve milyonlarca belge arasından ayıklamanın nasıl ve hangi kriterlere göre gerçekleştirildiği konusunda belirsizlik uzun süre devam etmiştir (Doğan, 1985, s. 163).

İstihbarat raporlarına göre, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), on beş bin silahlı militan barındırdığına ilişkin bilgilerin askerlere ulaştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, darbe döneminde en büyük direnişin DİSK'ten gelmesi muhtemel görülmekteydi. Ancak, askerî güçler sağ ve sol ayrımını ortadan kaldırmak amacıyla DİSK ve Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) yöneticilerine teslim olma çağrısında bulunmuşlardır. Beklenildiği üzere, DİSK yöneticileri, geniş kapsamlı istihbarata maruz kalmış olsalar da, teslim olma çağrısına yanıt vererek en coşkulu şekilde askerî otoriteye teslim olmayı tercih etmişlerdir (Birand, 1998, 7.Bölüm).

Feyzioğlu projesi hayata geçmemiş, hükümeti kurma görevini AP ve CHP'nin ılımlı

siyasetçileriyle birlikte kabul etmesi beklenmiştir. Ancak Feyzioğlu'nun az vekil desteği ve askerlerin bu durumu desteklememesi, hükümeti kurma aşamasında etkili olmuştur. Bunun üzerine Evren, Yüksek Askeri Konsey'i toplayarak yeni bir arayış başlatmış, 18 Eylül'de emekli Oramiral Bülent Ulusu üzerinde uzlaşmıştır. Ulusu'nun 12 Eylül sürecine katılımı ve uygun görüşleri bu kararın alınmasında etken olmuştur. Ordu, AP-CHP destekli bir koalisyon kurma fırsatını değerlendirmek istemiş, ancak bu gerçekleşmeyince Ulusu, 21 Eylül 1980'de teknokratlardan oluşan 27 Bakanlı hükümetini açıklamıştır (Milliyet, 22 Eylül 1980).

Anarşinin kaynağı olarak görülen üniversitelerden sakıncalı elamanlar ve öne çıkan öğrenciler gözaltına alınmış, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) kurulmuştur. Yeni hükümeti kurmak için ilk olarak Güven Partisi'nden Emin Paksüt'e teklif edilmiş, ancak Paksüt bu görevi yaş ve karakterinden dolayı reddetmiştir. Bunun üzerine hükümeti kurma görevi Turhan Feyzioğlu'na verilmiştir. Feyzioğlu, askerin verdiği bu görevi kabul edip kabineyi kurmaya başlamıştır. Askerler ekonomiye öncelik vermiş ve Turgut Özal, Genelkurmay'a çağırılmıştır. Feyzioğlu, Özal'a Dış İlişkileri Bakanlığı teklif etmiş, Özal ise Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığına talip olmuştur. Özal, hükümeti kurma görevinin dört siyasi lider gözetimindeyken bir başka lidere verilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Yeni kabinede dikkati çeken iki önemli isim, Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığına atanan Turgut Özal ve Maliye Bakanlığı görevine getirilen Kaya Erdem olmuştur. Yeni yönetimin Özal'ı tercih etmesinin temel sebeplerinden biri, 24 Ocak Kararlarının uygulanmaması durumunda ülkenin ciddi ekonomik zorluklarla karşılaşacağına dair duyulan endişedir. Özal'ın bu programı hayata geçirecek kapasiteye sahip olduğuna olan inanç da etkilidir. Ayrıca, Özal'ın Dünya Bankası ve IMF ile olan yakın ilişkileri, bu tercihte ayrıca önemli bir faktör teşkil etmektedir. Demirel, partisinden hiçbir bireyin yeni hükümette görev almasına izin vermezken, Özal'a bu süreci değerlendirme fırsatı vermiştir: "Şimdi bizim başladığımız ekonomik olayı devam ettiriyorsunuz. Çok iyi, başka çıkar yolu da yoktu. Doğrusu budur. Bunu devam ettirirken de Sayın Özal'a sahip çıkın, diye Kenan Evren'e haber gönderdim" (Birand, 1998, 7. Bölüm).

Bu atama ile birlikte, ekonomik alandaki politikaların sürdürülebilirliği açısından Demirel'in uygulamalarının devamı sağlanmıştır. Darbe sonrası siyasilere uygulanan sürgün ve yaptırımlar, 11 Ekim 1980'de AP ve CHP liderlerinin gözetim sürelerinin sona ermesiyle başladı. MHP ve MSP liderleri yargılanmaya tabii tutulurken, CHP'li vekiller tamamen serbest bırakıldı. AP ve CHP liderlerine, Esenboğa Havalimanı'nda yapılan tebligatla

siyasetten men edildikleri ve yeni yönetimi zora sokmayacaklarına dair teminat vermeleri istendi. Bu durum, liderler için şartlı bir tahliye niteliği taşıyordu (Kurtbaş ve Soysüren, 2017, s. 68-69).

Ecevit, partilileri tarafından hâlâ lider olarak görülmesine rağmen istifa etmiştir. CHP ve AP liderleri siyasi faaliyetlerine devam ederken, MHP lideri Türkeş ile birlikte 200 partilisi yargılanmaya başlamış ve Ekim ayında tutuklanma kararı verilmiştir. Türkeş, sağlık sorunları nedeniyle Nisan 1985'e kadar cezaevinde kalmıştır. MSP lideri Erbakan ise 15 Ekim 1980'de, "MSP'yi illegal bir cemiyete dönüştürmek ve laikliğe aykırı davranmak" suçlamasıyla tutuklanmıştır (Milliyet, 16 Ekim 1980). 24 Temmuz 1981 tarihinde serbest bırakılan Erbakan, 1983 yılında hakkında verilen hükmün Askerî Yargıtay tarafından bozulmasının ardından, 14 Şubat 1985 tarihinde beraat etmiştir. Her iki lider de yargılamalar sürecinde, diğer siyasi liderler gibi siyasetten men edilmiştir (Hale, 2014, s. 300).

12 Eylül darbesi sonrasında, atanan kayyumlar aracılığıyla faaliyetlerini sürdüren siyasi partiler tamamen kapatılmış ve mal varlıkları hazineye devredilmiştir. Eski liderlerin iktidara dönüş ihtimali, partilerin kapatılmasında etkili bir neden olmuştur. Siyasi liderlerin bazı sosyal aktiviteleri, kapatma kararında bahane olarak kullanılmıştır. Ayrıca, siyasetten bağımsız bir Danışma Meclisi oluşturulmaya çalışılmış ve bu meclisin siyasete karışma olasılığı, partilerin ortadan kaldırılmasıyla engellenmek istenmiştir. Evren darbe sonrası yapılan bir konuşmada, siyasi yasaklara uymayan eski siyasilerin durumu nedeniyle ülkenin kötüye gideceğini savunmuştur (Aydın ve Taşkın, 2020, s. 332).

29 Ekim 1981'de Danışma Meclisi yasasına eklenen maddeyle, mevcut siyasi partilerden kontenjan üyesi aday gösterilemeyeceği belirtildi. 1982 Anayasasında da siyasi partilere yönelik kısıtlamalar getirildi. Örneğin, 12 Eylül öncesi siyasi liderlerinin iki dönem milletvekili olamayacağı ve partilerin yurtdışında teşkilatlanamayacağı ifade edildi. Ayrıca, partilerin yan kuruluşlar oluşturamayacağı ve vakıf kuramayacağı da vurgulandı. Genelkurmay Başkanı Evren, siyasetin askere bulaşma ihtimaline dikkat çekerek, kontrollü bir siyasi yapı oluşturma çabalarını başlattı. "*Kurucu Meclis*" olarak adlandırılan yapı 29 Haziran 1981'de Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylandı. Danışma Meclisi'nin 160 üyesinden 40'ı doğrudan, 120'si ise valilerin teklifleriyle seçilecektir (Kurtbaş ve Soysüren, 2017, s. 67-70).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda yer alan geniş özgürlükleri (vatandaşlık, seçme ve seçilme, siyasi parti kurma vb.) göz ardı ederek, bu hakları sınırlı bir şekilde düzenlemiştir. 1961 Anayasası, eleştirilen egemenlik hakkını yetkili organlara vermesi nedeniyle, yasama organını güçlendirmiştir. Yürütme yetkileri ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaştırılmış, ancak bu paylaşım Cumhurbaşkanı lehine olmuştur (Karatepe, 1997, s. 268-

269).

Danışma Meclisi, anayasa hazırlamak amacıyla 23 Ekim 1981’de çalışmaya başlamıştır. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında bir Anayasa Komisyonu kurulmuş ve bu komisyon, 23 Eylül 1982’deki oylama ile kabul edilen taslağı Milli Güvenlik Konseyi’ne sunmuştur. Kurul, taslakta yer alan 193 madde ve 11 geçici maddeden 8’ini kabul etmiş, 32 maddeyi üzerinde yalnızca küçük değişiklikler yapmış ve 5 maddeyi ise tamamen çıkarmıştır. Kalan maddelerde değişiklikler yaparak yeni metni 177 madde ve 15 geçici madde şeklinde oluşturmuşlardır. Genelkurmay Başkanı Evren, bu değişikliklerin katı kuralların değiştirilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir (Kurtbaş ve Soysüren, 2017, s. 77).

Yeni anayasada bireysel özgürlükler ile devlet gücü arasında bir denge kurulmak istense de, devletin gücü baskın gelmiştir. Anayasa, kısıtlayıcı hükümlere sahip olup, eleştirinin sınırlı olması nedeniyle muhalefet baskılanmıştır. 12 Şubat’ta çıkarılan yasa ile kapatılan partilerin liderlerinin anayasa hakkında yorum yapması engellenmiştir. Bu durum, halkın yönlendirilmesine karşı bir önlem olarak değerlendirilmiştir. Anayasanın geçerli olması, askeri iktidarın devamı ile ilişkilendirilmiştir; bu süreçte, Evren halkı sivil siyasete yönlendirme çabalarında bulunmuştur (Özsoy, 2010, s. 108-109).

1961 Anayasası’nın halkoylamasında muhalifler “*hayırda hayır vardır*” sloganını kullanması ancak 1982 Anayasası halk oylamasında “*Evet*” ve “*Hayır*” yerine “*Kabul ve Ret*” ifadeleri kullanılmıştır. Anayasa’nın halk oylamasında zarfların şeffaf olması, oy pusulalarının renginin anlaşılmasına neden olmuştur. 6 Kasım 1983’te yapılan oylamada, % 91.37 “*kabul*” ve % 8.63 “*red*” oyu çıkmıştır. Bu yüksek kabul oranı; MGK’nın partiler üstü görünümü, basının kontrolü, siyasi partilerin kapatılması, geçmişteki şiddet olaylarına tepki ve belirsizlik gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Yüksek katılım oranı, askerin halkın desteğine sahip olduğu algısını güçlendirmiş ve sivil rejime geçiş inancını artırmıştır (Karpas, 2015, s. 270-271).

12 Eylül yönetimi, bölünmüş toplumun ortak bir paydada birleşmesini hedeflese de, uygulamaların siyasi yapı ve sivil toplum üzerindeki yıkıcı etkileri çok daha belirgin hale gelmiştir. Darbe sonrası tüm siyasi partilerin kapatılması, Türkiye’nin siyasi geleneğinde ciddi bir boşluk yaratmış; sivil toplum kuruluşlarına yönelik müdahale ise, günümüzde bile etkilerini sürdüren örgütsüz bir toplumu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, demokrasinin sadece belirli dönemlerde tekrarlanan seçimlerden ibaret, yüzeysel bir uygulama haline gelmesine yol açmıştır (Keskin ve Gülsemin, 2020, s. 723).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARA REJİM DÖNEMLERİNDE TÜRKİYE’DE GÜVENLİK POLİTİKALARI

Bu bölümde ana hatlarıyla Türkiye’nin geleneksel milli güvenlik politikası, hükümet programlarında devletin milli güvenlikle ilgili yaklaşımı, tehdit algılamaları (sınır komşuları, batı, SSCB, iç tehditler ve terörizm), milli güvenlikle ilgili işbirlikleri ve silahlı kuvvetlerin etkinliği konularına değinilecektir.

3.1. Anahatlarıyla Türkiye’nin Geleneksel Milli Güvenlik Politikası

Türkiye’de milli güvenlik teriminin benimsenmesi, cumhuriyet dönemi boyunca çeşitli aşamalarla gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında “*müdafaai milliye*”, “*umumi huzur ve sükunun muhafazası*”, “*emniyet ve huzur*”, “*huzur ve asayiş*”, “*emniyet ve masuniyet*”, “*milli savunma*”, “*milli müdafa*” ve “*müşterek emniyet*” gibi kavramlar, hükümet programlarında ve Meclis konuşmalarında yer bulmuştur. Bu terimler, dönemin siyasi ve toplumsal bağlamında güvenlik anlayışının şekillenmesine katkıda bulunmuş ve milli güvenlik kavramının temellerini atmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde “*savunma*” kavramı, “*milli müdafa*” ve “*topyekûn harp/savunma*” şeklinde genişleyerek ulusal nitelik ve değerleri vurgulayan bir anlam kazanmıştır. “*Güven*” terimi, ilk kez 1935 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi Programı’nda Osmanlıca “*itimad*” ifadesiyle ortaya çıkmış, bir güvenlik kavramı olarak da Türkçe Sözlüklerde 1944’te yer bulmuştur. Türk Dil Kurumu, güvenliği “tehlikede bulunmama hali, emniyet” olarak tanımlarken, 1983 yılındaki 7. baskısında ise, bu kavramı “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu” şeklinde daha kapsamlı bir şekilde açıklamıştır. Bu tanım, günümüze kadar geçerliliğini korumuştur (Gürpınar, 2010, s. 73-74).

Lozan Antlaşması, Türkiye’nin toprak bütünlüğünü sağlayarak güvenliğini temin etmesini sağlayan bir belgedir. Bu antlaşma, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra imzalanmıştır ve günümüzde de hala büyük önem taşımaktadır. Antlaşma konusundaki hassasiyetin temeli,

Türkiye'nin ulusal güvenliğini güvence altına almasında yatmaktadır. Lozan Antlaşması'nın belirli sorunları tamamen çözmediği ancak zamanla çözüm yoluna gidilerek Türkiye'nin tatmin olabileceği sonuçlara varıldığı görülmüştür. Bu süreçte, iç politika meselelerine daha fazla önem verilmiş ve ulus-devletin inşası, iç istikrarın sağlanması ve kalkınmanın öncelikli hale getirilmesi için çaba gösterilmiştir. Türkiye, geçmişteki irredentist politikalarından uzak durarak, iç meselelerine odaklanmıştır. Ülke, dünya politikası ile bağlantısını keserek tarafsızlık politikasını benimsemiş ve bölgesel ittifaklar aracılığıyla güvenlik alanında bir çember oluşturma yoluna gitmiştir. Dış politikanın merkezinde “*yurtta barış, dünyada barış*” ilkesi yatmaktadır. Bu ulusal güvenlik stratejisi, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde kullanılarak, savaş diplomasisi aracılığıyla statükonun muhafaza edilmesi ve uluslararası dengeyi Türkiye'nin aleyhine bozmaktan kaçınma politikalarına öncülük etmiştir. Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik politikası, Türkiye'nin egemenlik haklarını ve toprak bütünlüğünü tehlikeye atan Sovyetler Birliği'nin taleplerine karşı hazırlanmıştır. Soğuk Savaş'ın özellikleri, askeri ve stratejik güvenlik konularının öncelikli olması nedeniyle devlet odaklı güvenlik politikası öne çıkmıştır (Ozan, 2010, s. 49).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi, dış ilişkilerin belirleyici bir faktör olduğu ve güvenlik endişelerinin öncelikli olduğu bir zaman dilimi olarak nitelendirilir. Özellikle 1920'ler ve 1930'lar boyunca, Türkiye'nin güvenlik politikalarının şekillenmesinde rol alan aktörler arasında, yeni kazanılan bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik en büyük dış tehdidin Batı'dan geldiğine dair bir inanç yaygındı. Bu inancın temel nedeni, o dönemde Batılı ülkelerle ilişkilerde çeşitli sorunların ve gerilimlerin yaşanmasıydı. İngiltere ile Musul anlaşmazlığı, Fransa ile Suriye sınırının çizilmesi, gemi çarpışmaları (Bozkurt-Lotus), Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesi ve yabancı okullar konusu gibi çözüm bekleyen meseleler; Yunanistan ile nüfus mübadelesi gibi henüz çözüme kavuşmamış konular, Türkiye'nin dış tehditlere karşı algısını artırdı (Ülman, 1998, s. 244). Bu dönemde, I. Dünya Savaşı'nın ardından kalıcı barışın temin edilememesi nedeniyle ülkenin birçok alanda gelişiminin sağlanmasının yanında çeşitli ittifaklar yardımıyla mevcut durum korunmaya ve olası yeni bir çatışma karşısında hazır olunmaya çalışılıyordu (Semercioğlu, 2015, s. 59).

Cumhuriyetin ilk yıllarında dış ilişkiler dışında farklı gerekçelerle rejime karşı çeşitli isyan hareketleri de görülmüştür. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, başkentin değişmesi, toplumsal yapının hemen her alanında gerçekleşen inkılap hareketleri toplumda bu değişimi kabullenmeyen çevreler arasında hoşnutsuzluklar meydana getirmişti. Bu durumdan hoşnutsuz çevrelerin karıştığı çeşitli toplumsal olaylar devletin iç güvenlikle ilgili tedbirler

almasına vesile oldu. Bununla birlikte, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde henüz Milli Güvenlik kavramı yerleşmediğinden bu kavram yerine 1921 ve 1924 Anayasalarında iç ve dış güvenlikle ilgili “devletin nizamı”, “devletin emniyeti”, “amme nizamı” ve “emniyet-i hariciye” gibi kavramlar kullanıldığı görülmüştür (Arslan, 2022, s. 191).

1930’lu yılların başlarından itibaren Türkiye, Batı kaynaklı tehditlere karşı farklı bir algı oluşturmaya başladı ve bu algı, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam edecek şekilde evrildi. Bu dönemde, Türkiye, Ege kıyılarından gelebilecek İtalyan tehdidi ve Balkanlar’dan gelebilecek Alman tehdidine karşı savunma tedbirleri almaya başladı ve güvenlik politikalarını bu iki tehdidin önüne geçebilmek için şekillendirdi (Hale, 2003, s. 57-58). Bunun dışında 17 Aralık 1925 tarihinde Türkiye ile Sovyet Rusya arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalanmış (Bilge, 1991, s. 98) olmasına rağmen antlaşmadan kısa bir süre sonra SSCB’nin boğazlardan hak istemesi ve bazı toprak talepleri Türkiye açısından önemli bir güvenlik sorunu oluşturmuştu (Arslan, 2022, s. 192).

1938 yılında Almanya’nın Avusturya’yı ilhak etmesi, sadece Avrupa’nın siyasi haritasını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye için de ciddi bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu durum, Türkiye’nin güvenliği açısından derin kaygılar doğurmuş, zira Avusturya’nın ilhakı, Nazi rejiminin genişlemeye yönelik hırslarının bir yansıması olarak görülmüştür. Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla bu genişlemenin hedefi olabilecek ülkeler arasında yer almış ve bu nedenle olası bir saldırı ihtimali gündeme gelmiştir. Uluslararası düzeyde ise bu gelişmeler, yeni bir savaşın eşiğine gelindiğini açıkça ortaya koymuştur. Hitler’in 1 Eylül 1939’da Polonya’ya yönelik saldırısı, Avrupa’da genişleyen bir çatışma döneminin başlangıcını işaret ederken, bu olay dünya savaşının fitilini ateşlemiştir. Polonya’nın işgali, sadece Avrupa’yı değil, dünya genelinde jeopolitik dengeleri sarsarak geniş bir çatışma atmosferine dönüşmüştür. Özellikle Asya’daki olaylarla birleşen Avrupa’daki bu çatışmalar, İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesine ve sonuçları itibarıyla tarihteki en büyük çatışmalardan birinin yaşanmasına yol açmıştır. Savaş sürecinde gelişen siyasi ve askerî olaylar, ülkeler arasındaki ilişkileri köklü bir biçimde etkilemiş, dünya genelinde barışın sağlanması konusunda uzun süren belirsizlikler ve çatışmalar ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde yaşanan her gelişme, uluslararası ilişkilerdeki dinamiklerin yeniden şekillenmesine yol açmış ve savaşın etkileri, kıtalara yayılarak insanlık tarihinin en kanlı ve karanlık sayfalarından birini yazmaya başlamıştır. Sonuç olarak, 1938’de başlayan süreç, sadece bir ulusun sözde egemenlik arzusu ile değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenlik açısından ciddi tehditlerle dolu bir dönüm noktasının da habercisi olmuştur (Özçelik, 2010, s. 255-258).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye, karşılaştığı yoğun baskılara rağmen tarafsızlık politikası izlemeye çalışmıştır. Müttefik Devletler, özellikle İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği, Türkiye’yi savaşa katılmaya ikna etmek amacıyla çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Bu ülkeler, Türkiye’nin stratejik konumunu göz önünde bulundurarak, ülkenin savaşa dâhil olmasının askeri ve politik dengeleri nasıl etkileyeceğine dair anlaşmalar teklif etmişlerdir. Öte yandan, Mihver Devletleri, özellikle de Almanya, Türkiye’yi yanlarına çekmeye çalışmış ve Türkiye’nin kaynaklarını, coğrafi avantajlarını kendi lehlerine kullanma arzusu sergilemiştir. Ancak Türkiye, bu baskılara karşılık, hem iç politikada hem de uluslararası alanda denge sağlamayı başarmıştır. Türkiye, bağımsızlık ve egemenliği ön planda tutarak, savaşın getireceği zararları minimize etmek istemiştir. Askeri ve ekonomik açıdan zor günler geçiren Türkiye, savaşın seyrini dikkatle takip ederek, ulusal çıkarlarını gözetmeye çalışmış, her iki tarafla da ilişkilerini dikkatli bir şekilde yürütmüştür. Böylece, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca tarafsızlığını koruyarak, hem ulusal birliğini güçlendirmiş hem de gelecekteki politikalara yön verecek önemli bir konumda kalmayı başarmıştır (Hale, 2003, s. 74). Önceki savaşta yaşadığı tecrübelerin, askeri ve ekonomik açıdan yapılan durum tespitinin ardından Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca uygulamış olduğu tarafsızlık politikası ile hem mihver hem de müttefik devletleri karşısına almamış etkili bir savaş politikası izlemiştir (Bozyel, 2021, s. 153).

William Hale, Türkiye’nin savaşa katılmama konusunda gerçekleştirdiği bu direnişi “Savaşa katılanlardan herhangi birinin saldırısına uğramayan Türkiye’nin savaşa katılmakla elde edebileceği hiçbir şey yoktu, ama kaybedebileceği çok şey vardı” diyerek özetler. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte uluslararası alanda kutuplaşmanın yaşandığı Soğuk Savaş döneminde, Türkiye’nin dış tehdit algılamalarında daralma gözlemlenmiştir. Bu dönem boyunca Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarını şekillendiren temel tehdit, sınır komşusu SSCB’nin uluslararası alandaki ve Türkiye’ye yönelik politikalarından kaynaklanmıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan İkinci Dünya Savaşı’na kadar devam eden barış ve işbirliği temelli ilişkiler, Türkiye’nin Almanya’ya karşı savaş ilan etme konusundaki çekinceleriyle zedelenmiştir (Hale, 2003, s. 74).

II. Dünya Savaşı’na katılmayarak tarafsız kalmayı başaran Türkiye savaşın sonlarına doğru önemli bir tehdit yaşamıştır. Sovyetler Birliği’nin 17 Aralık 1925’ten beri devam eden Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nı 19 Mart 1945’te yenilemeyeceğini Türkiye’ye bildirmesi iki ülke arasında gerilimi artırmıştır. Üstelik Sovyetler Birliği, antlaşmanın yenilenmesi için Kars ve Ardahan’ın topraklarına katılması, Montreux Boğazlar

Sözleşmesi'nin yenilenmesi ve Boğazlarda güvenliğin Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından sağlanması için üs kurulması gibi yeni koşullar öne sürmüştür. Bu talepler, 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında gerçekleşen Potsdam Konferansı'nda gündeme getirildi ve konferansın sonunda konunun Türkiye ile müzakerelere tabi tutulmasına karar verildi (Açıkbaş, 2022, s. 58). Sovyetler Birliği'nin sunduğu bu talepler Türkiye tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Bu olay, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ni, Soğuk Savaş'ın başlangıcında toprak bütünlüğü ve egemenliğine yönelik en büyük dış tehdit olarak görmesi ve ülkeyi Batı Bloğu'na yönlendirmesi sonucunu ortaya çıkardı. Aynı zamanda bu olayın etkileri uzun yıllar devam eden ve ilişkilerde onarılmayı gerektiren bir yıkıma neden oldu (Tellal, 2018a, s. 501- 508).

Türkiye, Sovyetler Birliği tehditlerine ek olarak, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yenedünya düzeni ve bu düzenin potansiyel temeli olarak görülen Birleşmiş Milletler'e 1945'te üye oldu (Yarimoğlu ve Karaömerlioğlu, 2025, s. 14). Yine aynı gerekçelerle 1951'de Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile ilgili imzalanan protokol kabul edilmiş, 1952'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen kanun ile NATO'ya üye olunmuştur. Bu girişimler ile birlikte Türkiye'nin milli güvenlik olgusunda Batı önemli ve aktif rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'ne karşı Amerika'nın desteği sağlanmaya çalışılmış ve bundan sonraki süreçte iç ve dış politikanın oluşmasında Amerika'nın etkisi hissedilir duruma gelmiştir (Erkmen, 2020, s. 1044). Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası Batı ile yakınlaşması, yalnızca Sovyetler Birliği'ne karşı bir güvenlik önlemi olarak kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası alandaki stratejik konumunu güçlendirmiştir. NATO üyeliği ve Amerika ile kurulan güçlü ilişkiler, Türkiye'nin hem askeri hem de ekonomik açıdan Batı dünyası ile entegrasyonunu pekiştirmiş, ancak bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin bağımsız dış politika oluşturma kapasitesini de sınırlandırmıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş Dönemi boyunca, Sovyetler Birliği'nin varlığının yanı sıra, NATO üyesi olmasına rağmen Yunanistan'ı da önemli bir tehdit olarak algılamıştır. Bu tehdit algısının temelinde, Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmasının ardından şekillenen "*Megali idea*" ideali yatmaktadır. Yunanistan'ın bu ideali doğrultusunda Anadolu toprakları üzerinde sahiplenme çabaları, Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarını artıran bir faktör olmuştur. 1919-1922 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı döneminde, Yunanistan'ın Anadolu'ya yönelik işgal teşebbüsleri, Türk halkının tarihsel belleklerinde derin izler bırakarak Yunanistan'a karşı ciddi bir güvensizlik duygusu oluşturmuştur. Bu yöndeki tarihsel deneyimler, iki ülke arasındaki ilişkilerin yanı sıra,

milliyetçi söylemlerin güçlenmesine de zemin hazırlamıştır. Öte yandan, 1950'lerden bu yana devam eden ve hâlâ çözülememiş Kıbrıs sorunu, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde önemli bir gerilim kaynağı olmuştur. Kıbrıs'ın iki toplumlu yapısı ve adanın statüsü üzerine yapılan uluslararası tartışmalar, her iki ülkenin de iç politikalarında beslenmiş ve zaman zaman çatışmalara yol açacak düzeyde gerginlikler yaratmıştır. Tüm bu faktörler, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinde karmaşık bir dinamik oluşturmuş, bu ilişkilerin sürekli bir tehdit ve güvenlik algısı ekseninde şekillenmesine neden olmuştur (Karaosmanoğlu, 2000, s. 202).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye için büyük güvenlik tehdidi oluşturan konulardan biri de ASALA ve PKK terör örgütleri ve bu örgütlerle olan mücadelelerdir. Türkiye'yi hem iç hem de dış politika açısından zor duruma düşüren bu terör örgütleri benzer dönemlerde harekete geçmiş, yurtiçi ve yurtdışında çeşitli eylemlerde bulunmuşlardır (Çanakçı, 2022, s. 10). ASALA ve PKK gibi terör örgütlerinin faaliyetleri, Türkiye'nin hem çeşitli sorunlara maruz kalmasına sebep olmuş hem uluslararası alanda imajını zedelemiştir. Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarındaki güvenlik algısı, yalnızca dış tehditlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda iç dinamiklerle de şekillenmiştir. Ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal kutuplaşma, Türkiye'nin bu dönemde güvenlik politikalarını daha sert ve merkeziyetçi hale getirmesine neden olmuştur. 1980'lere doğru Türkiye'de yaşanan yönetsel sorunlar, ekonomik krizler, sağ-sol çatışmaları ülkede huzur ortamının bozulmasına neden olmaktadır. Ülkede yaşanan olaylar önemli bir tehdit unsurunu oluşturmaktadır (Özdemir, 2023, s. 39). Özellikle 1980'lere yaklaşırken artan sağ-sol çatışmaları, üniversitelerde ve şehir merkezlerinde yaşanan silahlı çatışmalar, sokak olayları ve siyasi cinayetler, devlet otoritesinin sorgulanmasına neden olmuş ve kamuoyunda derin bir güvensizlik yaratmıştır.

Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerekçeleri arasında gösterilmiştir. Askeri müdahale, ülkenin içinde bulunduğu istikrarsızlık ortamına son verme amacıyla yapılmış olsa da, beraberinde getirdiği baskıcı yönetim anlayışı ve demokratik hakların kısıtlanması uzun vadede yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Öte yandan, bu dönem Türkiye'nin dış politikasında da Batı ile ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kaldığı bir süreçtir. NATO üyeliği çerçevesinde Batı Bloğu içinde yer almasına rağmen, Türkiye'nin iç güvenlik sorunları, dış politikasında daha savunmacı ve güvenlik odaklı bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, sonraki yıllarda hem demokratikleşme sürecini hem de Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini etkilemiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Soğuk Savaş

döneminin sona ermesi ile birlikte daha çok askeri güvenliği çağrıştıran geleneksel güvenlik anlayışından mülteciler, salgın hastalıklar, sınır anlaşmazlıkları, terörizm, siber saldırılar, ekonomik spekülasyonlar, gıda güvenliği, suç örgütleri, iklim değişiklikleri, çevre güvenliği gibi çok yönlü güvenlik anlayışına geçilmiştir (Arslan, 2022, s. 209). Türkiye de bu dönüşümden etkilenmiş ve güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmek durumunda kalmıştır. Terörizmin değişen biçimleri, sınır aşan göç hareketleri ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, Türkiye'nin hem iç hem dış güvenlik önceliklerini farklılaştırmıştır. Örneğin, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sonucunda yaşanan mülteci akını, Türkiye'nin güvenlik gündeminde demografik yapının değişimi, sosyal uyum, sınır güvenliği ve kamu hizmetlerine erişim gibi yeni başlıkların öne çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde iklim değişikliği ve çevre güvenliği, kuraklık, su kıtlığı ve doğal afetler bağlamında Türkiye için giderek daha önemli hale gelmiştir. Bu tehditler, sadece çevresel bir sorun olarak değil; aynı zamanda ekonomik istikrarı ve toplumsal huzuru tehdit eden unsurlar olarak değerlendirilmekte ve güvenlik planlamalarında dikkate alınmaktadır. Öte yandan, dijitalleşmenin artmasıyla birlikte siber güvenlik, devletler arası rekabetin yeni bir cephesi haline gelmiş, kamu kurumlarının altyapıları ve kritik veri sistemleri hedef haline gelmiştir. Türkiye de bu alanda çeşitli stratejiler geliştirerek hem kamu hem özel sektörü kapsayan koruma mekanizmaları oluşturmaya yönelmiştir. Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramı hem kapsam hem de uygulama açısından genişlemiş, devletlerin tek başlarına çözüm üretmesinin zorlaştığı çok aktörlü ve çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Türkiye'nin bu yeni güvenlik paradigmasına uyum sağlama süreci hâlâ devam etmekte; özellikle bölgesel krizler, ekonomik dalgalanmalar ve küresel tehditler karşısında esnek ve çok boyutlu bir güvenlik politikası geliştirmesi gerekliliği her geçen gün daha belirgin hale gelmektedir.

3.2. Ara Rejim Döneminde Türkiye'de Milli Güvenlik Politikaları

Türkiye'de 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen darbeden 20 Kasım 1961'de sivil hükümetin kurulmasına kadar olan dönem ilk ara rejim dönemidir. İkinci olarak, 12 Mart 1971'de ordu tarafından hükumete verilen muhtıradan 26 Ocak 1974 tarihinde sivil hükümetin kurulmasına kadar olan süre ikinci ara rejim dönemi olarak bilinmektedir. Son olarak 12 Eylül 1980 darbesinden 13 Aralık 1983'te sivil hükümetin kurulmasına kadar olan süre üçüncü ara rejim dönemi olarak değerlendirilmiştir. Burdaki dönemlerin belirlenmesinde ordunun yönetimi ele geçirmesinden ülkede sivil bir idarenin kurulmasına kadar olan geçen

süre dikkate alınmıştır. Bu dönemler ülke tarihi dikkate alındığında kısa süreli dönemler olarak görülse de etkisi bakımından önemli dönemlerdir. Bu başlık altında belirtilen dönemlerde Türkiye'nin güvenlik politikalarına değinilmeye çalışılacaktır.

3.2.1. Hükümet Programlarında Devletin Milli Güvenlikle İlgili Yaklaşımı

Türkiye'nin geleneksel güvenlik politikasında asli unsur her zaman “devlet” olmuştur. Ulusal güvenlik politikasındaki merkezi kavram olan devlet güvenliği anlayışı, “ulusal egemenlik” ve “toprak bütünlüğü” ilkeleriyle tanımlanmıştır. Türkiye'nin savunmaya değer gördüğü en önemli değerler, ulusal güvenlik politikasını ve dış politikayı şekillendirmiştir. Türkiye'nin savunmacı ve statükocu dış politika geleneği, ulusal güvenliğin yanı sıra uluslararası ilişkileri de etkilemiştir. Statükonun korunması ilkesi, mevcut sınırların ve toprak bütünlüğünün yanı sıra ulusal bağımsızlığın ve uluslararası dengeye katkının önemini vurgular (Ozan, 2010, s. 47). Bununla birlikte, belirtilen dönemlerde kurulan hükümetlerin programları incelendiğinde devletin milli güvenlik konularına bakışı daha açık bir şekilde görülebilmektedir.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kurulan I. Gürsel hükümetinin programında BM Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, eski anayasa, milli gelenekler ve ülkenin özellikleri dikkate alınarak yeni bir anayasanın hazırlanacağından bahsediyordu. Ülkede her vatandaşın eşit olduğu, partizanca davranışların yapılmayacağı, yeni hak ve hürriyetlerin verileceği bildiriliyordu. Milli Savunma ile ilgili hususta içten ve dıştan gelebilecek her türlü saldırıya karşı TSK'ya duyulan güven ifade edilmiştir. Dış politika bahsinde ise istikrarlı ve barışı hedefleyen bir dış politikanın takip edileceği, Avrupa Konseyi, BM, NATO ve CENTO gibi ittifaklarda ülkenin daha aktif bir şekilde yer alacağı belirtilmiştir. Yine bu konuda Amerika'nın dostluğuna ayrıca işaret edilmiştir. Yine aynı bahiste Yunanistan dost ve müttefik olarak gösterilerek Kıbrıs meselesinin barışçı yollarla çözümü için takipçi olunacağından bahsedilmiştir. Ortadoğu ve Balkanlarda ilişkilerin geliştirilmek istendiği Sovyet Rusya ile de karşılıklı saygıya dayanan bir ilişki kurulacağı vurgulanmıştır (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 3-6). Aynı dönemin devamı niteliğinde olan II. Gürsel Hükümeti yeni program getirmemiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından kurulan I. Gürsel Hükümeti'nin programı, Türkiye'nin milli güvenlik anlayışını şekillendiren önemli bir dönüm noktasıdır. Bu programda yer alan güvenlik ve dış politika unsurlarından “Batı” ittifakının sürdürüleceği görülmektedir. Program net bir tehdit unsuru tanımlamasa da iç politikada eskiyi isteyenlerle mücadele, dış politikada da Kıbrıs Meselesi ve Sovyet Rusya'ya karşı mesafeli duruş dikkati çekmiştir.

1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası milli güvenlik açısından önemlidir. Ülkede II. Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlukla kullanılmaya başlanan milli güvenlik kavramı bu anayasada yer almıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde verilen hak ve hürriyetlerin milli güvenlik çerçevesinde sınırlandırılabilmesi, anayasanın 111. maddesinde milli güvenlikten bahsedilmesi ve Milli Güvenlik Kurulu'nun oluşturulması dikkate değer gelişmelerdir. MGK'nın Bakanlar kuruluna yardımcı olması darbeyi gerçekleştiren askerlerin yönetimde etkin olarak katılmak istemesinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 2022, s. 195-196).

12 Mart 1971 muhtırasından sonra kurulan I. Erim Hükümeti programında 1961 Anayasasıyla kurulmak istenen düzenin tam olarak sağlanamadığı, gerçekleştirilmek istenen kurumsal ve yapısal değişikliklerin yapılamadığı, toplum yapısıyla devlet düzeni arasında gerilimler yaşandığı ve bir takım güvensizliklerin ortaya çıktığından bahsetmektedir. Programın devamında huzursuzluk ve asayişsizliğin giderileceği, gençliğin temel sorunlarının ele alınacağı da belirtilmiştir. Programın Hukuk ve Adalet Reformu kapsamında ifade edilen “Anayasa ile kurulu devlet ve toplum düzenini yıkmaya, yurdumuzun ve ulusumuzun bütünlüğünü parçalamaya yönelmiş ve yer yer sınırlarımız dışından yardım gördüğü bilinen yıkıcı faaliyetlere asla müsaade ve müsamaha edilmeyecektir.” düşüncesi ile komünist ideoloji ile mücadele açısından dikkate değerdir. Yine aynı bahiste ülke içerisinde kardeş kavgalarının önlenmesi, yaşanan şiddet olayların önlenmesine yönelik bir takım kanunî tedbirler alınacağı vurgulanmıştır. Asayiş ve güvenliğin sağlanması bahsinde “Devletin varlığını ve ulusal bütünlüğümüzü bozacak davranışlar kesinlikle önlenerek, devlet itibarı güçlendirilecek, can ve mal güvenliği hukukun üstünlüğü ve kanun egemenliği sağlanacaktır.” ifadesi ile devlet otoritesine yönelik vurgu kıymetlidir. Silah kaçakçılığı, afyon kaçakçılığı, trafik kazaları, adam kayırma, partizanlık gibi olumsuz durumlar üzerine gidileceği belirtilmiştir. Programın dış politika bahsinde BM, NATO, Avrupa Ortak Pazarı gibi üyesi bulunulan örgütlerle uyum içerisinde çalışmaya devam edileceği ifade edilmiştir. Bazı meselelere farklı bakış açısı olsa da Amerika ile olan ilişkilerin geliştirilmesi, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve bağımsızlık, toprak bütünlüğüne saygı duyma, içişlerine karışmama prensiplerine uygun davranılması gerektiği vurgulanmıştı. Programda Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme düşüncesi belirtilmiş Arap ülkeleri ile İsrail arasında kalıcı barış sağlanması umulmuştu. Diğer program gibi bu programda da Kıbrıs Meselesi üzerinde durulmuş ve meselenin hızlıca çözülmesi adına bir takım faaliyetlerin yapılmasından bahsedilmişti. Programın son bölümlerinde “Cumhuriyet

kanunlarını hiçe sayarcasına ve “eylem yapıyoruz, devrimciyiz, şeriatçıyız, mukaddesatçıyız” gibi sözlerle devlet düzenine karşı zorlama davranışlarını sürdürenler, devleti bütün heybeti ile karşılarında bulacaklarından ve Cumhuriyet Kanunlarının pençesine verileceklerinden bir an bile şüphe ederlerse çok yanılmış olacaktırlar.” ifadeleri ile ülke için iç tehdit olarak görülen ideolojilerden ve bunlarla gerçekleştirilecek mücadelelerden bahsedilmiştir (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 200-214).

70’li yıllar Türkiye’nin bir yandan Kıbrıs gibi sorunlarla uğraştığı bir yandan da sağ ve sol adı altında şiddet olayların yoğunlaştığı bir dönemi ifade eder. Haliyle millî güvenlik politikaları bu konulara yönelik olmuştur. Nitekim ülkede yaşanan sorunlarla ilintili olarak 1971 yılındaki Anayasa değişikliği ile millî güvenlik temel hak ve özgürlüklerin kısıtlama nedeni olarak Anayasa’ya girmiştir: “Madde 11- (20.09.1971-1488) Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün cumhuriyetin millî güvenliğinin kamu düzeninin kamu yararının genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.” (Arslan, 2022, s. 200). 12 Mart 1971 muhtırasının ardından kurulan I. Erim Hükümeti’nin programı, Türkiye’nin iç güvenlik ve siyasi istikrarını sağlama amacı güden bir dizi önlem ve strateji içermektedir. Programda güvenlik açısından siyasi ve sosyal düzenin sağlanması, devlet otoritesinin tesis edilmesi ve hukuk kurumunun güçlendirilmesi meselelerine yoğun olarak değinildiği görülmektedir.

Aynı ara rejim döneminde kurulan II. Erim Hükümeti programında tehdit unsurları daha açık bir ifadeyle izah edilmiştir (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 217):

Ülkemizde aşırı sol cereyanların komünizmin aşırı sağ cereyanların hilafetçiliğinin şeriat esaslarına dayanan teokratik devlet kurma arzularının ve her çeşit bölücü faaliyetlerin kesinlikle karşısındayız. Milletimizin ekonomik sosyal ve kültürel gelişmesinin Atatürk ilkelerine uygun reformcu bir görüşle sağlanmasını zorunlu görüyor bu görüş etrafında Cumhuriyetimizin bütün kuruluşlarının birleşmesi gereğine inanıyoruz.

Program ilk hükümet programıyla benzer bir yapıdadır ve yine bilhassa Kıbrıs Meselesi üzerinde durulmaktadır.

Aynı ara rejim döneminde kurulan Melen Hükümeti programında Nihat Erim’in çabalarına rağmen 12 Mart Muhtırasını oluşturan ortamın tam olarak bertaraf edilemediği, mevcut hükümetin normal zamanlarda seçimle işbaşına gelmiş hükümet programı gibi bir hükümet programı ortaya koyamayacağından bahsetmiştir. Seçimlerin yapılarak demokrasinin gereğinin yerine getirileceği ancak bunun için anarşik ortamın ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir. Yeni dönemde hükümetin yıkıcı faaliyetlere, komünizm, aşırı sağ ve

bölücülüğe izin vermeyeceği vurgulanmıştır. Bu ara rejim dönemi içerisinde Melen hükümeti komünizmle mücadele konusunda diğer programlara göre daha açık bir tutum takınmıştır. Programda aşağıda belirtilen ifadeler; aşırı ve bölücü faaliyetler içerisinde Komünizm'in tehdit olarak görüldüğünü göstermektedir (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 233-235):

Komünizm ve her türlü bölücü ve aşırı faaliyetler öncelikle üzerinde duracağımız konular olacaktır. ... Komünizm afetinden milletimizi ve yurdumuzu korumak için güvenlik tedbirleri yanında başka tedbirlere de ihtiyaç olduğu muhakkaktır.", "Yıkıcı ve bölücü unsurların yuvalanmayı başardıkları kurum ve kuruluşları bunların zararlı faaliyetlerinden kurtarmak lazımdır. Gençlerimizin körpe dimağlarını tek taraflı propagandanın zararlı etkilerinden kurtarmak lazımdır. Yurt dışındaki fedakâr ve vatansever işçilerimizi yıkıcı akımların tasallutundan korumamız lazımdır. Bu hususta devlete ve hükümetlere önemli görevler düştüğüne inanıyoruz. Hükümetimiz bu görevi yerine getirmek üzere devletin bütün gücünü kullanacaktır. Hükümetimiz anarşinin kanunsuz eylemlerin komünizmin ve her türlü bölücü faaliyetlerin ortadan kaldırılması için iktidarı ve yetkisi içinde olan bütün idarî ve kanunî tedbirleri almakla beraber yeni yetki ve müeyyidelere ihtiyaç gördüğü takdirde veya bunlar bir Anayasa değişikliğini zorunlu kıldığı hallerde durumu Yüce Meclisin takdirine sunacaktır.

Dış politika bahsinde yurttaki sulh cihanda sulh ilkesi çevresinde hareket edileceği BM, NATO, Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi üye olunan kuruluşlarla çalışmalara devam edileceği, komşu ülkelerle ve coğrafyalarla iyi ilişkiler kurulacağı diğer programlara benzer şekilde açıklanmıştır. Yine Kıbrıs Meselesinin adil ve devamlı bir şekilde çözüme kavuşturulması temenni edilmekteydi. Diğer programlarda da ifade bulan bir anlayışla milli güvenlik için silahlı kuvvetlerin güçlü olması ve bunun için alınması gereken tedbirler de ifade bulmuştur. Ek olarak programın son kısmında belirtilen aşağıdaki ifadeler ile programın daha çok iç tehditler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 248-252):

Hükümetimiz yurttaki huzur ve asayişin bir daha bozulmayacak şekilde tesisini kendisine başlıca görev olarak kabul etmektedir. Bunun için komünizm faşizm ve teokratik esaslara dayalı devlet düzeni kurmak isteyen yıkıcı akımlar ve bölücülük hareketleri ile etkili bir mücadele şaşmaz amacımız olacaktır. Yurttaki huzur ve sükûnun tesisi ve aşırı akımların mücadelede 13 aydır insanüstü bir gayretle çalışan bağımsızlığımızın tek teminatı tüm Silahlı Kuvvetlerimize ve güvenlik teşkilatı mensuplarına huzurunuzda şükranlarımızı ifade etmeyi yerine getirilmesi gereken bir borç bilirim. Sadece güvenlik tedbirleri ile sağlanacak huzur ve asayişin yeterli olamayacağı inancından hareketle bunların arkasında yatan ideolojik akımlarla mücadeleyi mutlaka kafalarda ve gönüllerde de kazanmak lüzumuna kaniyiz.

Bahsi geçen ara rejim döneminin son hükümeti Naim Talû tarafından kurulmuştur. Bu hükümetin normal şartlarda 14 Ekim 1973 tarihinde gerçekleşen seçimlere kadar görevde kalması öngörülmüştü. Ancak yeni hükümetin kurulmasına kadar olan süre uzadığı için Ocak 1974'e kadar görev yaptı. Bu hükümet programında hükümetin başlıca amaçlarından

“...her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek...” de görülmüştür. Bununla birlikte program anarşi ve aşırı ideolojilerle mücadele, devlet otoritesinin tesis edilmesi, müttefiklerle ve komşularla ilişkiler, Silahlı Kuvvetlerin etkinliği, dış politika ilkeleri ve Kıbrıs Meselesi konusunda dönemindeki diğer programlarla benzer bir perspektif ortaya koymuştur (Hükümetler ve Programları, c. II, 1988, s. 255-264).

1971-1973 Ara Rejim dönemlerindeki hükümet programı incelendiğinde birbirleriyle uyumlu bir programın ortaya konulduğu görülmektedir. Olağanüstü bir dönemde sıkıyönetim tedbirleri ile sürdürülen yönetim her türlü aşırı akımın yayılmasını engellemeye, ülkede huzur ve sükûnun sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılacağına dair açıklamalar yapmıştır.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra kurulan Bülend Ulusu hükümeti belirtilen Ara Rejim dönemi boyunca üç yılı aşkın bir süre ülke yönetiminde görev yapmıştır. Programın giriş bölümünde genel durum şu şekilde özetlenmiştir:

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, dış ve iç düşmanlarının tertip ve tahrikleriyle haince saldırılara uğramış, millî birlik ve bütünlüğümüz tehlikeye düşürülmüştür. Bu durum karşısında girilen harekâtın amacı, Milli Güvenlik Konseyince; “Ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmak” olarak belirtilmiştir.

Programda anarşi, terör ve bölücülüğün Türkiye’yi iç savaşın eşiğine getirdiği vurgulanmıştır. Sorunların kaynağı olarak “...Sınırları belirsiz bir özgürlük anlayışı, Devlete karşı dahi kullanılabilen bir tarafsızlık iddiası, hukuk devleti ileri sürülerek yürütme organının işlemez duruma getirilişi, devlet içinde devlet olmaya yönelik bir özerklik görüşü ve bilimsellik kisvesi altında siyaset yapılması...” gibi nedenler sıralanmıştır. Programda yapılacaklar arasında ülkede huzur ve güvenin önlenmesi, can güvenliğinin sağlanması, anarşi ve terör olaylarının sona erdirilmesi, adalet sisteminin tekrar işler hale getirilmesi, güvenlik güçlerinin görev imkân ve koşulları ile özlük haklarının iyileştirilmesi konusu ifade bulmuştur. Programda aşağıda ifade edilen düşünceler, ülkede sağ-sol çatışmaları ve mezhepsel çatışmaların önüne geçilmeye çalışıldığını göstermektedir:

Yurt içinde ve dışında, vatandaşlarımız arasındaki inanç ve mezhep ayrılıklarının sömürülmesi önlenerek, yurttaşlarımızın millî ülkülere bağlılıklarını koruyucu tedbirler alınacaktır ve Gençlik politikamızın temel hedefleri, gençlerimizin vatan sevgisi ve millî hislerle dolu olarak, Atatürk ilkeleri doğrultusunda yetişmelerine ve eğitimlerine katkıda bulunmak, boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmek imkânını sağlamaktır. Öğrenci yurtları, her türlü aşırı cereyanlardan arınmış olarak, vatanın bütünlüğüne inanmış, memleketini ve milletini seven gençlerimizin hizmetine tahsis edilecektir.

(Hükümetler ve Programları, c. III, 1988, s. 1-9).

Dış politika bahsinde NATO, AET gibi daha önceki ittifaklara bağlı kalınacağı vurgulanmış, NATO müttefiki olarak Amerika ön plana çıkarılmıştır. Komşular ve yakın coğrafya ile barışçı ve iyi ilişkilere dayalı bir dış politika takip edileceği vurgulanmıştır. Sovyet Rusya ile olan dostane ilişkinin sürdürüleceği ifade edilmiş, Yunanistan ile Kıbrıs Meselesine ek olarak Ege adaları ve Batı Trakya'daki soydaşlarımız meselesine değinilmiştir (Hükümetler ve Programları, c. III, 1988, s. 19-22).

Ulus'unun programı, güvenlik merkezli bir devlet anlayışını öne çıkarmakta; demokratik özgürlükler ile devlet otoritesi arasında güvenlik lehine bir denge kurmaya çalışmaktadır. Anarşi ve terörle mücadele meşru gerekçelerle savunulsa da, programda yer alan söylemler bazı temel hak ve özgürlüklerin askıya alınmasına zemin hazırlayabilecek niteliktedir. Program hem iç hem dış güvenliğe odaklanan, ancak özgürlük-güvenlik dengesinde güvenlik lehine ağır basan bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Cumhuriyet dönemi, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının şekillendiği ve devlet merkezli bir yaklaşımın belirginleştiği kritik bir dönemdir. Bu dönemde, statükoculuk ilkesi, ulusal güvenlik stratejilerinin merkezinde yer alarak, devletin sürekli varlığını ve egemenliğini sağlamayı amaçlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan siyasi çalkantılar, sosyal çatışmalar ve dış tehditler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında güvenliğin ne denli hayati bir unsur olduğunu kavramasına yol açtı. Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle Kurtuluş Savaşı'nın ardından, elde edilen bağımsızlığın korunması adına kapsamlı bir güvenlik politikası oluşturuldu. Devletin bu alandaki kararlılığı, ulusal birlik ve beraberlik duygusunun pekiştirilmesi amacıyla da desteklenmiş, milli kimliğin güçlenmesi için çeşitli araçlarla pekiştirilmiştir. Türkiye, geçmişten gelen travmalarını unutmamakla birlikte, bu durumdan ders alarak daha sağlam bir güvenlik yapısı inşa etmeyi hedeflemiştir. Yapılan bu politikalar, sadece askeri birikimi değil, aynı zamanda ulusal bilinçlenmeyi ve milli değerleri de içermekteydi. Dolayısıyla, Cumhuriyet dönemi ulusal güvenlik politikaları, geçmişin izlerini taşıırken, geleceğe dönük sağlam bir zemin oluşturma çabası içinde biçimlenmiş ve güçlenmiştir. Bu süreçte, devletin otoritesine duyulan güven, toplumun her kesiminde hissedilmiş ve söz konusu güvenliğin sağlanması için ortak bir bilinç geliştirilmiştir. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti, ulusal güvenliği sağlamada, geçmişin deneyimlerinden yararlanarak daha proaktif bir yaklaşım benimsemiştir (Hale, 2003, s. 25).

Çalışma kapsamında incelenen ara rejim dönemleri Soğuk Savaş dönemine denk

gelmektedir. Bu dönem tehdit algısının geleneksel olarak savaş ve terör tehdidi üzerine kurgulandığı söylenebilir. Ele alınan dönemler ordu müdahalelerini içerdiğinden bu dönemlerde ortak olarak ilk olarak ülkede güven ve asayiş ortamının sağlanması, devletin varlığının, birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, anarşinin ve marjinal ideolojilerin gelişmesinin önlenmesi -son dönemde mezhep çatışmaları-, TSK'nın güçlendirilmesi; dış politikada “Batı” ile ittifakın sürdürülmesi, Kıbrıs Meselesinin barışçı ve ülkenin menfaati doğrultusunda kesin bir şekilde çözüme kavuşturulması amaçlanmaktaydı. Bu dönemde dış tehdit olarak komünizm ideolojisinin yayılması ve toprak talepleri doğrultusunda Sovyet Rusya ve daha çok Kıbrıs Meselesi –son dönemde Ege Adaları ve Batı Trakya'daki Türkler-bağlamında Yunanistan görüldüğü ifade edilebilir.

3.2.2. Tehdit Algılamaları

Tehdit ve tehdit algılaması, güvenlik kavramları çerçevesinde derin bir anlam taşımaktadır. Tehdit, bir devlet, toplum ya da bireyin yaşamına, varlığına veya değerlerine yönelen potansiyel zarar verme kapasitesine sahip olay ve olgular olarak tanımlanırken; tehdit algılaması, bu olguların bireyler veya topluluklar tarafından nasıl anlaşıldığı, değerlendirildiği ve bu doğrultuda hangi eylemlerin planlandığı ile ilgili süreçleri ifade eder. Örneğin, bir ülkenin karşılaştığı askeri tehditler, o ülkenin askeri güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu tehditler, toplumun farklı kesimleri tarafından farklı şekillerde algılanabilir. Bu durum, toplumsal birliği ya da güvenlik önlemlerinin etkinliğini etkileyebilir. Dolayısıyla, tehdit algılaması, sadece olayın somut doğasıyla değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumların psikolojik ve sosyal dinamikleriyle de yakından ilişkilidir. Bir tehdit algılandığında, toplum içerisindeki güvenlik hissi sarsılabilir ve bu durum, panik, kaygı ya da aşırı reaksiyonlar gibi durumlara yol açabilir. Bu nedenle, tehditlerin doğru bir şekilde algılanması, sadece güvenlik stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması için değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve güvenin sağlanması açısından da kritik bir önem taşımaktadır (Karabulut, 2013, s. 12).

Ulusal güvenlik, devletlerin varlığını ve bağımsızlığını sürdürebilmesi için kritik bir öneme sahip olan, iç ve dış tehditlere karşı alınan önlemleri kapsayan bir kavramdır. Bu çerçevede, ulusal güvenliğin sağlanması, devletin milli hedefleri doğrultusunda etkin bir şekilde varlık gösterebilmesini sağlamak amacıyla üç temel bileşeni içerir: milli amaçlar, iç politika ve dış politika. Öncelikle, milli amaçlar, bir devletin ulusal kimliğini, kültürel değerlerini ve toplumsal bütünlüğünü korumasına yönelik stratejik hedeflerdir. Bu hedeflerin belirlenmesi,

devletin uzun vadeli planlaması açısından oldukça önemlidir. Zira milli amaçlar, ulusal birliği güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda vatandaşlar arasında duyulan aidiyet hissini artırır. İkinci olarak, iç politika, devletin kendi sınırları içerisinde güvenliği sağlamak için geliştirdiği stratejiler ve yönetim sistemleridir. İç güvenlik, terör, suç, sosyal huzursuzluk gibi tehditlere karşı alınacak önlemleri; ekonomik istikrar ve sosyal adalet gibi unsurları içerir. İç politikanın etkin bir şekilde yürütülmesi, toplumun güvenlik hissini duyulmasına ve vatandaşların devlete olan güveninin artmasına katkı sağlar. Bu da devletin içinde bulunduğu durumu daha stabil hale getirir. Üçüncü olarak, dış politika, devletlerin başka devletlerle olan ilişkilerini düzenleyerek ulusal güvenliği sağlamayı hedefler. Devletler, uluslararası arenada bir dizi diplomatik, ekonomik ve askeri stratejiler geliştirerek potansiyel tehditleri azaltmaya çalışırlar. Bu bağlamda, ittifaklar kurmak, uluslararası anlaşmalar yapmak ve düşmanca tutumları minimize etmek, devletlerin ulusal güvenliğini pekiştiren temel unsurlardandır. Dolayısıyla, ulusal güvenlik, bir devletin bütünlüğünü ve varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bu üç bileşenin uyum içinde çalışmasını gerektirir. Bu unsurların her biri, istikrarın sağlanması ve devletin uluslararası sistemdeki yerinin güçlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle, ulusal güvenlik politikalarının etkinliği, sadece kısa dönemli tehditlere değil, uzun vadeli stratejik hedeflere de odaklanarak, devletin sürdürülebilir bir güvenlik yapısına ulaşmasını sağlar (Çetinkaya, 2012, s. 52).

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası, tarihsel kökleri olan bir anlayışla şekillenmiştir ve bu anlayışın merkezinde devletin varlığı ve bütünlüğü yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinden itibaren, Türkiye'nin karşılaştığı en önemli tehditler, hem dışarıdan gelen tehditler hem de iç dinamiklerden kaynaklanan ayrılıkçı hareketler olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihsel bağları ve etrafındaki dinamik siyasi ortam, ulusal güvenlik stratejilerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Aynı zamanda, özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası, Türkiye'nin stratejik ve coğrafi konumu, birçok uluslararası ilişkiler dinamiğini de etkilemiş, bu durum Türkiye'yi hem bölgesel hem de küresel güçler için önemli bir aktör haline getirmiştir. İç tehditler olarak kabul edilen ayrılıkçı hareketler, özellikle PKK gibi örgütler üzerinden, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu tehditler, Türkiye'nin sınırları içinde de güvenlik kaygılarını artırmakta, hükümet ve güvenlik bürokrasisi tarafından alınan önlemleri daha da kritik bir hale getirmektedir. Türkiye'nin siyasi liderleri, ulusal güvenlik ile ilgili meselelerde genellikle iç ve dış düşmanlarla çevrili olma inancını benimsemekte ve bu

noktada toplumda bir birlik ve dayanışma çağrısı yapmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası, sadece askeri stratejilerle değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi bir dayanışma anlayışıyla da beslenmektedir (Ozan, 2010, s. 50).

Ülkelerin coğrafi konumu, doğal kaynakları ve jeopolitik önemi, uluslararası ilişkilerde diğer ülkelerin algılamalarını etkileyerek dış politika tercihlerini şekillendirir. Bu faktörler, ülkeler arasındaki ilişkilerin derinliğini ve karmaşıklığını belirleyen önemli etmenlerdir. Bu ülkelerin coğrafi konumları sabit olmasına rağmen, uluslararası güç dengelerindeki değişiklikler, varlıklarının jeopolitik olarak yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir (Davutoğlu, 2008, s. 116).

Soğuk Savaş öncesi dönemde, uluslararası ilişkiler iki kutuplu bir sistem etrafında şekillenirken, bu sistemin sona ermesiyle birlikte farklı ülkelerin jeopolitik pozisyonları yeniden değerlendirilmeye başladı. Bir ülkenin mevcut jeopolitiği, o ülkenin güvenliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ve ulusal güvenlik açısından büyük önem taşımaktadır. Bir ülkenin mevcut kara alanı, coğrafi yapısı, iklimi, konumu ve diğer faktörlerinden oluşan coğrafi konum, önemli güç faktörlerinden birini oluşturmaktadır (İzzeti, 2005, s. 23).

Türkiye'nin çeşitli rejimler ve ideolojilerle yönetilen, çeşitli ulusal ve dış politika kimliklerine sahip devletlerle çevrili olduğu gerçeğinden hareketle, birçok komşu ülkenin Osmanlı döneminde Türk egemenliğine karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş olması, Türk ulusal kimliğinin “öteki” kimliği temsil ettiği algısını güçlendirmektedir. Bu durum, Türkiye’de haklı bir güvensizlik duygusu oluşturmakta ve ulusal güvenlik söylemi ile belirlenen politikaların meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Pınar Bilgin’e göre, Türkiye’nin geleneksel ulusal güvenlik politikasının temelini coğrafi determinizm oluşturur. Türkiye, iç ve dış tehditlerle çevrili bir coğrafyada yer almakta ve bu durum ulusal güvenlik politikasını belirlerken coğrafyanın belirlediği değişmez gerçekler etkili olmuştur. Bu durum, Türkiye’nin sofistike güvenlik politikalarını oluştururken gerçekçi ilkeleri esas almasını gerektirmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu, güvenlik açısından dikkate değer zorluklar içermesine rağmen, ulusal güvenlik politikasının sadece bir faktörü olarak ele alınmalıdır. Coğrafyanın belirleyici olmadığı, ancak Türkiye’nin komşu devletlerle yaşadığı anlaşmazlıklar ve içerideki ayrılıkçı hareketler gibi somut ve ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya olduğu gerçeğini vurgulamaktadır (Ozan, 2010, s. 51).

3.2.2.1. Sınır Komşularıyla İlgili Tehdit Algılamaları

Türkiye farklı alt sistemler arasında bir sınır ülke özelliği göstermektedir. Bir tarafta yaptığı yapısal reformlarla bir parçası olmak istediği Avrupa, diğer tarafta reelpolitik ilkelerin büyük ölçüde geçerliliğini koruduğu Ortadoğu ve Kafkaslarla çevrilidir. Haliyle dış politika bu bölgelerde cereyan eden hadiseler ve tarihi geçmiş ile ilgili hususlardan etkilenmektedir. Bulunulan coğrafya Türkiye'nin güvenlik anlayışını etkilemekte ve ilginç bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin güvenlikle ilgili yaşadığı temel sorunların Ortadoğu'dan kaynaklanması ve bu sorunlara çözümün Avrupa'da aranması bulunduğu coğrafyanın bir sonucudur (Özdemir, 2008b, s. 8, 42).

Türkiye, tarihsel ve coğrafi konumu itibarıyla oldukça zorlu bir stratejik çevrede bulunmaktadır. Özellikle geçmişte Sovyetler Birliği'nin mevcut durumda Rusya Federasyonu'nun varlığı Türkiye'nin güvenliği konusunda önemli bir etkidir. Sovyet Rusya'nın boğazlarla birlikte bir takım toprak talepleri ve Türkiye'deki komünizm ideolojisinin yayılması çalışmaları, ülke içerisindeki ayrılıkçı hareketleri destekleme potansiyeli önemli bir tehditti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan kaotik durum ve bölgede yaşanan egemenlik mücadelesi Türkiye'yi etkilemektedir. Bugünlerde Rusya'nın Gürcistan, Kırım ve Ukrayna gibi bölgelerdeki faaliyetleri de Türkiye'yi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Balkan coğrafyasında yaşanan etnik hareketlilikler, Türk azınlığı meseleleri de Türkiye'nin gündemini meşgul etmektedir. Ayrıca, Ortadoğu bölgesinin sürekli olarak rekabetle dolu yapısı, Türkiye'nin dış politikada izlediği yolları şekillendirmiştir. Yine Türkiye'nin doğusunda Ermenistan batısında ise Yunanistan ile olan ilişkiler, güney komşuları olan Suriye, Irak ile bazı sınır sorunları ve nüfus geçişlilikleri dikkate değer gelişmelerdir. Bu duruma yönelik tehdit algılamaları sadece coğrafi konumdan değil, aynı zamanda tarihsel çekişmelerden ve kültürel farklılıklardan da kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bu çerçevedeki dış politikası, pek çok zorlukla karşılaşmakta ve stratejik tercihlerinin belirlenmesinde önemli sıkıntılara yol açmaktadır. Farklı aktörlerin jeopolitik çıkarları, Türkiye'nin bu ortamda nasıl bir yol izleyeceğini etkileyen faktörler arasında yer almakta; dolayısıyla, Türkiye'nin savunma ve diplomasi alanındaki politikaları, her zaman bu karmaşık ilişkiler ağı içinde şekillenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin dış politikası, karşılaştığı zorluklar ve stratejik tercihlerle birlikte, sürekli bir dinamiklik içinde evrilmekte ve günümüz jeopolitik koşullarında yenilikçi çözümler arayışını gerektirmektedir (Akçay, 2008, s. 265-269).

Çalışma kapsamındaki ara rejim dönemlerindeki ortak tehdit algısı veya dış politikadaki en önemli sorun merkezi Kıbrıs Meselesi olarak görülmektedir. 1571 yılında Osmanlı hakimiyetine katılan Kıbrıs, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrası İngiltere'ye kiralanmış, İngiltere adayı 1914 yılında ilhak etmiştir. Türkiye, Lozan Antlaşması'nda gelecekte ada hakkında meydana gelebilecek bir değişimde söz hakkı olmak kaydıyla bu durumu kabul etmişti. Ayrıca iki yıl boyunca adaki Türklerin Türkiye'ye göç etmeleri ve Türk vatandaşı olma hakkı tanınmıştır. Adadan Türkiye'ye yaşanan göçlerden sonra adadaki Türk varlığı azalmış, kalan Türkler ya İngilizlerin baskısına ya da Rumların tedhiş hareketlerine maruz kalmıştır. Rumlar, 1931 yılından itibaren ENOSİS'i gerçekleştirmek için ilk isyan hareketine başlamışlar; Yunanistan da 1950li yıllarda self determinasyon için BM'ye başvurmuştur. Bu istekleri kabul olmayınca 1955'te EOKA terör örgütünü kurarak örgütlü eylemlere başlamışlardır. Adadaki Türkler bu hareketlere karşılık önce Volkan Teşkilatını daha sonra da 1958'de Türk Mukavemet Teşkilâtı'nı kurmuşlardır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki görüşmeler ve 1959 Zürih ile Londra Antlaşmaları neticesinde 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (Atabay, 2014, s. 299-300). Aslında Kıbrıs Meselesi Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren Türk Hükümetlerini meşgul eden bir konu olmuş; yapılan girişimler sonucu 27 Mayıs darbesinden kısa bir süre sonra adada iki toplumlu bir devlet kurulmuştur.

Kıbrıs'ta oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti pratikte adadaki Türkler ile Rumlar arasındaki sorunu çözememiştir. ENOSİS hayalinden vazgeçmeyen Rumlar bir çok şiddet olayına başvurmuştur. 21 Aralık 1963'te tarihe Kanlı Noel olarak geçen hadise sonucu Türk Jetleri uyarı uçuşu gerçekleştirmiştir. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine 4 Mart 1964 tarihinde BM, adaya barış gücü gönderme kararı almıştır. Ancak adaya yerleştirilen BM Barış Gücünün de çatışmaları engelleyememesi üzerine TBMM 16 Mart 1964'te adaya müdahale yetkisi vermiş, Milli Güvenlik Kurulu 2 Haziran 1964'te adaya müdahale kararı alınca 5 Haziran 1964'te tarihe Johnson Mektubu olarak geçen hadise yaşanmıştır. Bu mektup sonrası Türkiye adaya müdahale etmekten mahrum bırakılmış ancak akabinde ABD'nin girişimleri neticesinde ortaya çıkan faaliyetler de netice vermemiştir. Adadaki şiddet eylemlerinin devam etmesi Türkiye'nin ise müdahale edememesi üzerine 28 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ilan edilmiştir (Balcı, 2018, s. 137-140). Ancak bu tedbir de adada Türkler lehine huzurlu bir ortam oluşturamamıştı. Yunanistan'ın Kıbrıs adası üzerindeki girişimleri, adadaki çatışma durumunun devam etmesi, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi gibi olaylar neticesinde Türkiye garantörlük hakkını kullanarak 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir (Atabay, 2014, s. 319-320).

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye-ABD ilişkileri açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu harekâtın ardından Türkiye, Kıbrıs'taki Türk toplumu lehine yapılan bir operasyon sırasında müttefiki olan ABD'nin dış politikadaki tutumuyla büyük bir hayal kırıklığı yaşamış ve bu durum sonucunda uygulanan ambargolar ve ekonomik kısıtlamalar, Türk dış politikasında önemli bir dönüşüm arayışını tetiklemiştir. Böylece Türkiye, ABD'nin desteğinden yoksun kaldığı bu kritik dönemde, kendine yeni bir stratejik rota belirleme ihtiyacı hissetmiş ve Doğu ile daha etkili ilişkiler kurma çabalarına yönelmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin taleplerine karşı daha bağımsız bir duruş sergilemekten çekinmeyen Türkiye, stratejik hamleler gerçekleştirmiştir. Örneğin, topraklarındaki ABD üslerine el koyarak, ulusal egemenliğini pekiştirmiş ve U2 uçaklarının Sovyetler Birliği'ni gözetlemesine izin vermeyerek önemli bir tavır sergilemiştir. Türkiye'nin, Yunanistan'ın NATO'ya geri dönmesini veto etmesi, bu süreçte bölgesel güç dengelerini değiştiren bir hamle olmuş, aynı zamanda bağımsız bir dış politika izleme kararlılığını da pekiştirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Çevik Kuvvet'in ülke topraklarında konuşlanmasına izin vermemesi, iç güvenlik ve egemenlik konularındaki önceliklerini vurgulayan bir karardır. Türkiye, 1979 İran İslam Devrimi sonrası Humeyni rejimini tanıyan ilk ülkelerden biri olarak, ABD güdümünden çıktığını açıkça ortaya koymuştur. Bu adımlar, Türkiye'nin bölgesel etkinliğini artırma çabasının ve bağımsız bir dış politika izleme arzusunun önemli yansımaları olarak değerlendirilmektedir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye'nin dış politika stratejilerinde köklü değişikliklere yol açmış, yalnızlık hissini bir stratejiye dönüştürerek uluslararası alandaki konumunu güçlendirme çabalarını hızlandırmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki rolünü yeniden tanımlama ve bağımsız bir aktör olma yönündeki arzularını pekiştirmiştir (Uzgel, 2010, s. 38).

Türkiye'nin Batı sınır komşularından Yunanistan ile tek sorunu Kıbrıs olmamıştır. Yunanistan'ın Doğu Sorunu kapsamında Türkiye'den tarihî toprak taleplerini içeren marjinal düşüncesi mevcudiyetini korumaktadır. Bunun dışında Yunanistan'da yaşayan Türk azınlığı, Ege adalarının silahlandırılması, karasuları ve kıta sahanlığı, hava sahasının kontrolü (fır hattı sorunu), Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi, oniki ada, Kardak kayalıkları gibi sorunlar Türkiye için güvenlik tehdidi oluşturmuş ve Türkiye ile Yunanistan arasında çeşitli gerilimlerin yaşanmasına sebep olmuştur (Akçay, 2008, s. 57-73).

Türkiye'nin önemli bir sınır komşusu Suriye'dir. Ara rejim dönemlerinde Türkiye, Arap-İslam ülkeleriyle genel olarak olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Ancak Suriye ile o dönemde

çalkantılı bir ilişki yürütmek zorunda kalmıştır. Bu gerilimin başlıca nedenleri arasında şunlar yer almaktadır: Hatay'ın geri alınması düşüncesinin Suriye'nin milli politikası haline gelmesi, su sorunları, Suriye'nin ASALA ve PKK gibi terör örgütlerine destek vermesi, bu örgütlerin Türk-Irak petrol boru hatlarına yönelik saldırılarını teşvik etmesi ve sınır bölgelerinde meydana gelen kaçakçılık faaliyetleri (Hale, 2003, s. 181). Türkiye'nin güney komşularından Irak ile de bir takım sorunları bulunmaktadır. Irak'ta Türkmen nüfusunun yaşaması ve Türkmenlerin yaşadığı sorunlar, Irak'ta PKK'nın faaliyet alanı bulması, sınır aşan sular sorunu, Irak'ın kuzeyinde oluşturulmaya çalışılan özerk/bağımsız Kürt Devleti sorunu başlıca sorun alanlarıdır (Akçay, 2008, s. 197).

Türkiye'nin sınır komşularındaki hadiseler Türkiye'yi de etkilemektedir. Bilhassa 1980-1983 ara rejimi dönemi ve devamında etkisi hissedilen PKK terörü, bölgedeki istikrarsız ortamdan cesaret bulmuştur. İran-Irak savaşı, Irak ve İran sınırlarında bulunan Kürt ayrılıkçıların harekete geçmesine neden olan bir otorite boşluğu ortaya çıkarmıştır. Bu ayrılıkçılar, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) altında toplanarak silahlı kanatları olan Peşmerge'yi oluşturmuşlardır. Ayrıca, 1970'lerde Türkiye'de faaliyet gösteren Apocular Suriye'ye geçerek Kürdistan İşçi Partisi (PKK) adıyla bir örgüt kurmuş ve bu dönemde Irak'ın kuzeyinde KYB ve KDP ile birlikte etkinlik göstermeye başlamıştır. 10 Mayıs 1983'te bu gruplar Türkiye-Irak sınırını koruyan askerlere saldırarak üç askeri şehit etmiş, Türkiye ise bu saldırıya 26 Mayıs'ta 7000 askerle Irak'a düzenlediği bir operasyonla karşılık vermiştir. Bu sınır ötesi operasyonda, örgütün kampları ve lojistik merkezleri büyük ölçüde yok edilmiştir. Operasyon 2 Haziran'da tamamlanmış ve Türk birlikleri Irak topraklarından geri çekilmiştir. Operasyon öncesinde Irak hükümeti ile istişare edilerek bilgi paylaşımında bulunulmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 1983, s. 25).

Son olarak Türkiye'nin Doğu sınır komşusu Ermenistan ile de bir takım sorunları bulunmaktadır. Türkiye-Ermenistan ilişkileri Lozan Antlaşması'ndan sonra önemli bir süre Türkiye-Sovyet ilişkileri çerçevesinde ve pasif durumda kalmıştır. Ancak Ermeni diasporasının faaliyetleri neticesinde yakın dönemlerde sözde soykırım iddiaları, ASALA terör örgütünün faaliyetleri, Ermenistan'ın toprak talepleri, Yukarı Karabağ sorunu ve sınır kapıları sorunu Türkiye'nin gündemini meşgul etmiştir. Türkiye 16 Aralık 1991'de Ermenistan'ı resmen tanımış ve Ermenistan'ı ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştur (Akçay, 2008, s. 129-149). Buna rağmen bu sorunlar günümüzde kadar devam edegelmiştir.

3.2.2.2. Batı İle İlgili Tehdit Algılamaları

Türkiye ile Batı arasındaki ilişki oldukça ilginç bir düzlemde şekillenmiştir. Osmanlının son dönemlerinden günümüze kadar zaman zaman Batı'nın Türkiye için büyük bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Ancak bununla birlikte Batı'nın aynı zamanda Türkiye için çağdaşlaşma modeli ve güvenliğini sağlama konusunda işbirlikçi olduğu bilinmektedir (Ozan, 2010, s. 52).

Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikası, tarihsel olarak iç ve dış tehditlere karşı devlet merkezli bir yaklaşım benimseyerek, toprak bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığını koruma amacını gütmüştür. Bu politika, yalnızca askeri bir savunma anlayışını değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal unsurları da içeren çok boyutlu bir stratejiyi kapsamaktadır. Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışı, özellikle coğrafi konumu nedeniyle, hem Avrupa hem de Asya arasında bir köprü işlevi görmesiyle şekillenmiştir. Bu stratejik konum, Türkiye'yi çeşitli uluslararası güçlerin ilgi alanı haline getirirken, aynı zamanda iç tehditlerin de artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin savunmacı bir dış politika izlemesi, Batıcılık ve uluslararası denge arayışı ile birleşerek, devletin güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir (Özdemir, 2023, s. 40-41).

Batılılaşma eğilimi, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren başlayan Batılılaşma süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte daha da ivme kazanmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin Avrupa devletler sisteminin bir parçası olma hedefini taşıırken, aynı zamanda bir kimlik krizini de içinde barındırmaktadır. Batılılaşma çabaları, hem toplumsal hem de siyasi alanda köklü değişiklikler gerektirmiş ve bu değişim süreci, maddi olmayan güvenlik endişeleriyle de beslenmiştir. Özellikle uluslararası ilişkilerdeki belirsizlikler ve bölgesel çatışmalar, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlama arayışını daha da derinleştirmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu, sadece ekonomik ve siyasi bir hedef değil, aynı zamanda ulusal güvenliğin sağlanması açısından da kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Bilgin, 2008, s. 594-595).

Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini güçlendirdikçe kendisini daha güvende hissetmekte ve bu durum, ulusal güvenlik politikasının temel taşlarından biri haline gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yerini sağlamlaştırmak için yürüttüğü diplomatik çabalar ve askeri stratejiler, sadece dış tehditlere karşı bir savunma mekanizması değil, aynı zamanda iç dinamiklerin de dengelenmesine yönelik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok boyutlu güvenlik anlayışı, Türkiye'nin hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha etkin bir aktör olma hedefini desteklemektedir (Aydın ve Ereker, 2014, s. 131).

Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Türkiye ile Batı arasında önemli bir ittifak kurulmuştur. Türkiye Batı ilişkilerinde Batı'ya ekonomik, güvenlik gibi konularda bağılılık Türkiye'ye ileride Batı yönlü karşılaşıcağı tehditlerde dezavantaj sağlamaktadır. Bilhassa Türkiye'nin Yunanistan ile olan meselelerinde Batı'nın genelde Yunanistan'ın tezlerini destekleyen tavrı, belirli ilerlemelere karşı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olamaması Türkiye için sorunlu alanlardır. Türkiye'de gerçekleşen darbelerde ve ara rejim dönemlerinde Batı özellikle ABD'nin iç siyasete müdahale ettiği düşüncesi, güvenilmez müttefik algısı oluşturan Kıbrıs meselesinde ABD'den gelen Johnson Mektubu yine önemli tehdit alanlarıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin Batı ittifakı ile hareket etmesi sonucu Ortadoğu devletleri açısından zaman zaman güvenilmez bir devlet olarak algılanması Türkiye'nin Batı ittifakı ile ilgili yaşadığı sorunlardır (Ozan, 2010, s. 53-54).

3.2.2.3. SSCB ile İlgili Tehdit Algılamaları

1917 yılında Bolşevik Devriminin gerçekleşmesinden sonra 1922 yılında SSCB kurulmuştur. SSCB'nin resmi ideolojisi olarak komünizm belirlenmiştir. SSCB, benimsemiş olduğu komünizm ideolojisinin tüm dünyaya yayılması için bilhassa Lenin ve Stalin dönemlerinde çaba göstermiştir (Yılmaz, 2023, s. 3304). Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Batı yönlü bir politika takip etmesine rağmen SSCB ile ilişkilerini de belli bir seviyede tutmaya ve komşuluk ilişkilerini sürdürmeye çalışmıştır. Ancak SSCB'nin Türkiye'den talepleri ve ülke içerisinde komünizm düşüncesinin yayılması bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve bu kapsamda özellikle askeri yardımlar boyutu Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin Batı ile olan ittifakta gündemini oluşturmuştur (Kurban ve Derman, 2015, s. 38).

Ara rejim dönemleri, Türkiye'nin siyasi dinamikleri açısından oldukça çalkantılı dönemleri temsil ederken, bu süreçte SSCB ile ilgili tehdit algılamaları önemli bir yer tutmuştur. Türkiye, NATO üyeliği ve Batı ile olan ilişkileri çerçevesinde, SSCB ile dengeli bir ilişki kurma çabası içerisine girmiştir. Bu süreçte, SSCB'nin bölgesel güç olma hedefleri, Türkiye için bir tehdit olarak algılanmaya devam etmiştir. NATO'ya üye olmanın ve bir takım şüphelere rağmen ittifak içerisinde kalmanın Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcı bir hamle olduğu düşünülmüştü. Nitekim, ara rejim dönemlerindeki hükümet programlarında NATO ittifakındaki devamlılığa yönelik vurgu önemlidir (Çelik, 2023, s. 111).

Türkiye’de yükselen sol hareketler ve öğrenci olayları, Sovyetler ile ilişkilerde daha hassas bir zemine neden oldu. Özellikle 1961 Anayasası ile oluşturulan özgürlük ortamı çerçevesinde 1960’lı yılların sonunda işçi ve öğrenci olaylarının olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bu dönemde Sovyetler Birliği ile Soğuk Savaşın yumuşama sürecine girmesi, yapılan üst düzey ziyaretler ile ekonomik yardım bulma ve Kıbrıs konusunda uluslararası bir destek bulma düşüncesinden bir yakınlaşma söz konusudur. Sovyetler Birliği ile yakınlaşmanın güvenlik açısından ortaya çıkan sonucu iç siyasette komünizmle mücadelenin gevşemesi ve sol hareketlere normallik alanı sağlanmasıydı (Balcı, 2018, s. 150-152).

Türkiye’de 1960-1980 arası dönem sosyalizmin taban bularak kitleleşmeye başladığı dönemdir (Sala, 2021, s. 14). 1970’li yıllar bu dönemin parçası olarak Türkiye’de siyasi istikrarsızlıkların, öğrenci olaylarının ve sol hareketlerin yükselişe geçtiği bir dönem olarak öne çıkmıştır. 12 Mart 1971 muhtırası ile ordunun tekrar siyasete müdahale ettiği bu dönemde, sol ideolojilerin SSCB ile bağlantılı olarak görülmesi, Moskova’ya yönelik tehdit algısını daha da artırmıştır. Türkiye’deki komünist hareketlerin SSCB destekli olduğuna dair oluşan kanaat, güvenlik politikalarının daha sert bir zemine oturmasına yol açmıştır (Gençalp, 2014, s. 348; Karataş, 2020, s. 1962-1963).

1970’lerin sonlarına gelindiğinde, Sovyetler Birliği’nin Doğu Bloku üzerindeki etkisi, Türkiye’nin jeopolitik konumu ve iç siyasi dinamikleri açısından büyük önem taşıyordu. Bu dönemde, Sovyetlerin sıcak denizlere inme stratejisi, Türk siyasi arenasında derin bir endişe kaynağı haline geldi. Sağcı ve solcu fraksiyonlar arasındaki gerilim, Sovyetler’in desteklediği yerel komünist hareketlerin Türkiye’nin iç dinamiklerine sızma korkusuyla daha da arttı. Milliyetçi gruplar, bu tehdidi vurgulamak suretiyle, Türkiye’nin ulusal güvenliğini koruma gerekliliğini savunarak, devletin güçlü bir savunma hattına sahip olması gerektiğini dile getirdiler. Bu bağlamda, Türkiye’nin NATO üyeliği ve Batı ile olan stratejik ilişkileri, Sovyet yayılmacılığına karşı bir denge unsuru olarak değerlendirildi. Ara rejim dönemindeki siyasi belirsizlik, toplumsal kutuplaşmayı daha da derinleştirirken, Sovyet tehdidi, sağ ve sol ideolojiler arasında yaşanan ideolojik çatışmaların da bir mihenk taşı oldu. Her iki ideolojik cephe, birbirine karşı çıkarken, Sovyetler’in varlığı, siyasi tartışmaları ve kutuplaşmayı artıran bir unsur haline geldi. Sonuç olarak, SSCB ile ilgili tehdit algılamaları, Türkiye’nin iç politikalarını ve ulusal güvenlik stratejilerini şekillendiren önemli bir dinamik olarak öne çıktı; bu durum, askeri rejim döneminde de kendisini hissettirmeye devam etti. Böylece, Türkiye’deki politik ortam, Sovyet tehdidi ve ideolojik kutuplaşmaların gölgesinde yeniden şekillenmiş oldu (Meşe, 2016, s. 277; Şimşek, 2021, s. 377-378; Kıran ve Şam, 2025, s. 357).

3.2.2.4. İç Tehditler ve Terörizm

Ara rejim dönemlerinde genel iç tehdit algısı “*kardeş kavgasının önlenmesi*” ve devlet ve milletin “*milli birlik ve beraberliğinin sağlanması*” üzerine kurgulu olduğu söylenebilir. 27 Mayıs 1960 darbesinden önce yaşanan öğrenci olayları, 12 Mart 1971 muhtırasından önce yaşanan işçi ve öğrenci olayları, ideolojik temelli şiddet olayları, 12 Eylül 1980 darbesinden önce ideolojik temelli şiddet olayları, etnik/ayrılıkçı faaliyetler, terör faaliyetleri güvenlik tedbirlerinin bu alanda yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Her üç dönemde de komünizmin ve aşırı sağ düşüncelerin ülkede yayılması tehdit olarak görülmüştür. Bununla birlikte 1970’li yılların sonundan itibaren ASALA ve PKK terör örgütü faaliyetleri hem iç tehdit hem dış tehdit olarak Türkiye’nin güvenlik açısından üzerinde durduğu konular olmuştur. Burada iç tehditlerin ortaya çıkması ve faaliyet alanı bulmasında dış müdahalelerin olup olmadığı sorusu tartışılmaktadır (Kavsıracı, 2019, s. 2091-2092).

Genel olarak iki tür şiddetten söz edilebilir. İlki siyasi şiddet yani terör faaliyetleri ikincisi ise geleneksel kurum ve ilişkilerden kaynaklanan kan davası gibi şiddet eylemleridir. İkinci tür şiddet eylemleri her zaman var olmuştur. İlk tür şiddet olayları ise bilhassa ara rejim dönemleri sürecinde gözle görülür bir artış göstermiştir. Türkiye’de 1960 darbesinden sonra yaşanan süreçte şiddet ve terör olayları daha çok yaşanır olmuştur. Aslında tüm dünyada da benzer terör olayları yaşanmıştır. Türkiye’de bu türden yaşanan olayların önemli bir bölümü marjinal sol örgütler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu olayların önemli bir bölümünde üniversite gençliği aktif rol oynamıştır. Marksist diyalektik, sınıf çatışması, mülkiyetin ortadan kaldırılması gibi komünizmin temel kavramları kullanılarak üniversite gençliği merkezi otoriteye karşı tahrik edilmiş ve toplumsal düzeni değiştirme doğrultusunda merkezi hükümete karşı bir takım faaliyetlerde bulunulmuştur (Adıyaman, 1996, s. 18-19).

Soğuk Savaş döneminde terör faaliyetleri, uluslararası mücadelelerde kullanılan en önemli politika araçlarından olmuştur. Türkiye’de 1960’lı yıllarda alt yapısı gelişen, 1970’lerde çeşitli eylemlerle olgunlaşan ve 1980’e kadar güçlenerek devam eden terör süreci incelendiğinde sağ-sol çatışması adı altında komünizmin yayılma tehdidi ve buna karşı gelişen milliyetçi hareketler ile birlikte ülke gündemini meşgul ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kaotik ortamdan istifade eden marjinal sağ grubun da bir takım faaliyetleri olmuştur (Türköz, 2011, s. 97-98). Türkiye, 1970-1980 yılları arasında ideolojik terörizmin “*sağ-sol çatışması*”, 1980’lerde etnik terörizmin “*PKK terörü*”, 1990’lı yılların sonundan itibaren radikal İslami terörizmin “*Kudüs Ordusu, Hizbullah, El Kaide*” tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu terör ortamının genel özellikleri incelendiğinde iki unsur dikkati

çekmektedir. İlk olarak neredeyse terörün her çeşidi Türkiye’de görülmüştür. İkinci olarak bu terör olaylarının arkasında dış unsurların varlığı hissedilmiştir (Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 532).

Türkiye’nin hem iç tehdit hem dış tehdit olarak algıladığı iki önemli terör grubu ASALA ve PKK terör örgütleridir. 1973 yılında ABD’de başlayan bireysel Ermeni terörü 1975 yılında Agop Agopyan tarafından ASALA terör örgütünün kurulmasıyla birlikte örgütlü hale dönüşmüştür. Ermeni sorununu Marksist bir bakış açısıyla ele alan örgüt Türkiye’nin ulusal ve uluslararası alanda zor durumda kalarak sözde Ermeni soykırımını tanınması, tazminat ve toprak vermeye mecbur kalması amacıyla dünyanın birçok bölgesinde çeşitli eylemlerde bulunmuştur (Çevikbaş, 2020, s. 52-53). 1973-1985 döneminde, özellikle dikkat çeken Ermeni terör örgütü ASALA, 20 Ocak 1975 tarihinde Lübnan’da Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu tarafından kurulmuştur. Liderliğini Agop Agopyan’ın üstlendiği bu örgüt, siyasi ideolojisi itibarıyla sol görüşlü bir yapıya sahiptir. ASALA’nın kuruluşu, bazı kaynaklar tarafından Sovyetler Birliği’nin desteklediği yönünde iddialar taşımaktadır. Bu durum, örgütün ulusal kurtuluş mücadelesi verdiklerini iddia etmesiyle de örtüşmektedir. Ayrıca, ASALA’nın, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile benzerlikler göstermesi, uluslararası konjonktürdeki stratejik ilişkilerin ve ortak hedeflerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, ASALA’nın faaliyetleri ve ideolojik yönelimi, dönemin siyasi atmosferinde önemli bir etki yaratmış ve bu süreçte kendisinden sıklıkla söz ettirmiştir (Kantarıcı vd., 2003, s. 108).

ASALA’nın (Ermeni Gizli Ordusu, Özgürlük Sağlama) yapısı, geleneksel Ermeni terör örgütü modellerini izlemektedir. Örgüt, siyasi programı aracılığıyla amaçlarını ve hedeflerini uluslararası kamuoyuna açıkça ifade etmiştir. Bu çerçevede, ASALA’nın temel hedefi, “demokratik, sosyalist ve devrimci bir hükümetin önderliğinde birleşmiş bir Ermenistan’ın kurulması” olarak belirlenmiştir. Örgüt, Ermeni topraklarının kurtarılmasının ana yolunun devrimci şiddet eylemleri olduğu inancını benimsemekte ve bu durumu da duyurmaktadır. ASALA, amaçlarının gerçekleştirilmesi için terör eylemlerinin hedefinin Türklere veya Türk dostlarına yönelik olmasının bir öncelik taşımadığını, terörün bir olay olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve olayın boyutunun önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, örgütün gerçekleştirdiği katliamlar, geniş yankı uyandıracak öldürmeler ve bombalamalar ön plana çıkmakta, faaliyette bulunan kişilerin millettten bağımsız olarak, birçok kişinin hayatına son vermesi önemsiz hale gelmektedir. Ancak, her zaman için asıl öncelik, Türkler ve Türkiye’ye yönelik terör eylemlerinin gerçekleştirilmesine verilmiştir

(Balcı, 2007, s. 183-186). 27 Ocak 1973 ile 4 Temmuz 1994 tarihleri arasında, Ermeni terörist örgütleri tarafından Türk diplomatlarına ve onların yakınlarına yönelik olarak 17 farklı ülkede toplam 27 suikast gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na mensup toplam 34 kişi hayatını kaybetmiş, birçok kişi de bu saldırılar sonucunda yaralanmıştır. Ayrıca, terör eylemlerinin yanı sıra, sivillere yönelik saldırılarda 17 sivilin yaşamını yitirdiği ve çok sayıda yaralı olduğu gözlemlenmiştir. Bu sürecin, yalnızca diplomatik ilişkilerde değil, aynı zamanda uluslararası güvenlik dinamiklerinde de derin etkileri olmuştur. Bu tür eylemler, terörizmin bir savaş yöntemi olarak nasıl ortaya çıktığını ve bu durumun uluslararası toplumda yarattığı kaygıları açıkça ortaya koymaktadır (Yücel, 2002, s. 1231).

Türkiye'nin terör faaliyetlerine maruz kaldığı diğer örgüt PKK'dır. PKK terör örgütü 1978 yılında Abdullah Öcalan tarafından Diyarbakır'ın Lice ilçesinde kurulmuştur. Marksist bakış açısıyla kurulan örgüt; İran, Suriye, Irak ve Türkiye'de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri içine alan bir devlet kurmayı amaçlamaktadır. Amacını gerçekleştirmek için birçok ölümcül eylem düzenleyen PKK, masum insanların ölmesine yol açmıştır (Akyüz, 2020, s. 201). Türkiye'nin maruz kaldığı bu sorunun temelinde örgütün dış destek gördüğü düşüncesi dile getirilmektedir. Nitekim 20. yüzyılın son çeyreğinde Batılı devletlerin uluslararası ilişkilerde önemli politika değişiklikleri yaptıkları bilinmektedir. Bu döneme kadar Türkiye'ye karşı Ermeni meselesi kartını kullanan Batılı devletler, 1960'lı yıllardan sonra Türk solu içerisinde farklı bir yapılanma oluşturmuşlardır. Bu dönemde Doğu-Batı, geri kalmış-ilerlemiş gibi kavramları kullanarak, Kürt meselesinin altyapısını oluşturmaya ve sorunun ortaya çıkmasına çalışmışlardır. Bu girişimlerin bir sonucu olarak da sol kökenli ayrılıkçı bir örgüt olan PKK, Türkiye ve Dünya gündemine girerek, Kürt meselesini uluslararası platforma taşımaya çalışmıştır (Törel, 2002, s. 165).

ASALA ve PKK birbirleriyle ilişkili etnik terör örgütleridir. İlişkilerinin temeli birlikte siyasi ve askeri eğitim gördükleri Filistin kamplarında atılmıştır. 1979 yılında Lübnan'ın Sidon şehrinde ASALA ile PKK terör örgütleri, Türkiye Cumhuriyeti'ni faşist bir devlet olarak ilan etmiş, Ermeni ve Kürt halkları adına ortak eylem kararı aldıklarını açıklamışlardır. Buradaki amaç Türkiye'yi zayıf duruma düşürme ve etnik olarak bölme amaçlı işbirliğidir. Bu kapsamda ASALA ile PKK'nın birlikte düzenledikleri ilk eylem ortaklığı 9 Kasım 1980'de Türkiye'nin Strazburg Başkonsolosluğu'nun ve 19 Kasım 1980 tarihinde de Roma Türk Havayolları ofisinin saldırıya uğraması ile kanlı eylemlere dönüşmüştür (İşeri, 2008, s. 88-89).

3.2.3. Milli Güvenlikle İlgili İşbirlikler

Türkiye tehdit olarak algıladığı birçok olayda güç dengesi sistemi gereğince hareket etmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde Batı işbirliğine karşı SSCB'nin desteği kazanılmaya çalışılmıştır. Yine Kıbrıs Meselesi, ekonomik bunalımlar, dış politikanın çeşitlendirilme ihtiyacı gibi gerekçelerle Soğuk Savaş dönemi içerisinde de Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye'nin Batı ittifakının bir parçası olmak istediği ve buna yönelik faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir (Ozan, 2010, s. 56).

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Batı savunma sisteminin kilit ülkelerinden biri olmuş; Sovyetler Birliği'ne karşı hem kendi güvenliği hem de Batı ittifakının güvenliği açısından önemli roller üstlenmiştir. Türkiye, Kafkaslar, Balkanlar, Ortadoğu ve Avrupa ile çevrilidir ve bu coğrafyalardaki huzur ve istikrar Türkiye'nin huzur ve istikrarı mümkün olmaktadır. Bu anlamda Türkiye için üyesi bulunduğu NATO, ilişkilerini geliştirmekte olduğu ve üyelik müzakerelerinin devam ettiği Avrupa Birliği ve önemli bir müttefik olarak görülen ABD olan ilişkiler hem kendi milli güvenliği hem bulunulan coğrafyanın güvenliği açısından önemlidir (Larrabee ve Lesser, 2004, s. 15-17).

NATO üyeliği Türk dış politikasının ve güvenlik yapılanmasının temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin güvenliğini garanti etme konusunda en iyi seçenek olarak NATO görülmektedir. NATO üyeliği güvenlik ihtiyacı dışında Türkiye'nin Batı ile bağlarının kuvvetlenerek devam etmesinde, Türkiye'nin uluslararası alanda yalnız kalmaması ve söz sahibi olmasında önemli bir bağlıdır. Bununla birlikte Türkiye topraklarına herhangi bir saldırı olduğunda NATO'nun tam manasıyla bu saldırılara karşılık veremeyebileceği, başka bir NATO müttefiki ile sorun yaşadığında NATO'nun tavrının ne olacağı ve NATO'nun Türkiye'nin iç ve dış siyasetine müdahale edeceği endişesi dikkate alınması gereken hususlardır (Uslu, 2006, s. 70-77). Türkiye'nin NATO üyeliğinin kısa ve uzun vadede sonuçları olmuştur. NATO'ya üyelik Türkiye'de Batı yönlü dış politikanın kurumsal bir çerçeve kazanması ve Türkiye'nin askeri yardımların ötesinde Avrupa ve Amerika'da siyasi ve diplomatik çevrelere girmesinin önünü açmıştır. Yine Türkiye ülkenin kuruluşundan itibaren izlenen ihtiyatlı tarafsızlık siyasetini terk ederek tarafını açık bir şekilde seçtiği söylenebilir. Ordunun modernleşmesi ve eksikliklerin tamamlanması da sağlanmıştır (Balcı, 2018, s. 108-109).

Türkiye'nin güvenliğinde Avrupa ile geliştirilen ilişkiler de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de, Avrupa Birliği'ne tam üye olabilme adına bir takım reformlar yapılmıştır.

Ayrıca güvenlik ve iş birliği açısından Avrupa ile birlikte hareket ettiği söylenebilir. Türkiye'nin Rus yayılmacı politikalarına dönme ihtimali, Akdeniz diyalogunun sürdürülmesi, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kafkaslarda etnik çatışma ve toprak anlaşmazlıklarının çıkma ihtimali, bazı devletlerin tehlikeli silahlanması, radikal hareketlerin güç kazanması, terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi güvenlik tehditlerinde Avrupa ile iş birliği halinde olması bölge güvenliği açısından önemlidir. Türkiye bu kapsamda Avrupa güvenliğinin üç dayanağının (AB, NATO, AGİT) hepsinde aktif bir rol oynamıştır (Uslu, 2006, s. 99).

Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyetler Birliği ile olan ideolojik ve jeopolitik rekabeti göz önünde bulundurarak, milli güvenlik stratejisini silahlanma, istihbarat faaliyetleri ve caydırıcılık stratejileri üzerine inşa etmiştir. Öncelikle, silahlanma yarışı, nükleer silahların geliştirilmesi ve stoklanması ile belirginleşmiş; her iki süper güç de karşılıklı olarak askeri kapasitelerini artırma çabasına girmiştir. İkincil olarak, istihbarat faaliyetleri, hem iç hem de dış tehditlerin tespit edilmesi ve analiz edilmesi açısından kritik bir rol oynamıştır. CIA gibi istihbarat örgütleri, Sovyetler Birliği'nin askeri hareketlerini izlemek ve stratejik bilgi toplamak amacıyla geniş bir ağ kurmuşlardır. Ayrıca, bu dönemdeki politikalar, yalnızca askeri stratejilerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekonomik yardımlar ve diplomatik ilişkiler aracılığıyla müttefik ülkelerin güçlendirilmesine yönelik çabaları da içermiştir. Truman Doktrini çerçevesinde Marshall Planı gibi ekonomik destek programları, Avrupa'nın yeniden inşası ve Sovyet etkisinin azaltılması amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu karmaşık stratejik yapı, yalnızca askeri tehditlere karşı değil, aynı zamanda ideolojik bir mücadele olarak da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda müttefiklerle olan ilişki BM şartı olan "kolektif" güvenlik sistemi dışında ortak güvenlik, karşılıklı güvenlik, işbirlikçi güvenlik, güvenlik ortaklığı veya kapsamlı güvenlik kavramlarıyla da ifade edilmiştir (Brauch, 2008, s. 12, 14). Türkiye'nin bu ortamda ve şartlarda Sovyetler Birliği'ne karşı ABD ile işbirliği yaptığı söylenebilir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan dünya düzeninde ABD önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, Batı ittifakının önemli bir parçası olan ABD ile askeri, ekonomik işbirliği yapmıştır. NATO müttefikliği kapsamında ABD öncülüğünde Türkiye'de kurulan askeri üsler, ABD'den sağlanan silahlar ve bunların kullanımı için verilen uzman desteği Türkiye için hem Sovyetler Birliği nezdinde hem de kendi iç siyasette sorun teşkil etmiştir. Bu durum, Sovyetlerin Türkiye'yi yıpratmak için Türkiye'nin milli birlik ve bütünlüğüne düşman bölücü eylemleri desteklemesine neden olmuştur. Bununla birlikte ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya girişinden 1970li yılların başlarına kadar 5 milyar doları aşkın askeri ve ekonomik yardım yaptığı bilinmektedir (Saray, 2000, s. 150-151).

3.2.4. Silahlı Kuvvetlerin Konumu ve Etkinliği

Ulusal güvenlik politikaları, devletlerin güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulan ve birçok faktörü bir araya getiren kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç, öncelikle ilgili kurumlar aracılığıyla şekillenir ve dolayısıyla farklı aktörlerin koordinasyonu hayati bir önem taşır. Ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi, derinlemesine bir araştırma ve değerlendirme gerektirir; bu da devletin tüm güvenlik sistemlerinin verimli bir şekilde çalışmasını zorunlu kılar. Özellikle, güvenlik alanındaki tehditler dinamik ve karmaşık bir yapıdadır. Bu nedenle, birçok ülke bu süreçleri düzenlemek ve daha etkili hale getirmek için özel kurumlar ve yapılar geliştirmiştir. Örneğin, istihbarat teşkilatları, savunma bakanlıkları, iç güvenlik kurumları ve uluslararası işbirliği mekanizmaları, ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasında önemlidir. Türkiye de bu bağlamda, ulusal güvenlik politikalarının şekillendirilmesi sürecini belirli bir sistematik yapıya oturtmuş; bu amaçla özel kurumsal yapılar inşa etmiştir. Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisi, sadece askeri tehditlere yanıt vermekle kalmayıp, ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla da ele alınmakta, bu da çok katmanlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu noktada, Türkiye'nin güvenlik politikaları, olağan siyasal düzende alınan kararların yanı sıra, olağanüstü durumlarda da bazı kurumlara daha geniş yetkiler vermektedir. Bu durum, örneğin, iç güvenlik, terörle mücadele ve sınır güvenliği gibi alanlarda özel yetkilere sahip kurumların oluşumunu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisi, iç dinamikler ve dış tehditler arasında bir denge kurmaya çalışırken, aynı zamanda ulusal çıkarları gözeterek karmaşık bir yapı içermektedir. Bu yapı, ulusal güvenliğin sağlanması için ötesinde, toplumun tüm katmanlarına yayılabilen ve toplumun da bu süreçte aktif bir parçası olmasını gerektiren geniş kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Türkiye'nin bu çok katmanlı stratejisi, değişen güvenlik ortamına yanıt vermek amacıyla sürekli olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmekte, bu da ulusal güvenlik dinamiklerinin zaman içinde ne denli evrim geçirdiğini göstermektedir (Birdişli, 2017, s. 43-46).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Silahlı Kuvvetler ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Türk toplumunun geleceği ve milletlerarası ilişkilerinde kilit unsur olarak yer almaktadır. Silahlı Kuvvetler, Cumhuriyetin kuruluşundaki temel ideallerin ve Kemalist mirasın koruyucusu, dâhili ve harici tehditlere karşı devleti ve milleti koruyan bir unsur olarak görölmektedir (Larrabee ve Lesser, 2004, s. 47-48). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin milli güvenlik açısından rolü; Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğini, bağımsızlığını, milli birlik ve beraberliğini, toprak bütünlüğünü, çıkarlarını ve anayasal düzenini korumaya yönelik stratejik,

operasyonel ve taktik düzeylerde çeşitli görev ve sorumlulukları içerir. Bu rol, hem iç hem dış tehditlere karşı devletin güvenliğini ve birliğini sağlamak açısından çok boyutlu bir şekilde ele alınmaktadır. Nitekim, bir çok hükümet programında Silahlı Kuvvetlerin bu rolüne dikkat çekilmiş ve daha iyi bir duruma gelmesi için yapılacaklar izah edilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güçlendirilmesi, Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejisinin temel taşlarını oluşturur ve geleneksel güvenlik politikalarının belirleyici bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde askerî ve devlet yönetimi arasındaki sıkı ilişki, askeri bürokrasinin siyasi alandaki etkisini pekiştirmiştir. Bu geleneğin günümüze yansımaları, Cumhuriyet döneminde de kendini göstermekte ve askeri reform çabaları öncelik kazanmaktadır. Osmanlı yönetiminin savunmacı reel-politik yaklaşımı, orduyu güçlendirme çabalarını sürekli olarak gündemde tutmuş ve reform sürecinde askeri alana verilen önemi vurgulamıştır. Askeri reformlar süreci, ordu mensuplarının iyi eğitilmiş ve ilerici politikacılar olarak yetişmesini sağlamış, bu durum ise onları siyasi elitin taşıyıcıları haline getirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın ardından Cumhuriyet'in ilanı ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), hem ülkenin toprak bütünlüğünü hem de siyasi birliğini koruma görevini üstlenmiş; cumhuriyetin ve laik rejimin iç ve dış tehditlere karşı savunulmasında kritik bir rol oynamıştır. TSK'nın bu koruyucu işlevi, halkın güçlü desteği ile desteklenmiş ve asker-sivil ilişkisi büyük ölçüde bu onaya dayanmıştır (Ozan, 2010, s. 58-59).

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları, tarihsel, coğrafi ve stratejik birçok faktörün etkileşimi sonucu şekillenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Silahlı Kuvvetleri (TSK), ülkenin güvenlik paradigmasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Coğrafi konumu itibarıyla stratejik bir konumda bulunan Türkiye, hem NATO'nun en büyük askeri gücü olma özelliğini taşıması hem de tarih boyunca kazanmış olduğu askeri başarılar sayesinde TSK'nın toplum içinde yüksek bir saygınlık kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu saygınlık, silahlı kuvvetlerin ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkin bir aktör olmasını sağlamaktadır. Ancak, 1990'lı yıllarda, güvenlik politikalarının sivil otoritelerin önüne geçmesi, ulusal güvenliğin kapsamlı bir şekilde tanımlanmasına ve bu durumun da güvenlik meselelerinin karmaşıklığını artırmasına yol açmış; bu da beraberinde birçok olumsuz sonucunu getirmiştir. Bu noktada, TSK'nın rolü göz önünde bulundurularak, dengeli bir güvenlik politikası yapısının oluşturulması gerekliliği bir öncelik haline gelmektedir. Türkiye'nin demokrasi tarihi, atanmış kişilerin, seçilmişler karşısında daha güçlü bir konumda bulunmalarını ifade eden bir sorun etrafında şekillenmiştir. Bu durum, 1982 Anayasası'nın kabulü ile birlikte daha da derinleşmiş; anayasa değişiklikleri sıkça gündeme gelerek toplamda 19 kez revize edilmiştir. Özellikle 21 Ocak 2017'de kabul edilen 6771 sayılı kanun

ile gerçekleştirilen değişiklik, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halk oylaması ile onaylanmış ve Türkiye'nin hkmet sisteminde köklü bir dönüşüm yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönüşüm, Cumhurbaşkanlığı Hkmet Sistemi'ne geçişi ifade ederken, anayasanın 69 maddesinde önemli değişiklikler getirmiştir. Dolayısıyla, bu süreç tarihi olarak, Türkiye'nin siyasi ve askeri yapılarına dair kritik bir güncelleme olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, silahlı kuvvetlerin etkisi ve sivil otoritelerin g dengesi arasındaki ilişki, ulusal güvenliğin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır (Gözler, 2012, s. 127).

1980 Darbesi sonrasında ülke yönetimini devralan Milli Güvenlik Konseyi, 1983 yılına kadar görev icra ederek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin st düzey beş generalinden oluşmaktaydı. Bu konsey, demokratik olarak seçilen sivil otoritelere iktidarı devretme taahhüdünde bulunmuş olsa da, ülkedeki siyasi kutuplaşma, şiddet ve siyasi çıkmazların tekrarlanmaması amacıyla demokrasinin yeniden yapılandırılmasını hedeflemiştir. Bu bağlamda, cuntanın iktidarı sivil yönetimlere devretme süreci, demokratik normların ve istikrarın yeniden tesis edilmesine yönelik kapsamlı bir çaba olarak değerlendirilmiştir. Konsey, sorumlu olduğu Bakanlar Kurulu üyelerini belirleyip atamaları yapmış, yasa nerileri oluşturmuş ve bu nerileri onaylamıştır. Ayrıca, yeni anayasanın hazırlanmasında görev alacak Danışma Meclisi'ni belirlemiş ve bu meclis tarafından tasarlanan anayasa taslağının son halini oluşturma sürecine katkıda bulunmuştur (zbudun ve Gençkaya, 2009, s. 19).

SONUÇ

Güvenlik kavramı, bireylerin, toplulukların ve devletlerin huzur ve istikrar içinde yaşaması için kritik bir öneme sahiptir. Güvenlik, yalnızca fiziksel tehditlerden korunma değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel risklere karşı da bir koruma sağlamaktadır. Güvenliğin sağlanması, bireylerin yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve milli bilinç oluşturulmasına da katkıda bulunur. Bu bağlamda, güvenlik politikaları, devletlerin halklarına sunduğu en temel hizmetlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Güvenlik tehlikesi ise, çeşitli iç ve dış faktörlerden kaynaklanan tehditler olarak tanımlanabilir. Terörizm, siber saldırılar, doğal afetler ve jeopolitik çekişmeler gibi riskler, kamu güvenliğini tehdit eden unsurlardır. Bu tehditlerin etkili bir şekilde yönetilmesi, yalnızca bireylerin güvenliğini değil, aynı zamanda ulusal birlik ve beraberliği sağlamayı da gerektirmektedir. Güvenlik tehlikelerinin önceden tespit edilmesi ve etkili bir strateji geliştirilmesi, bu tehditlerin ortaya çıkmadan engellenmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Milli güvenlik politikaları, devletlerin güvenliğini sağlamak ve korumak amacıyla oluşturulan sistemli yaklaşımlardır. Bu politikalar, güvenlik tehditlerine yanıt verecek stratejilerin belirlenmesi, kaynakların etkin kullanımı ve ulusal çıkarların gözetilmesi üzerine inşa edilir. Ayrıca, milli güvenlik politikaları, uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Sonuç olarak; güvenlik, güvenlik tehlikesi ve milli güvenlik politikaları, devletlerin sürdürülebilir bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için hayati unsurlardır.

Ara rejim, siyasi sistemlerin geçiş aşamalarında ortaya çıkan ve genellikle demokratik ile otoriter unsurların bir arada bulunduğu bir yönetim biçimidir. Bu tür rejimler, demokratikleşme sürecinin tamamlanmadığı veya otoriter yapının zayıfladığı dönemlerde görülmektedir. Ara rejimlerin belirgin özellikleri arasında siyasi istikrarsızlık, hukukun üstünlüğünün tam anlamıyla tesis edilememesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, sosyal ve ekonomik sorunların artması ile uluslararası etkilerin belirleyici rol oynaması yer alır. Siyasi partiler arasındaki güç dengesizlikleri ve çatışmalar, hükümetin işleyişini

olumsuz etkileyebilirken, yasal düzenlemelerdeki tutarsızlıklar hukukun üstünlüğünü zayıflatır. Bireylerin haklarının kısıtlanması, toplumsal huzursuzluklara yol açabilir ve ekonomik belirsizlikler, toplumsal eşitsizlikleri artırabilir. Uluslararası toplumun müdahale veya destek politikaları ise ara rejimlerin meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini etkileyerek, bu süreçlerin incelenmesini hem akademik hem de pratik açıdan önemli kılmaktadır

Askeri müdahalelerin Türkiye'nin güvenlik politikasına etkisi karmaşıktır ve siyasi, ekonomik ve uluslararası boyutlarıyla ele alınmalıdır. Siyasi olarak, müdahaleler demokratik süreçleri askıya alabilir ve demokratik kurumların zayıflamasına neden olabilir. Bu da uzun vadede toplumsal kutuplaşmaya ve istikrarsızlığa yol açabilir. Ekonomik olarak, askeri müdahaleler genellikle ekonomiyi olumsuz etkiler ve dış yatırımcıların güvenini sarsabilir, bu da ekonomik büyümeyi ve istikrarı olumsuz etkileyebilir. Uluslararası boyutlarda ise, askeri müdahaleler ülkenin dış politikasını etkileyerek uluslararası itibarını zayıflatabilir ve ilişkilerinde gerilime neden olabilir.

Ara rejim dönemleri, Türkiye'nin siyasi tarihine damgasını vuran bir dönemdir. Bu süreçte, güvenlik tehditleri olarak iç ve dış dinamikler ön plana çıkmıştır. İçeride, terör örgütleri ve siyasi istikrarsızlıklar, dışarıda ise Soğuk Savaş'ın etkisiyle ortaya çıkan komünizm tehdidi, dönemin en belirgin tehdit algılamaları arasındadır. Yine bu dönemde Sovyet Rusya ve Yunanistan'dan gelebilecek tehditlere karşı hazırlıklı olunmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin güvenlik anlayışı, ulusal bütünlüğü koruma, terörle mücadele ve dış tehditlere karşı savunma stratejileri üzerine inşa edilmiştir.

Devlet, bu tehditler karşısında çeşitli güvenlik önlemleri almıştır. Öncelikle, askeri ve iç güvenlik güçleri güçlendirilmiş, yasalarla güvenlik önlemleri artırılmıştır. Sıkıyönetim ilanları, muhalefetin baskılanması ve temel hakların kısıtlanması gibi yöntemler, güvenliğini sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir. Ayrıca, NATO gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği artırılarak, dış tehditlere yanıt verme kapasitesi yükseltilmiştir. Bu süreç, devletin otoriterleşmesine ve sivil özgürlüklerin kısıtlanmasına da zemin hazırlamıştır.

Ara rejim dönemleri Türkiye'sinin güvenlik politikaları, sürekli bir tehdit algısı yaratmış ve bu durum, devletin askeri güçlere dayalı bir savunma anlayışını pekiştirmiştir. Ayrıca, bu dönemdeki politikalar, toplumsal ve siyasi alanda derin ayrışmalara neden olmuş; muhalefet, baskı altında kalmış ve demokratik süreçler sekteye uğramıştır. Sonuç olarak, bu dönemde oluşturulan güvenlik politikaları, kısa vadeli bir tehdit algısına dayalı olarak şekillenmiş ve uzun vadede Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir.

Türkiye’de milli güvenlik söyleminin dış politikada işlevselleşmesi, kavramın tarihsel olarak ortaya çıkışı ve kullanımıyla başlamaktadır. İlk olarak, milli müdafaa ve milli emniyet gibi terimlerin dağınık ve çelişkili bir şekilde kullanılması dikkat çekmektedir. ABD’den ithal edilen “*milli güvenlik*” kavramı, zamanla diğer ifadelerin yerini alarak kapsayıcı bir anlam kazanmıştır. 1961 Anayasası ile birlikte milli güvenlik, hukuki bir çerçeveye oturtulmuş; Milli Güvenlik Kurulu gibi yapılar, siyasi ve askeri alanlarda hâkimiyet sağlamıştır. Bu dönüşüm, hakların özüne dokunulamayacağı ilkesiyle desteklenmiş ve milli güvenlik kavramı, anayasal düzenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye’nin geçmiş rejim dönemlerinde güvenlik politikası çeşitli faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Özellikle askeri müdahalelerin sık yaşandığı darbe dönemlerinde güvenlik politikaları belirgin şekilde etkilenmiştir. Askeri darbeler döneminde, yerli ve yabancı tehdit algısı artar. Bu dönemlerde genellikle askeri kuvvetlerin güçlenmesi ve siyasi karar alma süreçlerine etki etmesiyle güvenlik politikaları sertleşebilir. Demokratik dönemlerde ise genellikle halkın güvenliği odaklı politikalar öne çıkar. Hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve diplomasiye daha fazla önem verilir. Türkiye’nin güvenlik politikaları ayrıca bölgesel ve küresel dinamiklerden de etkilenmektedir. Özellikle terörizm, sınıraşan suçlar, göçmen krizleri gibi konular güvenlik politikalarını belirleyen önemli unsurlardır. Günümüzde Türkiye, iç ve dış tehditlere karşı proaktif bir güvenlik politikası izlemekte ve bölgede etkin bir aktör olmaya çalışmaktadır. NATO üyesi olmanın yanı sıra, bölgesel meselelere müdahil olmak ve uluslararası ittifaklarla işbirliği yapmak Türkiye’nin güvenlik politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Ara rejim dönemleri Türkiye’nin güvenlik politikası, 1960 darbesi ile başlayan ve 12 Eylül 1980 darbesinden sonra sivil hükümetin kurulmasına kadar olan süren süreçte, önemli dönüşümler ve belirsizlikler yaşamıştır. Çok partili hayata geçişin getirdiği siyasi istikrarsızlık, devletin milli güvenlik yaklaşımını ve tehdit algılamalarını derinden etkilemiştir. 1960 darbesi, siyasi istikrarsızlığı ve toplumsal gerilimleri ortadan kaldırmayı hedefleyen askeri bir müdahaleydi. Ancak, darbe sonrası kurulan ara rejim döneminde, siyasi hayatın normalleşmesi ve demokratik kurumların güçlendirilmesi konusunda sınırlı başarı gösterilmiştir. Çok partili hayata geçiş, siyasi yelpazenin genişlemesine ve farklı ideolojik akımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, siyasi çekişmeleri ve istikrarsızlığı artırarak, devletin güvenlik politikalarını belirlemede güçlükler yaratmıştır.

Devletin milli güvenlik yaklaşımları, bu dönemde önemli bir evrim geçirmiştir. Soğuk Savaş döneminin jeopolitik gerçekleri, Türkiye’nin güvenlik politikalarını şekillendiren önemli bir

faktör olmuştur. NATO üyeliği, Türkiye'nin güvenliğinin Batı ittifakıyla bağımlı güçlendirmiş, ancak iç politikadaki istikrarsızlık, dış politikada da belirsizlikler yaratmıştır. Devlet, hem içerideki komünist ve milliyetçi hareketleri hem de dışarıdaki Sovyet tehdidini başlıca tehditler olarak algılamıştır. Bu tehdit algılamaları, devletin güvenlik güçlerine verdiği önemi ve iç güvenlik operasyonlarına ayırdığı kaynakları artırmıştır. Ancak, bu yaklaşım, insan hakları ihlallerine ve siyasi baskılara yol açmış, demokratikleşme sürecini olumsuz etkilemiştir.

1960'lardan itibaren artan siyasi kutuplaşma ve toplumsal gerilimler, devletin güvenlik politikalarını daha da karmaşık hale getirmiştir. Sağ ve sol arasında süren ideolojik mücadeleler, şiddet olaylarına ve terörizme yol açmış, devletin güvenliğini tehdit eden önemli bir faktör olmuştur. Bu dönemde, devletin milli güvenlik politikasında bir denge kurma çabası görülmektedir. Bir yandan Sovyet tehdidine karşı Batı ittifakıyla iş birliği yaparken, diğer yandan iç güvenlik sorunlarını çözmek için çeşitli stratejiler uygulanmıştır. Bu stratejiler, bazen insan hakları ihlallerine ve siyasi baskılara yol açmış, demokratikleşme sürecini yavaşlatmıştır. Ayrıca, bu dönemlerde Kürt sorununun giderek daha görünür hale gelmesi, devletin güvenlik politikalarını etkileyen yeni bir boyuttu.

Ara rejim dönemlerinin güvenlik politikalarının değerlendirilmesinde, demokratikleşme ile güvenlik arasındaki hassas dengeyi kurmanın zorlukları ve bu dengeyi sağlamak için uygulanan politikaların sonuçları dikkate alınmalıdır. Ara rejim dönemi Türkiye'nin güvenlik politikası, daha sonraki dönemlerin güvenlik yaklaşımını şekillendiren ve önemli dersler çıkartılmasını gerektiren karmaşık ve çelişkili bir süreçtir. Bu dönemdeki tecrübeler, demokrasinin korunması ve güvenliğin sağlanması arasında nasıl bir denge kurulabileceği konusunda önemli bir tartışma başlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Açıkbaş, A. E. (2022). Türkiye'nin milli güvenlik politikası. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 50-65.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/69756/1054526>
- Adıyaman, Y. (1996). *Türkiye'de anarşi ve terörün demokrasiye etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayınları, İstanbul.
- Akçay, N. (2008). *21. yüzyılda Türkiye'nin tehdit algılamaları ve güvenlik açılımları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Akın, R. (2009). *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Akıncı, A. (2013). Türkiye'de askeri vesayetinin tesisi ve demokratikleşmeye olan etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 93-123.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1545/18973>
- Akyüz, E. (2020). Türkiye'de çevresel terör: PKK terör örgütü örneği. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(4), 197-207.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ucbad/issue/58834/783149>
- Altuğ, K. (1973). *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, Yenigün Yayınları, İstanbul.
- Altuğ, K. (1976). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Koza Yayınları, İstanbul.
- Arslan, U. (2022). Milli güvenlik kavramı ve kavramın Türkiye'de hukuksallaşması süreci. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, 5(1), 183-212.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuhfd/issue/67892/1008977>
- Atabay, M. (2014). *Türk dış politikası*. Paradigma Akademi, Edirne.
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin ortaya çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 136-158. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69877>

- Aydın, M. ve Ereker, F. (2014). Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 127-156. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693342>
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2020). *1960’dan günümüze Türkiye tarihi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152. <https://doi.org/10.34137/jilses.470686>
- Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş sonrasında yeni güvenlik teorileri ve Türkiye’nin güvenlik algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi, Kasım-Aralık Sayısı*, 35-50. <https://www.academia.edu/1188145>
- Balcı, A. (2018). *Türkiye dış politikası ilkeler, aktörler ve uygulamalar*. Alfa, İstanbul.
- Balcı, G. (2007). *Türkler Soykırım Yaptı mı?*, Truva Yayınları, İstanbul.
- Başgil, A. F. (2008). *27 Mayıs ihtilali ve sebepleri*. Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539876>
- Baylis, J. (2016). *The Globalization of World Politics*. Oxford University Press.
- Bilge, A. S. (1991). *Güç komşuluk*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Bilgin, P. (2008). The Securityness of Secularism? The Case of Turkey, *Security Dialogue*, 39(6), 593-614. <https://repository.bilkent.edu.tr/server/api/core/bitstreams/5e3bb0dd-bfcc-498c-968f-e3ea1e2114e4/content>
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik çalışmalarına yeni açılımlar: Yeni güvenlik çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar*, 8(14), 69-96. <https://repository.bilkent.edu.tr/server/api/core/bitstreams/ccf9eeee-0280-4f21-99f9-6c19ddabe85c/content>
- Birand, M. A., Dündar, C. ve Çaplı, B. (2008). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, 9. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Birdişi, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 149-169. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23765/253335>

- Birdişli, F. (2017). *Teori ve pratikte uluslararası güvenlik kavram-teori-uygulama (4. Baskı)*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bozyel, F. (2021). Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki Dış Güvenlik Politikasında İngiltere. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 50, 139-158. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.907656>
- Bölügiray, N. (1991). *Sokaktaki askerin dönüşü: 12 Eylül yönetimi dönemi*. Tekin Yayınevi, Ankara.
- Brauch, H.G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39260/462351>
- Cem, İ. (1977). *Tarih açısından 12 Mart, Cilt 2*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Cihangir, İ. (2010). *İkili ve bölgesel güvenlik unsurları ve Türkiye İran ilişkilerine yansımaları, etkisi* (Tez No. 298073) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Cumhuriyet Gazetesi, (1960, 28 Mayıs), sayı 12867, s. 1-5. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1960-05-28/0>
- Cumhuriyet Gazetesi, (1973, 2 Mart) <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1973-03-02/0>
- Çanakçı, D. (2022). Geçmişten günümüze ASALA ve PKK terör örgütü arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(2), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odak/issue/74381/1227273>
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1950'den günümüze)*, İmge yayınevi, Ankara.
- Çaycı, S. (2016). Türkiye'nin Milli Güvenliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 3327-3344. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42360/510106>
- Çelik, F. (2021). 27 Mayıs 1960 askeri darbe sonrası milli birlik komitesi ve propaganda çalışmaları. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 1-23. <https://doi.org/10.30803/adusobed.939399>

- Çelik, S. (2023). Tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de NATO şüpheliği, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 95-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbed/issue/78262/1235487>
- Çetinkaya, Ş. (2012). *21. yüzyılda ulusal güvenliğin sağlanmasında ekonomik istihbaratın rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Çevikbaş, İ. (2020). Ermeni terör örgütü ASALA ve seçilen tehcir travmatolojisi. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 49-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/55369/710539>
- Çiçek, M. (2015). Ara rejimlerin ekonomi politiği: Türkiye örneği (Tez No. 417711) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çöklü, H. (2024). *Ara rejim dönemlerinde Türkiye’nin dış politikası* (Tez No. 869182) [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Davutoğlu, A. (2008). *Stratejik derinlik: Türkiye’nin uluslararası konumu*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası güvenlik ve strateji* (4. Basım). Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Demir, O. ve Üzümcü, A. (2000). Türkiye’de yaşanan ara rejimlerin ekonomi açısından değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), 197-218. <https://uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuman/2000/2000.pdf>
- Dışişleri Bakanlığı (1983) *1983 Tarihçesi*. <https://diad.mfa.gov.tr/diad/tarihce/1983.pdf>
- Doğan, Y. (1985). *Dar sokakta siyaset (1980-1983)*. Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Ebrem, İ.S. (2019). *Suriye iç savaşı’nın Türk dış politikasına ve Türkiye’nin güvenliğine etkileri* (Tez No. 564639) [Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erkmen, A. (2020). Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM’de Kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 1024-1049. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.653737>

- Eroğul, C. (2019). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Ertem, B. (2016). Türk Siyasetinde Asker-Sivil İlişkileri (1960-1971), *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 132-149
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/61635/920511>
- Ertem, B. (2018). 12 Mart 1971 askerî müdahalesi sonrası ara rejim ve Türkiye siyasetine etkileri (1971-1974). *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 655-676. <https://doi.org/10.26466/opus.407560>
- Frederik, J. ve Arends, M. (2009). Homeros’dan hobbes ve ötesine: “güvenlik” kavramının avrupa geleneğindeki boyutları. *Uluslararası İlişkiler*, 6(22), 3-33.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39268/462427>
- Gençalp, E. (2014). Türk basınında ikili ziyaretler boyutunda Türk-Sovyet ilişkileri (1965-1980). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(29), 315-352.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235770>
- Gözler, K. (2012). *Türk anayasa hukukuna giriş* (6. Baskı). Ekin Kitabevi, Bursa.
- Gürpınar, B. (2010). *Türkiye’de Milli Güvenlik Söyleminin Dış Politikada İşlevselleşmesi: Hükümet Programları, TBMM Tutanakları ve MGK Basın Bildirileri’nde “Söylem”in analizi (1982-2003)* (Tez No. 264453) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hale, W. (2003). *Türk dış politikası: 1774-2000* (Çev. P. Demir). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Hale, W. (2014). *Türkiye’de Ordu ve siyaset*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin temel kavramları* (2. Baskı) (Çev. H. Özler). Adres Yayınları, Ankara.
- Hürriyet, (1960, 27 Mayıs) 1960, yıl 13, sayı 4340, s. 1.
- İşeri, R. (2008). *Türkiye’de etnik terör: ASALA ve PKK örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atılım Üniversitesi.
- İzzeti, İ. (2005). *İran ve Bölge Jeopolitiği*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Jablonsky, D. (2004). *National power, guide to national security policy and strategy* (Ed. J. Boone Bartholomees, Jr.). U.S.: Army War College.

- Kaçar, M. S. (2019). *Çok partili siyasi hayata geçiş ve Demokrat Parti iktidarı* (Tez No. 569438) [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kanat, S., Kodaman, T. ve İren, A. (2016). İnsani güvenlik ve terörizmle mücadele. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 567-588. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20860/223831>
- Karabulut, B. (2013). *Uluslararası ilişkilerde anahtar kavramlar serisi 1* (Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik). Barış, Ankara.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). The evolution of the national security culture and the military in Turkey. *Journal of International Affairs*, 54(1), 199-216. <https://repository.bilkent.edu.tr/server/api/core/bitstreams/75e8bf2d-7c19-4217-a039-c1e8cdf15d35/content>
- Karataş, İ. (2020). 12 Mart müdahalesine giden yolda Cumhurbaşkanı'na gelen şikâyet ve öneriler. *History Studies*, 12(4), 1955-1971. https://www.historystudies.net/12-mart-mudahalesine-giden-yolda-cumhurbaskanina-gelen-sikayet-ve-oneriler_1750
- Karatepe, Ş. (1997). *Darbeler, anayasalar ve modernleşme*. İz Yayınları, İstanbul.
- Kardeş, M. E. (2015). *Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (2015). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kavsıracı, O. (2019). Türkiye'nin İç Güvenlik Algısı ve Politikaları (1980-1990). *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 2074-2097. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/883272>
- Keskin, Y. Z. ve Gülsemin, A. (2020). 12 Eylül ara rejimi döneminde Türkiye'de siyasi gelişmeler (1980-1983). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 703-724. <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/26/>
- Kılıçaslan, E. (2016). “Kopenhag Okulu”, Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar Stratejiler ve Yaklaşımlar. https://www.academia.edu/28173911/Kopenhag_Okulu_docx
- Kıran, E. ve Şam, E. A. (2025). Türkiye'nin NATO'ya üyelik süreci ve Türkiye-SSCB-ABD ilişkilerine etkisi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 12(116), 352-358. <https://jshsr.org/index.php/pub/article/view/2912>

- Kızılaslan, K.U. (2018). *Dış politikanın sivil-asker ilişkileri üzerindeki etkisi: AB koşulluluk ilkesi ve Türkiye'nin ulusal güvenlik paradigması* (Tez No. 512389) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koçaş, S. (1978). *12 Mart Anıları*, CEM-MAY Dağıtım, İstanbul.
- Kurban, V. ve Derman, G. S. (2015). Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri (1960-1980). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 19-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2891907>
- Kurtbaş, İ. ve Soysüren, A. H. (2017). Mefluc devlet idaresinden kudretli devlete: 12 Eylül yönetiminin siyasi kültürü bağlamında anayasa yapım politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(27), 63-84. https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=article&ID=AV_M4rgXoDuH9Br_bvKj
- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir? *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(4), 7-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7539/99232>
- Küçükşahin, A. ve Akkan, T. (2007). Değişen güvenlik algılamaları ışığında tehdit ve asimetrik tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3(5), 41-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7538/99226>
- Larrabee, F. S. ve Lesser, I. O. (2004). *Belirsizlik döneminde Türk dış politikası*. Ötüken, İstanbul.
- Meşe, E. (2016). *Komünizmle mücadele dernekleri*. İletişim, İstanbul.
- Metin, H. (2008). İsmet İnönü, Çev: Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Milliyet Gazetesi, (1960, 28 Mayıs) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1960.05.28>
- Milliyet Gazetesi, (1971, 13 Mart) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1971.03.13>
- Milliyet Gazetesi, (1976, 12 Mart) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1976.03.12>
- Milliyet Gazetesi, (1980, 3 Ocak) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.01.03>
- Milliyet Gazetesi, (1980, 7 Eylül) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.09.07>
- Milliyet Gazetesi, (1980, 13 Eylül) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.09.13>
- Milliyet Gazetesi, (1980, 15 Eylül) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.09.15>

- Milliyet Gazetesi, (1980, 22 Eylül) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.09.22>
- Milliyet Gazetesi, (1980, 16 Ekim) <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1980.10.16>
- Oran, B (2013). Liderlik Olgusu ve Kurumsal Çerçevesi, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ozan, E. (2010). *Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasının Avrupalılaşması* (Tez No. 270994) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Önal, T. (2015). Askeri vesayet sisteminin ilk halkası: 27 Mayıs süreci ve sonrası. *Turkish Studies*, 10(1), 511-534. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7683>
- Önal, T. (2016). 12 Mart Muhtırası: Vesayetin Pekişmesi ve Ara Rejim Süreci (12 Mart 1971-14 Ekim 1973). *History Studies*, 8(1), 89-109. <https://doi.org/10.9737/HIST.2016118185>
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk politikası: demokratik pekişmenin önündeki engeller*, 2. Baskı, Çev: Ali Resul Usul, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özbudun, E. ve Gençkaya, Ö. F. (2009). *Democratization and the Politics of Constitution-making in Turkey*. Central European University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctt12827m>
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 253-269. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219551>
- Özçelik, M. H. ve Güneş, M. (2018). Bir 27 Mayıs tahlili: Silahlı kuvvetler birliği. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 269-303. https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi20/M20_10.pdf
- Özdemir, H. (2008a). “Siyasal Tarih (1960-1980)”, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, 10. Baskı, s. 261-264, Yay. Yön: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Özdemir, H. (2008b). Türkiye'nin “Sınır-Ülke” niteliği: Farklı stratejik kültürler arasında Türk dış politikası. *Avrasya Etüdleri*, 33(1), 7-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35331/392251>

- Özdemir, S. (2023). Türkiye'nin değişen ulusal güvenlik anlayışı: cumhuriyeti'nin kuruluşundan, soğuk savaş'ın bitimine. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 31-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluturkad/issue/83100/1431323>
- Özsoy, Ş. (2010). *1982 Anayasasının yapım süreci*. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Resmî Gazete, 12 Mart 1971, S. 13777.
- Resmî Gazete, 12.09.1980, S.17103, s.7-10.
- Sala, B. (2021). Türkiye Sosyalist hareketinin tarihsel seyri: Dönemler, gündemler ve konjonktürel yönelimler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 17(61), 12-33. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/67940/1053687>
- Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 90-124. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf
- Saray, M. (2000). *Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'nin NATO'ya girişi*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Semercioğlu, H. (2015). Atatürk döneminde izlenen bölgesel güvenlik politikası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 47-62. <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/48568>
- Son Havadis*, (1973, 5 Şubat)
- Şahin, H. (2018). *Türkiye'de sağ ve sol ideolojik rekabetin gelişimi (12 Mart 1971-12 Eylül 1980)* (Tez No. 533482) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şengöz, M. (2020). *Political Correctness and Subversion*, Utah/USA: American Academic Press.
- Şengöz, M. (2020). Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulusal Güvenlik Paradigması Üzerine Bir Değerlendirme. *Takvim-i Vekayi*, 8(1), 1-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/takvim/issue/55145/728248>
- Şengöz, M. (2022). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin bütünleşik bir süreç olarak yeniden yorumlanması. *JRES*, 9(1), 164-173. <https://doi.org/10.51725/etad.977931>

- Şentürk, Ö. (2004). *Türk Anayasa Hukukunda Milli Güvenlik Kurulu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Şimşek, A. (2021). “*Komünistin Eşkali*” *Türkiye’de Antikomünizm (1945-1971)*. İletişim, İstanbul.
- TBMM (1988). *Hükümetler ve Programları 1960-1980*, c. II, Haz. Nuran Dağlı - Belma Aktürk. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM (1988). *Hükümetler ve Programları 1980-1987*, c. III, Haz. Nuran Dağlı - Belma Aktürk. TBMM Basımevi, Ankara.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 12, Toplantı 12, 6 Nisan 1973: 224-225
- TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 12, Toplantı: 2, 5 Nisan 1971: 409:448, 448:460.
- TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı (2012). *Bedii Faik’in 26.06.2012 Tarihli Dinleme Tutanağı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 386.
- Tekil, F. (1976). *Türk Demokrasisi İçinde Süleyman Demirel*, Göktürk Yayınları, İstanbul.
- Tellal, E. (2018a). *SSCB ile ilişkiler-I (Ed. B. Oran)* (22. Baskı). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Temiz, Ö. ve Demir, R. (2023). 1982 Anayasası’na göre idarenin faaliyet alanı olarak milli güvenlik. *Adalet Dergisi*, 70, 411-438. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3094816>
- Temur, M.S. (2019). *Suriye iç savaşından sonra Türkiye’de insan güvenliği algısı üzerine bir araştırma* (Tez No. 574807) [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tezkan, Y. (2000). *Siyaset, strateji ve milli güvenlik*. Ülke Kitapları, İstanbul.
- Törel, T. (2002). *PKK terör örgütü (tarihsel ve siyasal gelişim süreci bakımından incelenmesi) 1978-1998* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Tunç, H. ve Döner, A. (2014). MGK ve milli güvenlik kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 3-23. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/11287/134881>
- Tunçay M. vd. (1997). *Çağdaş Türkiye tarihi 4, siyasal tarih (1960-1980)*. Cem Yayınevi, İstanbul.

- Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye ve terörizm* (Rapor), Türkiye Barolar Birliği, Ankara.
- Türköz, Ş. (2011). *20. Yüzyılda Avrupa ve Türkiye’de terörizm ve terörle mücadele* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Uludağ, M. B. (2012). *Dünya siyasi tarihi*. Kriter Yayınları, İstanbul.
- Ulus Gazetesi, (1960, 28 Mayıs). <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1960-05-27/1>
- Ural, S.S. (2016). Aigerim Shilibekova, “*Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim*”, Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar Stratejiler ve Yaklaşımlar, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Sertif Demir, BETA Yayınevi, İstanbul.
- Uslu, N. (2006). Yol ayrımında Türk dış politikası. Anka, İstanbul.
- Uysal, F. T. (2019). *2002-2018 Kesintisiz iktidarı döneminde ulusal güvenlik bağlamında Türkiye’nin ABD’nin Ortadoğu politikalarına yaklaşımı* (Tez No. 556423) [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Uzgel İlhan, “*ABD ve NATO’yla İlişkiler*”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2*, içinde, 2010, s. (34-82). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ülman, H. (1998). Türk dış politikasına yön veren etkenler (1923-1968). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), 241-273. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001056
- Ünal, A.N. ve Yarman, B.S.B. (2014). *Milli Güç Unsurlarının Belirlenmesinde Siber Uzay Faktörü* (ss.278-284). 7. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildiriler Kitabı.
- Vural, Ç. (2018). *Çevresel Güvenliğin Gelişimi*, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 6(1), 88-150. https://doi.org/10.1501/Csaum_00000000083
- Wolfers, A. (1952). “National Security” as an Ambiguous Symbol” *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2145138.pdf>
- Yalçinkaya, H. (2014). Son gelişmeler bağlamında terörle mücadele küresel forumu ve işlevi, ORSAM, <https://orsam.org.tr/son-gelismeler-isiginda-terorle-mucadelekuresel-forumu-ve-islevi/> (Erişim Tarihi: 10.11.2024).

- Yarimoğlu, S. ve Karaömeroğlu, M. A. (2025). Navigating the Tides of Change: Turkey's Quest for United Nations Membership and the New World Order. *International Relations, Online First Article*, 22(85), 1-18. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.1649431>
- Yeni İstanbul Gazetesi, 25 Ekim 1961, yıl 12, sayı 4290, s. 1-5.
- Yeni İstanbul Gazetesi, 28 Mayıs 1960, Yıl 11, sayı 3785, s. 5.
- Yeni İstanbul Gazetesi, 30 Mayıs 1960, Yıl 11, sayı 3787, s. 1.
- Yılmaz, H. (2023). Soğuk savaş dönemi'nde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yayılmacılık politikası: Afganistan örneği. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 3299-3316. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1269047>
- Yücel, M. S. (2002), “Menderes Dönemi (1950-1960)”, *Türkler içinde*, 16, (835- 854), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde ulus devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475599>

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: Kader KARAKAYA		EVET
Kapak		
1	Tez başlığı, tutanaktaki başlıkla aynı mı?	✓
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	✓
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	✓
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	✓
6	Şekil, çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	✓
7	Özet, abstract, giriş, sonuçlar vb. bölümler var mı?	✓
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	✓
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	✓
10	İkinci ve üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	✓
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	✓
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	✓
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	✓
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	✓
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	✓
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	✓
Atıf Yöntemi APA 7 ✓ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	✓
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	✓
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	✓
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	✓
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	✓
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	✓
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	✓
25	Şekil, çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	✓

İmza :

Danışman Adı Soyadı : Doç. Dr. Osman OKUMUŞ